

**Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ**

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ
ΚΩΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**

**ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ**

ΠΑΤΡΑ 2002

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Περατώνοντας την εκπόνηση της Πτυχιακής μου εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με οποιοδήποτε τρόπο στην πραγματοποίησή της.

Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο για την εκπόνηση της Πτυχιακής μου εργασίας, Επίκουρο καθηγητή του Τ.Ε.Ι. Πατρών κ.Αλεξόπουλο Ανδρέα για την θετική & εποικοδομητική συνεργασία που είχα και θα συνεχίζω να έχω. Επίσης, τον καθηγητή κ.Ζαφειρόπουλο Γεώργιο για την αμέριστη συμπαράσταση-ηθική παρακίνηση του, καθώς και λοιπούς καθηγητές του τμήματος Λογιστικής.

Επίσης να ευχαριστήσω τον Γέροντά μου για το «πνευματικό σπρώξιμο», τον Πρωτοσύγκελο της Ι.Μ.Πατρών & Ηγούμενο της Ι.Μ.Γηροκομείου Αρχιμ. Συμεών Χατζή για την κατανόησή του, την παραχώρηση της βιβλιοθήκης της Μονής για την αποπεράτωση της πτυχιακής, καθώς και τους λοιπούς πατέρες για τις προσευχές τους.

Τέλος, θερμές ευχαριστίες σε όλους τους φίλους μου για τους «καυγάδες» που διαδραματίστηκαν προκειμένου να αποπερατωθεί η εν λόγω πτυχιακή εργασία. ΔΟΞΑ ΤΩ ΘΕΩ!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛΙΔΑ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	
ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ	
1.1 Έννοια της Δημογραφίας.....	5
1.2 Διακρίσεις της Δημογραφίας.....	6
1.3 Συλλογή Δημογραφικού υλικού.....	6
1.3.1 Η γενική απογραφή.....	8
1.3.2 Οι απογραφές του πληθυσμού στην Ελλάδα.....	10
1.3.3 Η δειγματοληπτική μέθοδος.....	10
1.3.4 Η συνεχής εγγραφή δημογραφικών στοιχείων.....	11
1.4 Ορολογία – Ορισμοί δημογραφίας.....	11
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	
Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	19
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</u>	
ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	
3.1 Εξέλιξη της γεννητικότητας. Δημογραφικά στοιχεία σχετικά με την γεννητικότητα.....	22
3.1.1 Μέσα και αίτια μείωσης των γεννήσεων.....	23
3.1.2 Επιπτώσεις.....	29
3.1.3 Η εξέλιξη της γαμηλιότητας και της διαζυγιότητας.....	30
3.2 Η θνησιμότητα. Η έννοια και η μέτρηση της θνησιμότητας.....	31
3.2.1 Αιτίες θανάτων.....	32
3.3 Δημογραφική γήρανση. Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της.....	34
3.3.1 Αίτια της γήρανσης.....	35
3.3.2 Επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης.....	35
3.4 Μετανάστευση.....	44
3.4.1 Συμπεράσματα εσωτερικής μετανάστευσης.....	46
3.4.2 Εξωτερική μετανάστευση.....	48
3.4.3 Συμπεράσματα της αποδημίας.....	50
3.5 Παλιννόστηση.....	52
3.5.1 Επιπτώσεις της παλιννόστησης στην χώρα μας.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4**ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ Ν. ΑΧΑΪΑΣ**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	55
4.1 Απογραφή του 1981	55
4.2 Απογραφή του 1991	56
4.3 Απογραφή του 2001	57
4.4 Η εξέλιξη της γεννητικότητας και γαμηλιότητας	57
4.5 Η εξέλιξη της θνησιμότητας	59
4.6 Η μετανάστευση και η εξέλιξή της	59
4.7 Αιτιολόγηση των εξελίξεων και επισήμανση των μελλοντικών εξελίξεων στον Ν. Αχαΐας.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Συμπεράσματα και προτάσεις για το Δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας	65
5.1 Συμπεράσματα για τον Νομό Αχαΐας	81

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	86
------------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	101
---------------------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο μεγαλύτερος εχθρός της Ελλάδας, αυτός που πραγματικά απειλεί την εθνική μας υπόσταση, δεν είναι έξω από τα σύνορά μας αλλά εσωτερικός. Από αυτό που πραγματικά κινδυνεύει η χώρα μας είναι η υπογεννητικότητα. Με την απογραφή του έτους 1951 και με πληθυσμό 7.632.801 άτομα υπήρξε καθαρή πληθυσμιακή αύξηση 87.085 άτομα, ενώ το έτος 1991 με πληθυσμό 10.252.580 η αύξηση αυτή περιορίστηκε στα 7.122 άτομα.

Επίσης παρατηρείται συνεχής πτωτική τάση των γεννήσεων, με αποτέλεσμα σήμερα ο δείκτης ολικής γονιμότητας να αγγίζει το ποσοστό του 1,3 παιδιά ανά γυναίκα, ποσοστό αρκετά μικρότερο από το ελάχιστο όριο αναπλήρωσης των γενεών (2,1 παιδιά ανά γυναίκα). Οι προοπτικές είναι δυσοίωνες. Στην αρχή της τρίτης χιλιετηρίδας οι θάνατοι να ξεπερνούν τις γεννήσεις.

Οι προβλέψεις του Αμερικανού καθηγητή Σάμουελ Πρέστον του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια ("Πολύτεκνος" ΙΟΥΛ-ΣΕΠ 1999) που τονίζει ότι το 2050 η Ευρώπη θα έχει 25% λιγότερους κατοίκους και η Ελλάδα δεν θα ξεπερνά τα 8,3 εκατομμύρια ψυχές, θέτουν ένα πολύ σοβαρό θέμα. Αυτό της υπογεννητικότητας και της δημογραφικής γήρανσης.

Σε άρθρο του ο Michael Specter (που δημοσίευσε "Το Βήμα" στις 26/7/1998) ισχυρίζεται και αποδεικνύει με στοιχεία που παραθέτει, ότι «όσο πιο πλούσια γίνεται μια χώρα, τόσο λιγότερα παιδιά γεννούν οι πολίτες της. Και ότι «σε λίγο καιρό οι αναπτυγμένες χώρες θα καταντήσουν κοινωνία γερόντων».

Ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Ορλεάνης στην Γαλλία και ερευνητής στο Γαλλικό Ινστιτούτο Διεθνών σχέσεων Ζαν - Λουϊ υποστηρίζει «ότι αυτό που άλλοτε αποτελούσε στόχο της δημογραφικής πολιτικής (δηλαδή η συγκράτηση των γεννήσεων), σήμερα στις εκβιομηχανισμένες χώρες έχει πάρει ξαφνικά διαστάσεις απειλής. Καθώς αυξάνεται ο μέσος όρος ζωής, σε συνδυασμό με την πτώση της γεννητικότητας, οι ανεπτυγμένες χώρες θα αντιμετωπίσουν πρόβλημα επιβίωσης, καθώς θα είναι ελάχιστοι οι εργαζόμενοι που θα επωμισθούν τα βάρη της συντήρησης των πολυπληθέστερων συνταξιούχων».

Οι παρατηρήσεις, αναλύσεις, θέσεις των συγκεκριμένων διακεκριμένων καθηγητών Πανεπιστημίου επηρέασαν τον γράφοντα να ασχοληθεί με το Δημογραφικό πρόβλημα στην Πτυχιακή του εργασία και δει του Νομού Αχαΐας.

Από την απογραφή του 2001, οι πληροφορίες και τα στοιχεία που άντλησα από την Ε.Σ.Υ.Ε. είναι προσωρινά και λίγα, γι' αυτό και ζητώ την επιείκειά σας.

Η πολιτεία, αν και γνωρίζει το πρόβλημα που αντιμετωπίζει συνολικά η χώρα μας και φυσικά ο Νομός Αχαΐας, δεν έχει ακόμη υλοποιήσει το πόρισμα της διακομματικής επιτροπής της Βουλής για την επίλυση του Δημογραφικού προβλήματος από το 1993.

Μήπως, λοιπόν, για την Ελλάδα (γιατί όχι και για την Ευρωπαϊκή Ένωση), ήλθε η ώρα το δημογραφικό να μπει στις μεγάλες προτεραιότητες των κοινών πολιτικών;

« Τα προβλήματα του πληθυσμού είναι τόσο θεμελιώδη, που εκδικούνται τρομερά αυτούς που τα αγνοούν».

ALFRED SAUVY.

« Στην εποχή μας, σ' όλη την Ελλάδα επικρατεί έλλειψις παιδιών και γενικά ολιγανθρωπία, συνέπεια της οποίας, και οι πόλεις ερημώθηκαν και η παραγωγή σταμάτησε, παρ' ότι δεν υπήρξαν ούτε πόλεμοι, ούτε επιδημίες. Όλα αυτά γιατί οι άνθρωποι έχουν γίνει εγωϊστές, πλεονέκτες και θέλουν ν'αποκτήσουν περιουσίες, επί πλέον δε, είναι αδιάφοροι και οκνηροί, δεν επιθυμούν ούτε να παντρευτούν, ούτε όταν παντρευτούν ν'ανατρέφουν, αλλά ν'αποκτούν το πολύ ένα ή δύο παιδιά για να τα αφήσουν πλούσια και να τα'ανατρέφουν με υπερβολικές ανέσεις, έτσι γρήγορα χωρίς να το καταλάβουν το κακό αυξήθηκε ».

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

« Ότι δέσποτα εσμικρύνθημεν παρά πάντα τα έθνη και εσμέν ταπεινοί εν πάση τη γη σήμερον δια τας αμαρτίας ημών ».

(ΔΑΝΙΗΛ 3.13)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ

1.1 Έννοια της δημογραφίας

Ο όρος δημογραφία παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το έτος 1885 από τον Achille Guillard στο έργο του «Στοιχεία της ανθρώπινης στατιστικής ή συγκριτική δημογραφία» και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα στην διεθνή βιβλιογραφία.

Η σπουδαιότητα της δημογραφικής επιστήμης και των πορισμάτων της για την κοινωνία – Δημόσιους και Ιδιωτικούς Οργανισμούς – απορρέει από την σημασία που έχει η έννοια του ανθρώπινου πληθυσμού ως βάση της συγκροτημένης σε κοινωνία ανθρώπινης ζωής. Είναι γνωστό ότι η ανθρωπότητα συνεκροτήθει από την στενή έννοια οικογένεια, την ευρύτερη έννοια φυλή και την ευρεία έννοια κοινωνία, διότι ο άνθρωπος είναι κατ' εξοχήν ον κοινωνικό όπως διαβεβαιώνει ο Αριστοτέλης. Η δημογραφία με την ειδική επιστημονική μελέτη του πληθυσμού από τον 18ο αιώνα υπήρξε μια από τις πρώτες κοινωνικές επιστήμες. Έπαιξε σπουδαίο ρόλο για την ανάπτυξη των άλλων κοινωνικών επιστημών αφού τους παρείχε ταξινομημένο πρωτογενές υλικό αναγκαίο για τις έρευνές τους.

Δημογραφία λοιπόν είναι η επιστήμη εκείνη που έχει σαν αντικείμενο μελέτης την κατάσταση του πληθυσμού σε δεδομένο χρόνο και τόπο. Μελετά την εξέλιξη των γεννήσεων, θανάτων του πληθυσμού και την μεταναστευτική του κίνηση. Ερευνά τις αιτίες και τις συνέπειες των πληθυσμιακών μεταβολών, τους νόμους στους οποίους υπακούουν τα πληθυσμιακά φαινόμενα και προτείνει μέτρα για την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων που σχετίζονται με τον πληθυσμό.

Η Δημογραφία με την σημερινή μορφή δεν περιορίζεται μόνο στην ποσοτική και ποιοτική σύνθεση του πληθυσμού δηλαδή αριθμός κατοίκων, διάθρωση πληθυσμού κατά ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, επάγγελμα, γάμοι, διαζύγια αλλά αναζητεί τα αίτια, τους νόμους και τις συνέπειες των πληθυσμιακών μεταβολών. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών επιτρέπουν στην κυβέρνηση, στις δημόσιες υπηρεσίες αλλά και στους ιδιώτες να ακολουθήσουν μια σωστή πληθυσμιακή πολιτική

σε συνδυασμό με την οικονομική, δημοσιονομική, εργατική και κοινωνική πολιτική, τα μέτρα ασφαλείας, δικαιοσύνης, εθνικής άμυνας, γεωργίας και εκπαίδευσης.

Για τους παραπάνω λόγους οι δημογραφικές έρευνες και μελέτες γίνονται σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, επιτακτικές και απαραίτητες για τις διοικητικές λειτουργίες μιας χώρας.

1.2 Διακρίσεις της Δημογραφίας

Η δημογραφία διακρίνεται σε τρεις κύριους κλάδους:

- ♦ Ποσοτική ή τυπική δημογραφία
- ♦ Ποιοτική δημογραφία και
- ♦ Πληθυσμιακή ανάλυση

ο **Η ποσοτική Δημογραφία** μελετά τις κινήσεις των πληθυσμών (γεννήσεις, θάνατοι, μεταναστεύσεις) και ασχολείται με την συλλογή, την στατιστική ανάλυση και την τεχνική παρουσίαση των πληθυσμιακών δεδομένων καθώς και με την διερεύνηση των μελλοντικών τάσεων του πληθυσμού.

ο **Η ποιοτική Δημογραφία** ασχολείται με τις πνευματικές, ψυχικές και σωματικές ιδιότητες ενός πληθυσμού καθώς και με τις ιδιομορφίες του. Μεταξύ της ποσοτικής και της ποιοτικής Δημογραφίας υπάρχουν άμεσες επιδράσεις και εξαρτήσεις. Π.χ. η μεταβολή των πνευματικών ιδιοτήτων ενός πληθυσμού (ποιοτική δημογραφία) επιφέρει μεταβολή στην γεννητικότητα του (ποσοτική δημογραφία).

ο **Η πληθυσμιακή ανάλυση** μελετά τους παράγοντες που διαμορφώνουν τα πληθυσμιακά και δημογραφικά δεδομένα. Επίσης, επιδιώκει να δώσει ερμηνεία γιατί διαμορφώνονται μ' αυτό τον τρόπο τα δημογραφικά δεδομένα και να προβλέψει μελλοντικά στοιχεία τα οποία είτε θα επαληθευτούν, είτε θα διαψευσθούν από τις μελλοντικές δημογραφικές εξελίξεις.

1.3 Συλλογή Δημογραφικού υλικού (Πηγές και μέθοδοι)

Το πρώτο και βασικότερο στάδιο για τη μελέτη ενός δημογραφικού προβλήματος είναι η συγκέντρωση των στοιχείων του φαινομένου που μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε και να αναλύσουμε.

Το στάδιο αυτό της συλλογής του δημογραφικού υλικού χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και φροντίδα, γιατί από την αξιοπιστία των στοιχείων που θα συγκεντρωθούν, θα εξαρτηθεί

και η αξία των δημογραφικών συμπερασμάτων. Αν τα στοιχεία είναι ψεύτικα ή λανθασμένα, είναι φανερό ότι και η αξία της δημογραφικής ανάλυσης θα είναι κι αυτή ψεύτικη ή λαθεμένη.

Α. ΠΗΓΕΣ

Η συλλογή του δημογραφικού υλικού μπορεί να γίνει από πολλές πηγές π.χ. από διάφορα κέντρα και ινστιτούτα ερευνών, από διεθνείς οργανισμούς, από Δημόσιους και Ιδιωτικούς Οργανισμούς, από Δημόσιες υπηρεσίες κ.τ.λ.

Στη χώρα μας η μεγαλύτερη πηγή για παροχή δημογραφικών στοιχείων είναι η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.). Η υπηρεσία αυτή είναι υπεύθυνη για τη συλλογή των απογραφικών, ληξιαρχικών και μεταναστευτικών στοιχείων. Έτσι, όλα αυτά τα δεδομένα προέρχονται επίσημα από την Ε.Σ.Υ.Ε. Τα στοιχεία των απογραφών δημοσιεύονται σε ειδικούς τόμους με τον τίτλο «Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού και κατοικιών της ..... (ημερομηνία απογραφής)». Συνήθως τα στοιχεία που αφορούν τα δημογραφικά, οικονομικά, και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού, τις συνθήκες των νοικοκυριών και την εσωτερική μετανάστευση δημοσιεύονται σε ξεχωριστά τεύχη. Στους τόμους αυτούς, πέρα των αριθμητικών δεδομένων, δίνονται οι βασικές αρχές διενέργειας των απογραφών καθώς και οι χρησιμοποιούμενοι ορισμοί. Τα στοιχεία των ληξιαρχικών καταγραφών δημοσιεύονται στα ετήσια τεύχη της Ε.Σ.Υ.Ε. με τον τίτλο «Φυσική κίνηση του πληθυσμού της Ελλάδος κατά το έτος .....». Στην εισαγωγή των τόμων αυτών, γίνεται επίσης αξιολόγηση της ποιότητας των ληξιαρχικών στοιχείων και παρέχονται και ορισμένοι συγκριτικοί πίνακες δεδομένων από προηγούμενα χρόνια. Το μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο περιέχει τα πιο βασικά από τα πλέον πρόσφατα ληξιαρχικά δεδομένα καθώς και εκτιμήσεις στο μέσο του έτους. Τέλος, περιλήψεις των απογραφικών στοιχείων και των ληξιαρχικών και συνοριακών καταγραφών περιέχονται στην ετήσια έκδοση της Ε.Σ.Υ.Ε. «Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος .....(έτος).

Οι πηγές για τη φυσική κίνηση του πληθυσμού είναι τα ληξιαρχεία των δήμων και κοινοτήτων της χώρας στα οποία δηλώνονται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι. Η μετανάστευση, η παλιννόστηση και ο τουρισμός επιβεβαιώνονται από διάφορες πηγές (διαβατήρια, καταστάσεις επιβιβάσεως, διάφορα δελτία κ.τ.λ.) και στέλνονται στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Χώρας.

B. ΜΕΘΟΔΟΙ

Για τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων εφαρμόζονται διάφορες μέθοδοι, όπως η απογραφή, η δειγματοληψία και η συνεχής εγγραφή δημογραφικών στοιχείων.

1.3.1 Η Γενική απογραφή

Με τον όρο γενική απογραφή του πληθυσμού εννοούμε τη συλλογή δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών στοιχείων από όλα τα άτομα της χώρας. Η απογραφική μέθοδος συγκεντρώνει υλικό για τον συνολικό πληθυσμό μιας περιοχής ή χώρας, χρησιμοποιεί Δελτίο Απογραφής και απασχολεί απογραφείς, εφαρμόζοντας την προσωπική συνέντευξη για την συμπλήρωση των απογραφικών ερωτηματολογίων

Τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά ενός πληθυσμού τα οποία περιλαμβάνονται στο δελτίο απογραφής, είναι:

- ♦ Η σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία
- ♦ Η οικογενειακή κατάσταση (παντρεμένοι, ανύπαντροι, χωρισμένοι, χήροι)
- ♦ Η σύνθεση κατά φύλο
- ♦ Η ανεργία και η απασχόληση
- ♦ Η εκπαίδευση
- ♦ Η φυσική κίνηση του πληθυσμού, η μετανάστευση κ.τ.λ.

Την κατάσταση του πληθυσμού με τα διάφορα δημογραφικά χαρακτηριστικά της, σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, την διαπιστώνουμε με τις περιοδικές ανά δεκαετία γενικές απογραφές, που μας δίνουν μια φωτογραφία του πληθυσμού σε μια ορισμένη χρονική στιγμή και αποτελούν την κύρια βάση όλων των μετέπειτα δημογραφικών υπολογισμών.

Η απογραφή του πληθυσμού γίνεται από τη στατιστική υπηρεσία της κάθε χώρας και η οποία είναι ο υπεύθυνος φορέας για το σχεδιασμό, την οργάνωση και την διενέργεια αυτής. Η συχνότητα διεξαγωγής απογραφών είναι κάθε 10 έτη και στα έτη που λήγουν σε 0 ή 1.

Η εποχή διεξαγωγής των γενικών απογραφών είναι η άνοιξη ή το φθινόπωρο. Η προτίμηση αυτή δεν είναι τυχαία, κι αυτό γιατί τις εποχές αυτές οι γεωργικές απασχολήσεις του πληθυσμού είναι μεγάλες και έτσι δεν έχουμε πληθυσμιακές μετακινήσεις. Επίσης τις εποχές αυτές δεν υπάρχει μεγάλη τουριστική κίνηση και επιπλέον είναι άνετη η μετακίνηση των υπαλλήλων της

στατιστικής υπηρεσίας που έχουν οριστεί για να κάνουν την απογραφή. Ως μέρα διεξαγωγής προτιμάται η Κυριακή. Ως προς την διάρκεια συμπλήρωσης των απογραφικών δελτίων συνήθως γίνεται μέσα σε μια ημέρα, αν όμως δεν επαρκούν οι απογραφείς μπορεί να διαρκέσει και περισσότερες μέρες.

Η στιγμή της απογραφής είναι η χρονική στιγμή της 12ης νυκτερινής του Σαββάτου προς την Κυριακή. Σ' αυτήν την χρονική στιγμή αναφέρονται τα στοιχεία κατά την ημέρα της απογραφής. Αυτό σημαίνει ότι θα περιλαμβάνονται στην απογραφή, όσοι θα βρίσκονται στην κατοικία του νοικοκυριού κατά την στιγμή της απογραφής της 12ης νυκτερινής ώρας.

Το νοικοκυριό αποτελεί την βασική στατιστική μονάδα για την απογραφή. Οι απογραφείς συλλέγουν και ελέγχουν το απογραφικό δελτίο, το οποίο διαβιβάζεται στα τοπικά γραφεία της Ε.Σ.Υ.Ε. και καταλήγει στην κεντρική υπηρεσία για επεξεργασία. Η απογραφή παρέχει πληροφορίες για το λεγόμενο πραγματικό ή *de facto* πληθυσμό, δηλαδή για τα άτομα που ευρέθησαν και καταγράφησαν κατά την ημερομηνία απογραφής. Επίσης, παρέχει πληροφορίες για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού π.χ. ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, τόπο γέννησης, τόπο διαμονής, εσωτερική μετανάστευση, για τα οικονομικά χαρακτηριστικά π.χ. οικονομική δραστηριότητα, ανεργία, επάγγελμα, για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά π.χ. επίπεδο εκπαίδευσης, συνθήκες νοικοκυριών κ.λ.π.

Το κυριότερο πλεονέκτημα της απογραφικής μεθόδου είναι ότι εξαιτίας του μεγάλου όγκου του στατιστικού υλικού που συγκεντρώνεται εξαλείφεται η πιθανότητα υποκειμενικότητας του απογραφέα. Αντίθετα τα μειονεκτήματα είναι περισσότερα.

♦ Απαιτείται κόστος. Η διενέργεια απογραφής αποτελεί τεράστια και πολυέξοδη επιχείρηση, η οποία απαιτεί την κινητοποίηση μεγάλου μέρους του κρατικού μηχανισμού. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι η απογραφή του 1981 κόστισε 1,5 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου.

♦ Επειδή ο αριθμός των στατιστικών μονάδων - νοικοκυριών - και το πλήθος των πληροφοριών είναι μεγάλο, η δημοσίευση των αποτελεσμάτων που δημοσιεύονται περιορίζονται σ' ένα δείγμα 5% ή σπάνια το πολύ 25% επί του συνόλου των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν κατά την απογραφή.

♦ Η απογραφή δεν γίνεται από ειδικευμένο προσωπικό κι έτσι στο πλήθος των ερωτηματολογίων που συμπληρώνονται μπορεί να υπάρχουν σφάλματα των απογραφών και, κατά

συνέπεια να έχουμε εσφαλμένη εικόνα των χαρακτηριστικών του πληθυσμού.

1.3.2 Οι Απογραφές του πληθυσμού στην Ελλάδα

Οι απογραφές του πληθυσμού αποτελούν την παλαιότερη πηγή πληροφόρησης γύρω από την κατάσταση του πληθυσμού. Έχει εξακριβωθεί ότι η πρώτη απογραφή πληθυσμού στον κόσμο έγινε την εποχή των πυραμίδων στην Αρχαία Αίγυπτο ενώ στην αρχαία Ελλάδα έγινε επί εποχή Λυκούργου στην Σπάρτη και επί Σόλωνος στην Αθήνα.

Στη χώρα μας οι απογραφές μέχρι περίπου τα μέσα του 19ου αιώνα διενεργούνταν κυρίως για διοικητικούς και φορολογικούς λόγους. Είχαν περισσότερο χαρακτήρα απαρίθμησης παρά επιστημονικής έρευνας του πληθυσμού. Σήμερα εννοούμε τη συλλογή δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών στοιχείων από όλα τα άτομα της χώρας.

Στην Ελλάδα, η πρώτη πληθυσμιακή απαρίθμηση έγινε το 1820 και έδειξε ότι ο πληθυσμός της χώρας μας κατά την εποχή εκείνη ήταν 753.400 άτομα. Με βάση τον αριθμό αυτό, υπολογίστηκε ότι ο πληθυσμός της χώρας κατά το 1821 ήταν 938.765 άτομα. Η πρώτη απογραφή, μετά την απελευθέρωση έγινε το 1834 και έκτοτε ακολούθησαν 28 γενικές απογραφές και τρεις για ορισμένες περιοχές που προσαρτήθηκαν μετά το 1834 στην Ελλάδα (1864 Ιόνια νησιά, 1881 Θεσσαλία, Νησιά Αιγαίου και Μακεδονία 1912, Ήπειρος 1913, Θράκη 1920). Οι έξι τελευταίες γενικές απογραφές πληθυσμού κατά την μεταπολεμική περίοδο είναι των ετών 1951, 1961, 1971, 1981, 1991 και 2001.

1.3.3 Η δειγματοληπτική μέθοδος

Σε αντίθεση με την απογραφή η δειγματοληπτική μέθοδος συγκεντρώνει υλικό μόνο για ένα τμήμα του πληθυσμού. Είναι επιστημονική μέθοδος και βασίζεται στην μέθοδο των πιθανοτήτων και της κανονικότητας εμφάνισης των γεγονότων. Για να είναι δυνατή η γενίκευση των συμπερασμάτων της έρευνας, απαιτείται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα. Για την επιτυχή επιλογή του αντιπροσωπευτικού δείγματος εφαρμόζονται διάφορες μέθοδοι όπως η απλή τυχαία δειγματοληψία, η εστρωματωμένη τυχαία δειγματοληψία κ.τ.λ.

Η δειγματοληπτική μέθοδος πλεονεκτεί έναντι της απογραφικής μεθόδου γιατί απαιτεί μικρότερες δαπάνες, μπορεί να γίνει σε μικρά χρονικά διαστήματα ακόμη και από

μεμονωμένους ερευνητές, χωρίς όμως τα αποτελέσματα της να μπορούν να θεωρηθούν τόσο ασφαλή, όσο της απογραφής, λόγω του ότι πάντοτε υπάρχει ο κίνδυνος να εισχωρήσουν έστω και αθέλητα υποκειμενικά στοιχεία κατά την επιλογή του δείγματος ή την σύνταξη των ερωτηματολογίων. Η δειγματοληπτική μέθοδος χρησιμοποιείται για την λεπτομερειακή και εμπειριστατωμένη μελέτη συγκεκριμένων δημογραφικών προβλημάτων.

1.3.4 Η συνεχής εγγραφή δημογραφικών στοιχείων

Στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα δύο γενικών απογραφών, η κίνηση των βασικών δημογραφικών μεγεθών παρακολουθείται από την πολιτεία με την βοήθεια των καταχωρήσεων που πραγματοποιούν οι ληξιαρχικές υπηρεσίες. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι απολύτως ακριβή, γιατί πολλές φορές οι αναχωρούντες της χώρας δεν εμφανίζονται από την αρχή ως μετανάστες ώστε να γίνονται οι απαιτούμενες εγγραφές.

1.4 Ορολογία – Ορισμοί δημογραφίας

Στην ενότητα αυτή παραθέτονται διάφοροι όροι που είναι απαραίτητοι για την κατανόηση της εργασίας. Το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων προσδιορίσθηκε από την Ε.Σ.Υ.Ε..

- ♦ **Πληθυσμός:** Εννοούμε το σύνολο των κατοίκων μιας περιοχής σε μια δεδομένη στιγμή ή περίοδο. Ο πληθυσμός είναι το «υλικό» από το οποίο συγκροτείται μια κοινωνία.
- ♦ **Πραγματικός πληθυσμός** μιας περιφέρειας (δήμου, κοινότητας ή οικισμού): Κατά την Ε.Σ.Υ.Ε. εννοούμε το σύνολο των προσώπων που κατά την ημέρα της απογραφής, είτε διαμένουν μόνιμα στην περιφέρεια αυτή, είτε βρέθηκαν εκεί τυχαία ή προσωρινά.
- ♦ **Νόμιμος πληθυσμός** (δημότες): Εννοούμε τον αριθμό των ατόμων τα οποία σύμφωνα με το νόμο είναι εγγεγραμμένα στα δημοτολόγια κάθε δήμου ή κοινότητας της χώρας, ανεξάρτητα από τον τόπο που βρέθηκαν την ημέρα της απογραφής.
- ♦ **Αστικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει τον πληθυσμό των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός υπερβαίνει τις 10.000 κατοίκους καθώς και των 13 πολεοδομικών συγκροτημάτων ανεξάρτητα από το μέγεθος του πληθυσμού.
- ♦ **Ημιαστικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει τον πληθυσμό των δήμων και κοινοτήτων των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός

έχει από 2.000 έως 9.999 κατοίκους εκτός από αυτούς που ανήκουν στα πολεοδομικά συγκροτήματα.

♦ **Αγροτικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει τον πληθυσμό των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει λιγότερους από 2.000 κατοίκους εκτός αυτών που ανήκουν στα πολεοδομικά συγκροτήματα.

♦ **Πεδινός πληθυσμός:** Εννοούμε τον πληθυσμό των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται ολόκληρη ή κατά το μεγαλύτερο μέρος της σε επίπεδο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος και σε υψόμετρο κάτω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

♦ **Ημιορεινός πληθυσμός:** Εννοούμε τον πληθυσμό των κοινοτήτων των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των όρων ή των οποίων η έκταση διαμοιράζεται κατά το ήμισυ περίπου στην πεδιάδα και κατά το άλλο ήμισυ στο όρος, αλλά πάντοτε με υψόμετρο κάτω από 800 μέτρα για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής της κοινότητας.

♦ **Ορεινός πληθυσμός:** Εννοούμε τον πληθυσμό των κοινοτήτων, των οποίων η επιφάνεια είναι κεκλιμένη και ανώμαλη με υψομετρικές διαφορές πάνω από 400 μέτρα καθώς και των κοινοτήτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο 800 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας.

♦ **Συγκεντρωμένος πληθυσμός οικισμού:** Εννοούμε τον πληθυσμό που απογράφηκε σε κατοικίες συγκεντρωμένες, που δεν απείχαν δηλαδή μεταξύ τους περισσότερο από 200 μέτρα.

♦ **Διασπαρμένος πληθυσμός οικισμού:** Εννοούμε τον πληθυσμό που απογράφηκε σε κατοικίες διασπαρμένες, δηλαδή που απείχαν μεταξύ τους πάνω από 200 μέτρα.

♦ **Πληθυσμός μέσης ημέρας του έτους:** Ονομάζεται ο πληθυσμός χώρας που υπολογίζεται την 30η Ιουνίου, δηλαδή στο μέσο του έτους.

♦ **Οικονομικά ενεργός ή παραγωγικός πληθυσμός:** Είναι το σύνολο του πληθυσμού που λαμβάνει μέρος στην παραγωγική διαδικασία.

♦ **Οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός:** Είναι το σύνολο του πληθυσμού που δεν εργάζεται και δεν προσφέρεται για εργασία.

♦ **Άνεργος πληθυσμός:** Είναι ο πληθυσμός που επιθυμεί να εργαστεί σύμφωνα με τους όρους εργασίας, αλλά δεν βρίσκει την ανάλογη εργασία.

♦ **Παιδικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 0 - 14 ετών.

- ♦ **Ωριμος ή ενεργός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 15 – 64 ετών.
- ♦ **Γεροντικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω.
- ♦ **Συντηρούμενος πληθυσμός:** Περιλαμβάνει τον παιδικό και γεροντικό πληθυσμό.
- ♦ **Αναπαραγωγικός πληθυσμός:** Περιλαμβάνει γυναίκες 15 – 49 ετών.
- ♦ **Οικισμός:** Ονομάζεται το σύνολο των γειτονικών οικοδομών όπου είναι εγκατεστημένα 10 νοικοκυριά.
- ♦ **Χωριό:** Οικισμός ή σύνολο οικισμών που αριθμεί μέχρι και 2.000 άτομα ($X=2.000$).
- ♦ **Κωμόπολη:** Οικισμός ή σύνολο οικισμών που αριθμεί πάνω από 2.000 και λιγότερα από 10.000 ($2.000 < K < 10.000$).
- ♦ **Πόλη:** Οικισμός ή σύνολο οικισμών που αριθμεί πάνω από 10.000 άτομα ($\Pi > 10.000$). Σ' εξαιρετικές περιπτώσεις πόλη ονομάζεται και ένας οικισμός με λιγότερο από 10.000 κατοίκους για λόγους ιστορικούς π.χ. Καλάβρυτα ή τουριστικούς π.χ. Δήμος Λουτρών Αιδηψού.
- ♦ **Επαρχία:** Είναι το σύνολο των πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών.
- ♦ **Νομός:** Αποτελείται από έναν αριθμό επαρχιών.
- ♦ **Γεωγραφικό Διαμέρισμα:** Αποτελείται από έναν αριθμό νομών. Τα γεωγραφικά διαμερίσματα στη χώρα μας είναι συνολικά 10 και είναι τα εξής: Γεωγραφικό Διαμέρισμα περιφέρειας πρωτεύουσας, Στερεάς Ελλάδας και Ευβοίας, Πελοποννήσου, Νησιά Ιονίου, Ηπείρου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θράκης, Νησιά Αιγαίου και Κρήτης.
- ♦ **Πολεοδομικό Συγκρότημα:** Είναι μια ομάδα συνεχόμενων δήμων ή κοινοτήτων που γειτνιάζουν σε απόσταση μικρότερη των 200 μέτρων με τρόπο ώστε να θεωρούνται ως ενιαίο σύνολο, ως μια πόλη. Τα 18 πολεοδομικά συγκροτήματα που έχουν προσδιοριστεί από την απογραφή του 1971 και παραμένουν τα ίδια ως σήμερα είναι τα εξής: Πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Ηρακλείου, Βόλου, Χανίων, Αγρινίου, Καλαμάτας, Χίου, Αιγίου, Ερμούπολεως, Σπάρτης, Ιωαννίνων, Κερκύρας, Σαλαμίνας, Χαλκίδας, Ρεθύμνης.
- ♦ **Νοικοκυριό, θεωρείται:** α) Κάθε πρόσωπο που ζει μόνο του είτε σε χωριστή κατοικία, είτε σε νοικιασμένο δωμάτιο, β) Κάθε ομάδα δύο ή περισσότερων προσώπων – συγγενών ή μη – που ζουν στην ίδια κατοικία ή στέγαστρο και τα οποία λαμβάνουν μαζί τα γεύματά τους.

- ♦ **Κανονική κατοικία:** Είναι η μόνιμη ή αυτοτελής κατασκευή που αποτελείται από ένα τουλάχιστον κανονικό δωμάτιο και προορίζεται για κατοικία ενός νοικοκυριού.
- ♦ **Κανονικό δωμάτιο:** Είναι ο χώρος, μέσα στο κτίριο, ο οποίος έχει τουλάχιστον δύο μέτρα ύψος και τέσσερα τετραγωνικά μέτρα επιφάνεια και σχήμα τέτοιο, ώστε να χωράει ένα κανονικό κρεβάτι και να διαθέτει παράθυρο ή τζαμόπορτα για να φωτίζεται απευθείας από το ύπαιθρο.
- ♦ **Μη κανονική κατοικία:** α) Είναι άλλου είδους χώροι προοριζόμενοι για κατοικία, δηλαδή κατασκευές από ευτελή και πρόχειρα υλικά (καλύβες, παράγκες), β) Άλλου είδους χώροι μη προοριζόμενοι για κατοικία (στάβλοι, αχυρώνες, γκαράζ, αποθήκες, γραφεία, φυσικά σπήλαια κ.λ.π., γ) Κινητές κατοικίες οι οποίες έχουν κατασκευαστεί για να μεταφέρονται (τροχόσπιτα, πλοία, γιοτ, άμαξες πλανοδίων και καταυλισμοί τσιγγάνων).
- ♦ **Συλλογική κατοικία:** Περιλαμβάνονται διάφορες κατηγορίες καταλυμάτων, όπως ξενοδοχείο, νοσοκομείο, οι κατοικίες συλλογικών συμβιώσεων και τα προσωρινά καταλύματα.
- ♦ **Οικογενειακός προγραμματισμός:** Αποβλέπει στην απόκτηση του επιθυμητού αριθμού τέκνων, στην απόκτησή τους την κατάλληλη στιγμή και στην εξασφάλιση των αναγκαίων μεσοδιαστημάτων μεταξύ της μητέρας. Σήμερα έχει ευρύτερο περιεχόμενο και περιλαμβάνει και την προγεννητική διάγνωση δίνοντας σημασία στο μέγεθος αλλά και στην ποιότητα του πληθυσμού.
- ♦ **Οικογένεια:** Στηρίζεται στο νομικό γεγονός του γάμου και περιλαμβάνει τον άνδρα, τη γυναίκα και τα ανύπαντρα παιδιά.
- ♦ **Γάμος:** Ονομάζεται η αναγνωριζόμενη από το δίκαιο ένωση του άνδρα και τις γυναίκας. Η εγκυρότητα του γάμου στην Ελλάδα εξασφαλίζεται για τον θρησκευτικό γάμο με την ιερολόγηση τού ιερού μυστηρίου, σύμφωνα με τους κανόνες του θρησκευτικού δόγματος και για τον πολιτικό γάμο με την τήρηση των διατάξεων του Νόμου 1250/1982 "Για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου στην Ελλάδα".
- ♦ **Γαμηλιότητα:** Ονομάζεται η συχνότητα των γάμων σε 1.000 κατοίκους και δίνεται από τον τύπο:

$$\text{Γαμηλιότητα} = \frac{\text{Γάμοι έτους } X}{\text{Μέσος πληθυσμός έτους } X} \times 1000$$

♦ **Γεννητικότητα:** Είναι η διαδικασία βιολογικής ανανέωσης του πληθυσμού και ορίζει την συχνότητα των γεννήσεων ενός πληθυσμού στην μονάδα του χρόνου.

♦ **Αδρός δείκτης γεννητικότητας:** Εκφράζει την αναλογία των γεννήσεων σ' ένα σταθερό μέγεθος πληθυσμού, κατά κανόνα 1.000 κατοίκους. Προκύπτει από την σχέση:

$$\text{Αδρός δείκτης γεννητικότητας} = \frac{\text{Γεννήσεις ζώντων έτους } X}{\text{Μέσος πληθυσμός έτους } X} \quad X \ 1000$$

♦ **Έλεγχος γεννήσεων:** Ονομάζεται η πρόληψη των γεννήσεων και ο περιορισμός της γεννητικότητας σε επιθυμητά πλαίσια.

♦ **Δείκτης γονιμότητας:** Εκφράζει την αναπαραγωγική δραστηριότητα του γυναικείου πληθυσμού από 15 – 49 ετών σ' ένα σταθερό μέρος του πληθυσμού, συνήθως 1.000 κατοίκους. Δίνεται από τον τύπο:

$$\text{Δείκτης γονιμότητας} = \frac{\text{Αριθμός γεννήσεων ζώντων}}{\text{Αριθμός γυναικών ηλικίας (15 – 49) ετών}} \quad X \ 1000$$

♦ **Θνησιμότητα:** Είναι η διαδικασία τις φυσιολογικής φθοράς του πληθυσμού και υποδηλώνει τη συχνότητα των θανάτων σ' ένα κοινωνικό σύνολο σε μια χρονική στιγμή.

♦ **Αδρός δείκτης θνησιμότητας:** Δίνει την αναλογία ενός πληθυσμού ενός έτους σε 1.000 κατοίκους.

$$\text{Αδρός δείκτης θνησιμότητας} = \frac{\text{Θάνατοι έτους } X}{\text{Μέσος πληθυσμός έτους } X} \quad X \ 1000$$

♦ **Δείκτης ειδικής κατά ηλικία θνησιμότητας (Δ.Ε.Κ.Η.Θ.):** Δείχνει την συχνότητα των θανάτων μιας ομάδας ηλικιών σε 1.000 άτομα της ίδιας ομάδας ηλικιών.

$$\text{Δ.Ε.Κ.Η.Θ.} = \frac{\text{Θάνατοι ηλικίας } \alpha \text{ έτους } X}{\text{Πληθυσμός 30ης Ιουνίου ηλικίας } \alpha \text{ έτους } X} \quad X \ 1000$$

♦ **Δείκτης ειδικής κατά φύλο θνησιμότητας (Δ.Ε.Κ.Φ.Θ.):** Δείχνει την συχνότητα των θανάτων ενός φύλου σε 1.000 άτομα του ίδιου φύλου. Δίνεται από την σχέση:

$$\text{Δ.Ε.Κ.Φ.Θ.} = \frac{\text{Θάνατοι γυναικών ηλικίας α έτους X}}{\text{Γυναικείος πληθυσμός 30ης Ιουνίου ηλικίας α έτους X}} \times 1000$$

♦ **Δείκτης βρεφικής θνησιμότητας:** Δείχνει πόσα από τα 1.000 παιδιά που γεννήθηκαν σ' ένα χρόνο πέθαναν πριν συμπληρώσουν το πρώτο έτος της ζωής τους. Προκύπτει από την σχέση:

$$\text{Ποσοστό βρεφικής θνησ.} = \frac{\text{Θάνατοι βρεφών κάτω του έτους στο έτος X}}{\text{Γεννήσεις ζώντων στο έτος X}}$$

- ♦ **Θνησιγονία:** Ονομάζεται η γέννηση νεκρών βρεφών.
- ♦ **Συντελεστής γεροντισμού:** Δείχνει πόσοι γέροντες αντιστοιχούν σε 10 κατοίκους.
- ♦ **Δείκτης γήρανσης:** Δείχνει την σχέση μεταξύ δύο κατηγοριών συντηρούμενου πληθυσμού και συγκεκριμένα πόσοι συντηρούμενοι γέροντες αναλογούν σε 100 συντηρούμενους νέους. Δίνεται από την σχέση:

$$\text{Δείκτης γήρανσης} = \frac{\text{Πληθυσμός (65 + άνω) ετών}}{\text{Πληθυσμός (0 - 14) ετών}} \times 100$$

♦ **Δείκτης εξάρτησης:** Δείχνει την αναλογία των συντηρούμενων ατόμων νέων και γερόντων σε σχέση με 100 άτομα του ενεργού πληθυσμού. Δίνεται από την σχέση:

$$\text{Δείκτης εξάρτησης} = \frac{\text{Πληθυσμός [(0 - 14) + (64 + άνω)] ετών}}{\text{Πληθυσμός (15 - 64) ετών}} \times 100$$

♦ **Δείκτης αναλογίας φύλων:** Δηλώνει πόσα άτομα του ενός φύλου αντιστοιχούν σ' έναν ορισμένο αριθμό ατόμων του άλλου φύλου. Υπολογίζεται ως εξής:

$$\text{Δείκτης αναλογίας φύλων} = \frac{\text{Γυναίκες}}{\text{Άνδρες}} \times 100$$

♦ **Αναλογία αναπληρώσεως:** Ο δείκτης αυτός εκφράζει την αριθμητική σχέση ατόμων ηλικίας 10 – 14 ετών, δηλαδή ατόμων που βρίσκονται “προ των πυλών” για να εισέλθουν στον ενεργό πληθυσμό και ατόμων ηλικίας 60 – 64 ετών, δηλαδή ατόμων που ετοιμάζονται να αποχωρήσουν από τον ενεργό οικονομικά πληθυσμό.

♦ **Μέση ηλικία πληθυσμού:** Προκύπτει εάν διαιρέσουμε το άθροισμα των ηλικιών του πληθυσμού με τον πληθυσμό μέσης ημέρας του έτους. Δηλαδή:

$$\text{Μέση ηλικία πληθυσμού} = \frac{\text{Σύνολο ηλικιών του πληθυσμού}}{\text{Πληθυσμός μέσης ημέρας του έτους}}$$

♦ **Πολύτεκνος:** Είναι α) Ο γονέας που έχει τέσσερα τουλάχιστον παιδιά, β) Η μητέρα χωρίς σύζυγο, εφ’ όσον έχει τρία παιδιά, γ) Ο πατέρας ο οποίος είναι ανίκανος για εργασία ή είναι ανάπηρος πολέμου με αναπηρία τουλάχιστον 70%, εφ’ όσον έχει τρία παιδιά.

♦ **Κινητικότητα πληθυσμού:** Ονομάζεται η μετακίνηση από ένα σημείο σ’ ένα άλλο.

♦ **Μετανάστευση:** Είναι η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου.

♦ **Μόνιμη μετανάστευση:** Ονομάζεται η μετάβαση ελλήνων υπηκόων σε μια χώρα του εξωτερικού για εγκατάσταση μεγαλύτερη από το χρονικό διάστημα ενός έτους.

♦ **Προσωρινή μετανάστευση:** Ονομάζεται η μετάβαση ελλήνων υπηκόων σε αλλοδαπή χώρα α) Για χρονικό διάστημα μικρότερο του έτους, β) Για λόγους σπουδών, γ) Για λόγους ναυτολογήσεως.

♦ **Εκούσια μετανάστευση:** Ονομάζεται η μετανάστευση που γίνεται με την θέληση του μετακινούμενου ατόμου.

♦ **Ακούσια μετανάστευση:** Είναι η μετανάστευση που προκαλείται από την ηθελημένη δημιουργία δυσμενών συνθηκών διαβίωσης σε βάρος ορισμένων κατηγοριών ατόμων ή μερίδας του πληθυσμού.

♦ **Εσωτερική μετανάστευση:** Είναι η κίνηση του πληθυσμού από έναν οικισμό σ' έναν άλλο της χώρας.

♦ **Εξωτερική μετανάστευση:** Είναι η κίνηση του πληθυσμού από ένα κράτος σε άλλο.

Αστυφιλία: Είναι η μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα.

♦ **Αποδημία:** Ονομάζεται η εκροή ατόμων από μια χώρα.

♦ **Μετοικία:** Ονομάζεται η επιστροφή ατόμων σε μια χώρα διαφορετική από την χώρα καταγωγής τους.

♦ **Παλιννόστηση:** Ονομάζεται η επιστροφή ατόμων που παρέμειναν σε χώρα του εξωτερικού για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του τόπου καταγωγής τους ή την γενέτειρά τους, μόνιμη ή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του έτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Οι αρχές της θεωρίας του πληθυσμού πρέπει να αναζητηθούν στον 17ο και 18ο αιώνα. Για ενάμιση αιώνα κυριάρχησε η θεωρία του Μάλθους (1766 – 1834) δηλαδή η θεωρία που αναφέρεται στην σχέση ανάμεσα στο μέγεθος του πληθυσμού και τα μέσα συντήρησης και απασχόλησε τους Οικονομολόγους από τον 19ο αιώνα. Ο Μάλθους όπως και πολλοί άλλοι επιστήμονες προσπαθούσαν να δώσουν μια θεωρία βασισμένη στον φυσικό νόμο αύξησης του πληθυσμού. Στο έργο του “Πραγματεία επί των Αρχών του πληθυσμού” (1778), στο οποίο μελετάει την σχέση μεταξύ των υπαρχόντων αγαθών και του αριθμού των μελών της οικογένειας, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ενώ τα αγαθά αυξάνονται κατά αριθμητική πρόοδο, ο πληθυσμός αυξάνεται κατά γεωμετρική, δηλαδή ο πληθυσμός αυξάνεται πολύ ταχύτερα από τα μέσα συντήρησης. Με αποτέλεσμα να δημιουργείται υπερπληθυσμός, σε σχέση προς τα μέσα συντήρησης. Το πρόβλημα δεν λύνεται με την αύξηση της παραγωγής, λόγω του νόμου της φθίνουσας απόδοσης. Ούτε η άσκηση κοινωνικής πολιτικής μπορεί να θεωρηθεί ως λύση του. Επομένως αφού (η οικονομική λύση) δεν δίνει διέξοδο στο πρόβλημα, απομένει η δημογραφική λύση δηλαδή η μείωση της γεννητικότητας.

Η θεωρία του Μάλθους μετέπειτα δεν επαληθεύτηκε κι αυτό γιατί, ο ίδιος δεν μπορούσε να προβλέψει & να λάβει υπόψη του, την μεγάλη βελτίωση της παραγωγής αγαθών από την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής προόδου. Η άνοδος αυτή της παραγωγής έδωσε λύση στο σοβαρότερο πρόβλημα της ανθρωπότητας, την πείνα, αλλά και επέφερε μείωση των γεννήσεων, γεγονός που δεν προέβλεψε.

Την ίδια εποχή (19ος αιώνας) διατυπώθηκε η αισιόδοξη άποψη η οποία υποστηρίζει ότι ένας μεγάλος πληθυσμός αποτελεί πηγή δύναμης και πλούτου για το κράτος, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει σωστή διοίκηση, εργατικότητα κ.λ.π..

Κύριοι υποστηρικτές της άποψης αυτής είναι οι σοσιαλιστές της εποχής εκείνης από τον Ουτοπιστή Φουριέ ως τον επιστήμονα και ανατρεπτικό Μαρξ, οι οποίοι στην δημογραφική λύση του Μάλθους αντέτασσαν την οικονομική λύση. Ο OWEN έλεγε: Εφ' όσον υπάρχει κι ένα κομμάτι γης ακαλλιέργητο αρνούμαι να μιλήσω για υπερπληθυσμό.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού υπάρχει μόνο στις καπιταλιστικές κοινωνίες κι αυτό γιατί είναι αποτέλεσμα του θεσμού που ισχύει σ' αυτές, δηλαδή της ατομικής ιδιοκτησίας.

Ο αντιπρόσωπος της Σοβιετικής Ένωσης στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών (το 1947) κος Ραμπίσκο υποστήριξε μεταξύ των άλλων ότι: «Η κοινωνία πρέπει να προσαρμοστεί στον υπάρχοντα πληθυσμό κι όχι να γίνει το αντίστροφο». Επίσης θεωρεί ότι είναι βάρβαρη κάθε πρόταση, υπέρ του περιορισμού των γάμων ή υπέρ του περιορισμού των γεννήσεων μέσα σ' αυτό και ότι ο υπερπληθυσμός είναι προϊόν του καπιταλισμού.

Από το 1967 όμως και έπειτα η θέση της Σοβιετικής Ένωσης αρχίζει να διαφοροποιείται λόγω του αυξημένου αριθμού των γεννήσεων που παρατηρήθηκαν. Ο Σοβιετικός δημογράφος, επιστήμονας - καθηγητής URLENS αναφέρει ότι μαζί με την εφαρμογή μιας οικονομικής λύσης, πρέπει να υπάρξει και μια δημογραφική λύση.

Λίγα χρόνια μετά την έκδοση του «Δοκιμίου περί πληθυσμού» του Μάλθους στις αρχές του 19ου αιώνα εμφανίζονται στην Αγγλία, Γαλλία και τις Η.Π.Α. πολλοί επιστήμονες οι οποίοι δέχονται μεν τις απαισιόδοξες απόψεις του Μάλθους πλην όμως υποστηρίζουν την διάδοση των αντισυλληπτικών μεθόδων για τον περιορισμό των γεννήσεων, μέσα στο γάμο, αλλά και έξω από αυτόν. Είναι οι λεγόμενοι Νεομαλθουσιανοί.

Το 1930 διατυπώθηκε η θεωρία του δημογραφικού μετασχηματισμού, η οποία στηρίζεται σε παρατήρηση που έγινε από έρευνα των δημογραφικών εξελίξεων στις βιομηχανικές χώρες της Δύσης. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, αντίθετα από ότι περίμενε κανείς, με βάση τις οικονομικές θεωρίες του 18ου και του 19ου αιώνα, η αύξηση του εισοδήματος συνοδεύτηκε από

μείωση του πληθυσμού. Η θεωρητική αυτή τοποθέτηση διακρίνεται σε τρία στάδια.

1) Τις προβιομηχανικές κοινωνίες, που παρουσιάζουν υψηλούς δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας, και επομένως χαμηλό ρυθμό φυσικής αύξησης.

2) Μεταβατικές κοινωνίες με υψηλούς δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας χαμηλούς και αυξανόμενους ρυθμούς φυσικής αύξησης.

3) Σύγχρονες κοινωνίες, με χαμηλούς δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας, επομένως και χαμηλούς ρυθμούς φυσικούς αύξησης.

Σαν θεωρία αν και είχε και έχει πολλούς οπαδούς, δεν μπόρεσε ν' αποδείξει εμπειρικά τις βασικές της υποθέσεις με αποτέλεσμα να καταλήξει σε αδιέξοδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

3.1 Εξέλιξη της γεννητικότητας

Δημογραφικά στοιχεία σχετικά με την γεννητικότητα

Ο συντελεστής γεννητικότητας κατά την μεταπολεμική περίοδο, η οποία άρχισε για την Ελλάδα από το 1950 σχεδόν, βρέθηκε να είναι στο επίπεδο των 19 ή 20 γεννήσεων στους 1.000 κατοίκους, στην πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, μειώθηκε στο 18 στη δεύτερη, στο 16 στην τρίτη μεταπολεμική δεκαετία, στην τέταρτη δεκαετία του 1980 έπεσε γρήγορα στο επίπεδο των 12 και τέλος, στην τρέχουσα περίοδο πλησίασε το επίπεδο των 10 γεννήσεων στους 1.000 κατοίκους.

Καλύτερη μέτρηση του φαινομένου γίνεται με το συντελεστή ολικής γονιμότητας, ο οποίος μας δίνει για κάθε έτος το μέσο αριθμό παιδιών ανά γυναίκα, σε αναπαραγωγική ηλικία 16-49 ετών. Ο συντελεστής αυτός για μία τριαντακονταετία, από το 1960 που έχουμε μετρήσεις μέχρι το 1980, κρατήθηκε, με μικρές διακυμάνσεις, πάνω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών, κάπου στα 2,2 έως 2,3 παιδιά ανά γυναίκα ή με άλλα λόγια, 2.300 παιδιά στις 1.000 γυναίκες. Το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών, σύμφωνα με τις μετρήσεις που έχουν γίνει, κυμαίνεται στα 2,1 παιδιά ανά γυναίκα. Αυτό σημαίνει ότι για να επιτευχθεί η αναπλήρωση των γενεών, για να μπορέσουν οι 1.000 μητέρες της παρούσας γενιάς να αναπληρωθούν από 1.000 μητέρες στην επόμενη γενιά, θα πρέπει να έχουμε αυτή τη σχέση, δηλαδή κάθε γυναίκα να φέρει στον κόσμο κατά μέσο όρο 2,1 παιδιά σε όλη την αναπαραγωγική της ηλικία. Η από το 1981 και ύστερα περίοδος χαρακτηρίζεται από την πτώση του συντελεστή μετρήσεως της γονιμότητας κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών, φτάνοντας στα 1,87 κατά γυναίκα το 1985 και σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα στα 1,45 μέχρι το 1990.

Παρατηρείται επίσης, ότι, κατά την μεταπολεμική περίοδο η αναλογία των εγγάμων, σταθμισμένη όμως με την γονιμότητα στις αναπαραγωγικές ηλικίες, αυξάνει, ενώ αντίθετα η έγγαμη

γονιμότητα παρουσιάζει μία συνεχή μείωση. Οι δύο αυτές τάσεις έδιναν ως σύνθετο αποτέλεσμα ένα σχεδόν σταθερό επίπεδο γονιμότητας. Ανήκει όμως πια στο παρελθόν η περίοδος κατά την οποία η αναλογία των εγγάμων και η αναλογία της έγγαμης γονιμότητας έδιναν γινόμενο σχεδόν σταθερό. Βρισκόμαστε πια στην τρέχουσα περίοδο, κατά την οποία μειώθηκε περισσότερο η έγγαμη γονιμότητα, η δε αναλογία των εγγάμων, όχι μόνο δεν αυξήθηκε, αλλά παρουσίασε τάση μείωσης, οπότε ο δείκτης του γενικού επιπέδου της γονιμότητας έπεσε κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών.

Σημαντική ως εκ τούτου είναι και η μείωση που παρατηρείται στον αριθμό των πολύτεκνων οικογενειών. Οι δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα είχαν άμεσες και σοβαρότερες επιπτώσεις στην δημιουργία νέων πολύτεκνων οικογενειών. Η μείωση του αριθμού των πολύτεκνων οικογενειών είχε πάλι σαν συνέπεια την επίταση της δημογραφικής κρίσης.

Ο αριθμός των πολύτεκνων (5 παιδιά και άνω) το 1938 ανέρχεται σε 165.000, το 1940 σε 130.000, το 1946 σε 176.000, το 1950 σε 95.000, το 1960 σε 75.000, το 1970 σε 43.000, το 1976 σε 20.000, το 1978 σε 18.000, το 1979 σε 16.000. Το 1979, αλλάζοντας η νομοθεσία περί πολυτέκνων και αναγνωρίζοντας πολύτεκνους όσους έχουν 4 + παιδιά, προστέθηκαν άλλες 50.000 οικογένειες.

Το 1984 έχουμε 40.000 οικογένειες πολύτεκνες με 4 παιδιά και 5.000 με πέντε παιδιά. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, έχουμε μια συνεχή μείωση του αριθμού των πολύτεκνων από το 1938 μέχρι σήμερα.

3.1.1 Μέσα και αίτια μείωσης των γεννήσεων

Το δικαίωμα των ζευγαριών και των γυναικών να καθορίζουν ελεύθερα και υπεύθυνα τον αριθμό και τη χρονική κλιμάκωση των παιδιών που επιθυμούν να φέρουν στον κόσμο και τα δικαιώματα αντισύλληψης, άμβλωσης και στείρωσης, που αποτελούν τα μέσα, με τα οποία γίνεται δυνατή η μη γέννηση όσων παιδιών δεν είναι επιθυμητά, έχουν αναγνωριστεί και διατυπωθεί από διεθνείς διακηρύξεις, αποφάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και νόμους των περισσότερων κρατών της Ευρώπης (στην Ελλάδα με τον Νόμο 1038/1980).

Κάτω από το φως της Ιεράς Ορθοδόξου Παραδόσεως, των Πατέρων της Εκκλησίας η έκτρωση ενός βρέφους είναι μία αφύσικη πράξη. Είναι μία επιλογή, η οποία οδηγεί στη διαστροφή. Μία πράξη, που αρνείται τόσο το ένστικτο της μητέρας να προστατεύει το παιδί της, όσο και το ίδιο το έμβρυο. Με τη βοήθεια της σύγχρονης επιστήμης, τη μελέτη της ανάπτυξης των εγκεφαλικών κυμάτων και της εξέλιξης του εμβρύου, με την βοήθεια της εμβρυοσκόπησης, της εμβρυολογίας και της γενετικής γνωρίζουμε τώρα ότι ένα αναπτυσσόμενο νεογνό έχει όλα τα χρωματώματα, τα γενετικά και βιολογικά γνωρίσματα, όπως κάθε άλλος άνθρωπος. Έτσι η επιστήμη και η χριστιανική ηθική επιβεβαιώνουν μία υψηλού επιπέδου αντίληψη για την αγέννητη ζωή.

Είναι λοιπόν ανάγκη να αναλυθούν τα αίτια που είναι δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά και να προταθούν μέτρα οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα που να βοηθήσουν τις οικογένειες που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά. Όπως αποδείχθηκε για την Ελλάδα, από έρευνες το ιδανικό μέγεθος της οικογένειας είναι μεγαλύτερο από το πραγματοποιούμενο και αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν περιθώρια για κάποια αύξηση της γεννητικότητας.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ

Η εξέλιξη του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στις ανεπτυγμένες χώρες από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 επηρέασε αρνητικά τη γονιμότητα. Ορισμένοι παράγοντες μείωσης των γεννήσεων είναι κοινοί σε όλες τις χώρες, άλλοι αφορούν μόνο μερικές. Παρατηρείται διαφοροποίηση των παραγόντων που παίζουν πρωταρχικό ρόλο με την πάροδο του χρόνου.

Έρευνες που έγιναν στο εξωτερικό και την Ελλάδα υπογράμμισαν τις διαφορές στη γονιμότητα που υπάρχουν σε κάθε χώρα ανάλογα με τις περιοχές (αστικές - αγροτικές) την κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική κατάσταση των ζευγαριών ή της γυναίκας. Ακόμα και οι ψυχολογικοί παράγοντες παίζουν κάποιο ρόλο όχι όμως σημαντικό. Βασικό ερώτημα παραμένει ο βαθμός αλληλεπίδρασης των διαφόρων παραγόντων που προσδιορίζουν την γονιμότητα.

♦ Οι δημογραφικοί παράγοντες

Τρεις καθαρά δημογραφικοί παράγοντες συνέβαλαν στην μεταπολεμική περίοδο στη μείωση της γονιμότητας στην Ελλάδα:

α) Η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας, ιδιαίτερα αισθητή μετά το 1980. Δεν είναι πια απαραίτητο να αποκτήσουν οι γονείς πολλά παιδιά για να επιβιώσουν 2 ή 3 από αυτά όπως συνέβαινε στο παρελθόν.

β) Η μετανάστευση προς το εξωτερικό γιατί απομακρύνονται οι σύζυγοι και χάνονται για τον τόπο άτομα των αναπαραγωγικών ηλικιών. Η παλιννόστηση δεν επέδρασε θετικά γιατί οι γυναίκες που επέστρεψαν είχαν ξεπεράσει την κατεξοχήν αναπαραγωγική ηλικία και είχαν επηρεαστεί από την ξένη νοοτροπία σχετικά με το μέγεθος της οικογένειας. Αλλά και η εσωτερική μετανάστευση συντέλεσε στην μείωση της γονιμότητας. Στην Ελλάδα οι πολυμελείς οικογένειες ήταν κυρίως αγροτικές. Από τα μέσα της δεκαετίας του '50 πολλοί νέοι αγρότες μετακινήθηκαν στις πόλεις επομένως η μείωση της γονιμότητας στις αγροτικές περιοχές οφείλεται στην ελάττωση του πληθυσμού της αναπαραγωγικής ηλικίας. Οι αγρότες που εγκαταστάθηκαν στις πόλεις υιοθέτησαν το μικρό μέγεθος της οικογένειας που ισχύει σ' αυτές, αλλά όπως αποδείχθηκε από την έρευνα του Ε.Κ.Κ.Ε. παρουσιάζουν κάπως μεγαλύτερη γονιμότητα.

γ) Η μείωση και η γήρανση του αναπαραγωγικού πληθυσμού, το ποσοστό των γυναικών 20 - 34 ετών από τις οποίες προέρχεται το μεγαλύτερο μέρος των γεννήσεων μειώθηκε από 48,1% σε 20,3%.

Δύο δημο-οικονομικοί παράγοντες συνέβαλαν επίσης στη μείωση της γονιμότητας: α) Η ελάττωση της γαμηλιότητας παίζει σημαντικό ρόλο γιατί έχει διαπιστωθεί από επιστημονική μελέτη ότι στις 100 Ελληνίδες που τεκνοποιούν τον πρώτο χρόνο του γάμου τους, οι 34 απ' αυτές είχαν συλλάβει πριν από την τέλεσή του, β) Η αύξηση της διαζυγιότητας.

♦ Οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες

α) Η οικονομική ανάπτυξη.

Από έρευνες στο εξωτερικό και στην Ελλάδα έχει αποδειχθεί ότι όσο υψηλότερο είναι το εισόδημα μιας χώρας τόσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο γονιμότητας και ότι οι γεννήσεις μειώνονται καθώς αυξάνεται το επίπεδο ευημερίας. Η αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών επηρεάζει τις προτιμήσεις και τις αξίες σε τέτοιο βαθμό ώστε να περιορίζει τον αριθμό παιδιών. Πολλοί γονείς προτιμούν ν' αλλάξουν αυτοκίνητο ή επίπλωση παρά να αποκτήσουν ένα ακόμα παιδί.

β) Η οικονομική κρίση και η επακόλουθη ανεργία.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 παρατηρείται σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες αποσυσώρευση, αποεπένδυση, αποβιομηχάνιση που είναι ιδιαίτερα έντονες στις χώρες της Νότιας Ευρώπης και εκδηλώνονται με πτωχεύσεις, παραοικονομία και ανεργία. Οι φιλοδοξίες για την απόκτηση περισσότερων αγαθών που βασίζονται στα έτη της ευημερίας δεν μπορούν πια να ικανοποιηθούν ή για την ικανοποίησή τους χρειάζεται να εργάζεται και η γυναίκα. Η ανεργία έχει πάρει διαστάσεις σε όλες τις χώρες της Ευρώπης και στην Ελλάδα. Η ανεργία των νέων αποτελεί αιτία περιορισμού της γαμηλιότητας και της γεννητικότητας. Οι νέοι άνεργοι άνδρες (40% της ομάδας ηλικιών 25 - 29 ετών) δεν αποφασίζουν να παντρευτούν και να αποκτήσουν παιδιά και ακόμα περισσότερο δεν το αποφασίζουν εκείνοι που έμειναν άνεργοι γιατί έχασαν την δουλειά τους. Αλλά και η ανεργία των νέων γυναικών αποτελεί αιτία περιορισμού της γονιμότητας, διότι πολλές εργάζονται για να καλύψουν βασικές ανάγκες, και όπως έδειξε η έρευνα του Ε.Κ.Κ.Ε. οι γυναίκες που εργάζονται για να καλύψουν κάποια βασική ανάγκη έχουν υψηλότερη γεννητικότητα, απ' όσες εργάζονται για να έχουν συμπληρωματικό εισόδημα, κοινωνικές σχέσεις ή από ενδιαφέρον για την εργασία τους.

γ) Η επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας.

Δεν είναι σωστό ν' αποδίδεται η μείωση της γονιμότητας μόνο στην επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας. Η μείωση των γεννήσεων δεν οφείλεται μόνο σ' έναν παράγοντα αλλά σε πολλούς και μερικοί από αυτούς δεν είναι ανατρέψιμοι. Στις αγροτικές περιοχές, όπου η γυναίκα συμμετέχει στην οικονομική δραστηριότητα με καθημερινή απασχόληση στα χωράφια και στο στάβλο 11 - 12 ώρες, οι γονείς αποκτούσαν άλλοτε πολλά παιδιά για να βοηθηθούν στις αγροτικές εργασίες και να τους φροντίζουν στα γεράματά τους αλλά και γιατί η γυναίκα εργαζόταν κοντά στο σπίτι της και πρόσεχε τα παιδιά της ή και η εκτεταμένη οικογένεια συμμετείχε στη φύλαξη και ανατροφή των παιδιών.

Στις αστικές περιοχές, όπου οι εργαζόμενες σε εργοστάσια, καταστήματα ή γραφεία ασχολούνται επιπλέον με το μαγείρεμα, το καθάρισμα, το συγύρισμα του σπιτιού, την ανατροφή των παιδιών, την φροντίδα των ηλικιωμένων, τα ψώνια κ.λ.π. με αποτέλεσμα να έχουν εργάσιμη εβδομάδα 80 ωρών, διπλάσια από

εκείνη των ανδρών, η επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας έχει την τάση να περιορίζει τη γονιμότητα. Η εργαζόμενη μητέρα χωρίς την ουσιαστική βοήθεια του πατέρα ή των κοινωνικών υπηρεσιών που θα αναλάμβαναν τη σωστή φροντίδα των βρεφών και νηπίων βρίσκεται μπροστά σε δύο επιλογές. Ή να εγκαταλείψει την εργασία της με συνέπεια τη μείωση του οικογενειακού εισοδήματος και ενδεχομένως με δυσάρεστες επιπτώσεις στον ψυχικό της κόσμο και την οικογενειακή ατμόσφαιρα ή να εξακολουθήσει να εργάζεται φέροντας μόνη το βάρος ανατροφής των παιδιών, κάνοντας όλες τις δουλειές και φροντίζοντας τους ηλικιωμένους. Εξαντλημένη από την υπεραπασχόληση μέσα και έξω από το σπίτι, βλέπει τη δουλειά της σαν αναγκαίο κακό και η ανατροφή των παιδιών της, της δημιουργεί τύψεις γιατί δεν μπορεί να αφοσιωθεί απερίσπαστη σ' αυτά.

δ) Η ανεπαρκής προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.

Αν και στη χώρα μας η μητρότητα και η παιδική ηλικία προστατεύονται από το Σύνταγμα και τους Νόμους και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα, το πρόβλημα είναι μέχρι ποίου σημείου τα άρθρα του Συντάγματος, των Νόμων και των Διεθνών συμβάσεων εφαρμόζονται. Εξ άλλου στην πράξη οι εργαζόμενες μητέρες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες:

Οι εργαζόμενες στο Ελληνικό Δημόσιο, σε Δημόσιους Οργανισμούς, Τράπεζες κ.λ.π., των οποίων τα δικαιώματα δεν αμφισβητούνται και περιλαμβάνουν άδεια με πλήρεις αποδοχές δύο μήνες πριν και δύο μήνες μετά τον τοκετό, μειωμένο ωράριο, γονική άδεια ανατροφής κ.λ.π..

Οι απασχολούμενες ως υπάλληλοι ή εργάτριες σε ιδιωτικές επιχειρήσεις που δικαιούνται από το Ι.Κ.Α. μαιευτική περίθαλψη, βοήθημα τοκετού, επίδομα μητρότητας, άδεια απουσίας για παρακολούθηση σχολικής δραστηριότητας (μόνο αν η επιχείρηση απασχολεί 100 άτομα), μειωμένο ωράριο αν έχουν παιδιά με σωματική ή πνευματική αναπηρία (μόνο αν η επιχείρηση απασχολεί 50 άτομα, με αποτέλεσμα να μη δικαιούνται τις εν λόγω άδειες οι περισσότερες εργαζόμενες μητέρες στον ιδιωτικό τομέα). Εξ άλλου αν και η νομοθεσία απαγορεύει την απόλυση εγκύου μητέρας ή της γυναίκας που βρίσκεται σε λοχεία, η γυναίκα που περιμένει ή μόλις απέκτησε παιδί θεωρείται από τον εργοδότη κακή εργαζόμενη και της καταλογίζει μειωμένη απόδοση. Έτσι είναι συνηθισμένη η περίπτωση γυναικών που

κρύβουν την εγκυμοσύνη τους και υπάρχουν γυναίκες που κρύβουν από τον εργοδότη τους ότι είναι μητέρες.

Οι ανασφάλιστες, εκείνες που δεν έχουν συμπληρώσει τα απαιτούμενα έτη για να ζητήσουν επίδομα μητρότητας από τον ασφαλιστικό φορέα τους και όσες εργάζονται στην παραοικονομία, οι οποίες μόνο με μια υπουργική απόφαση του 1984 έχουν δικαίωμα να πάρουν το επίδομα μητρότητας 20.000 δρχ. Οι αγρότισσες που μέχρι πρόσφατα δεν είχαν ούτε άδεια, ούτε επίδομα και μερικές φορές ούτε γιατρό στη γέννα. Από το 1985 τους χορηγείται επίδομα κυοφορίας και λοχείας.

Οι βρεφονηπιακοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία, παρά την αύξηση που σημειώθηκε τα τελευταία χρόνια, δεν είναι επαρκή για να καλύψουν τις υπάρχουσες ανάγκες. Τα οικογενειακά επιδόματα είναι πενιχρά και δεν συνθέτουν κίνητρο αύξησης της γεννητικότητας. Οι φορολογικές ελαφρύνσεις είναι ανεπαρκείς. Τα ευεργετήματα που παρέχονται στις μεγάλες οικογένειες, που μερικά είναι αξιόλογα, δεν αποτελούν εξ' άλλου ικανοποιητική προστασία που να ενισχύει ουσιαστικά κίνητρο για την απόκτηση παιδιών.

ε) Το κόστος ανατροφής του παιδιού.

Όπως προκύπτει από μελέτες και έρευνες επιστημονικές και δημοσιογραφικές που έγιναν στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια σημειώθηκε ταχεία άνοδος των άμεσων και κυρίως των έμμεσων δαπανών για το παιδί. Έχουν αυξηθεί σημαντικά οι δαπάνες για τρόφιμα, ρουχισμό, εκπαίδευση, φύλαξη του παιδιού και προπαντός οι έμμεσες δαπάνες που είναι δύσκολο να εκτιμηθούν. Η αύξηση του κόστους ανατροφής των παιδιών με τη μείωση του πραγματικού εισοδήματος των εργαζομένων και ιδιαίτερα των μισθωτών από τον πληθωρισμό και από την ουσιαστικά αμετάβλητη φορολογική κλίμακα επηρεάζει σημαντικά τις αποφάσεις των ζευγαριών για την απόκτηση όχι μόνο του τρίτου παιδιού αλλά και του δεύτερου και καμιά φορά και του πρώτου.

στ) Η κατοικία και το περιβάλλον.

Οι συνθήκες κατοικίας στις αστικές περιοχές αποτελεί εμπόδιο για την απόκτηση πολλών παιδιών γιατί ανάμεσα στα άλλα ο ερχομός των παιδιών δημιουργεί πρόσθετες ανάγκες χώρου. Οι περισσότερες πολυκατοικίες και γειτονιές δεν διαθέτουν χώρο για να παίζουν τα παιδιά, τα διαμερίσματα των πολυκατοικιών διαθέτουν χώρους ακατάλληλους για τη δημιουργία μεγάλης οικογένειας, το κόστος κατασκευής και

αγοράς κατοικίας έχει γίνει απαγορευτικό για τα μικρά και τα μεσαία εισοδήματα, υπάρχει στενότητα προσφοράς κατοικιών με ακριβό ενοίκιο, λείπουν οι χώροι ψυχαγωγίας, άθλησης για τα παιδιά (παιδικές χαρές, γυμναστήρια, γήπεδα κ.λ.π.), εξάλλου οι ιδιοκτήτες αρνούνται να νοικιάζουν τα διαμερίσματά τους σε οικογένειες με μικρά και ιδιαίτερα με πολλά μικρά παιδιά.

♦ Οι ψυχολογικοί παράγοντες

Έρευνες που έγιναν στο εξωτερικό εξέτασαν τα ψυχολογικά κίνητρα απόκτησης παιδιών και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι ψυχολογικοί παράγοντες παίζουν κάποιο μικρό ρόλο στη μείωση των γεννήσεων. Αναμένοντας τα αποτελέσματα της έρευνας του Ε.Κ.Κ.Ε., θα περιοριστούμε σε μερικές γενικές διατυπώσεις. Οι νέες γενεές ενηλίκων είναι περισσότερο ευαίσθητες για την ευθύνη που έχουν ως γονείς απέναντι στα παιδιά τους, ορισμένοι νέοι είναι λιγότερο σίγουροι για τον εαυτό τους, άλλοι φοβούνται τον κόσμο του μέλλοντος έχοντας την πεποίθηση ότι τα παιδιά που θα γεννηθούν θα ζήσουν σ' έναν κόσμο γεμάτο αγωνία, άλλοι εκφράζουν ανησυχίες για τη βιομηχανική και αστική ρύπανση και γι' άλλες οικολογικές διαταραχές, άλλοι είναι επηρεασμένοι από τη δημογραφική έκρηξη στον τρίτο κόσμο. Ο φόβος ενός πυρηνικού πολέμου ή πυρηνικών ατυχημάτων επηρεάζει νέα ζευγάρια στην απόφασή τους για την απόκτηση παιδιών.

3.1.2 Επιπτώσεις

Οι συνέπειες που προκύπτουν από η μείωση της γεννητικότητας έχουν ποσοτικό και ποιοτικό χαρακτήρα.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες τα ποσοστά της μέσης ετήσιας φυσικής αύξησης του πληθυσμού μειώνονται διαρκώς με αποτέλεσμα να έχουν φτάσει το 0,7 %, κατά την δεκαετία 1981-'91.

Σύμφωνα με υπολογισμούς της Ε.Σ.Υ.Ε., και με την υπόθεση ότι η μεταναστευτική κίνηση θα σταματήσει εντελώς, ενώ η γεννητικότητα και θνησιμότητα θα ακολουθούν τις σημερινές τάσεις, ο πληθυσμός της χώρας τις επόμενες δεκαετίες ενδέχεται να παρουσιάσει μια πιθανή μείωση. Τα δύο παιδιά που αποκτά σήμερα κατά μέσο όρο η ελληνική οικογένεια δεν εξασφαλίζουν, όπως ήδη αναφέρθηκε, την αναπαραγωγή του ελληνικού πληθυσμού. Εκτός όμως από τις καθαρά ποσοτικές συνέπειες του φαινομένου, ίσως ακόμη μεγαλύτερη σπουδαιότητα παρουσιάζουν οι ποιοτικές συνέπειες, δεδομένου ότι η διάρθρωση του

πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών επηρεάζεται σημαντικά από την μείωση της γεννητικότητας. Έτσι οι ομάδες ηλικιών 0 – 14 και 15 – 64 ετών μειώνονται αναλογικά, ενώ αυξάνεται η ομάδα 65 ετών και άνω, οδηγώντας σε γήρανση του πληθυσμού με όλες τις κοινωνικοοικονομικές της επιπτώσεις.

Η αποδυνάμωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και δυσανάλογη αύξηση των οικονομικών βαρών για τις νεότερες ομάδες ηλικιών αποτελεί άμεση συνέπεια της γήρανσης αυτής. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο δείκτης εξάρτησης για τα άτομα τρίτης ηλικίας έχει αυξηθεί από 10,4 σε 20,5 μεταξύ 1961 και 1991.

Οπωσδήποτε η Παραγωγή, η Κατανάλωση και το Ακαθάριστο Προϊόν επηρεάζονται αρνητικά, ενώ παράλληλα δημιουργούνται περαιτέρω κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, από τη γήρανση του πληθυσμού και που συνδέονται με το γεγονός ότι η εισαγωγή νεωτεριστικών αντιλήψεων στη χώρα γίνεται προβληματική, εφόσον το ανθρώπινο δυναμικό επηρεάζεται ποσοτικά και ποιοτικά.

3.1.3 Η εξέλιξη της γαμηλιότητας και της διαζυγιότητας

Σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. οι γάμοι ελαττώνονται, συνάπτονται σε μεγαλύτερη ηλικία και είναι λιγότερο στέρεοι. Στις 10 χώρες της Ε.Ε. οι γάμοι μειώθηκαν από 2.028 χιλ. το 1980 σε 1.586 χιλ. το 1994, σχεδόν κατά 22%.

Στην Ελλάδα η εξέλιξη της γαμηλιότητας επηρεάζεται από δισεκτα έτη, κατά τα οποία ο αριθμός των γάμων ελαττώνεται. Έτσι ορθότερος τρόπος εκτίμησης είναι ο υπολογισμός του μέσου ετήσιου όρου μιας τετραετίας.

Τα αίτια που επηρέασαν αρνητικά τη γαμηλιότητα είναι:

α) Αλλαγή στο σύστημα κανόνων και αξιών. Οι νέες γενεές και εκείνες που γεννήθηκαν πριν από τον πόλεμο απόρριψαν το σύστημα κανόνων και αξιών των μεγαλύτερων τους. Πριν από το γάμο έχουν σεξουαλική ζωή κατηγορίες ατόμων που άλλοτε – θεωρητικά – δεν αποτολμούσαν. Ο έλεγχος της σεξουαλικής ζωής των παιδιών έχει ξεφύγει από τους γονείς και η σεξουαλική τους δραστηριότητα αρχίζει από νωρίς.

β) Αλλαγή στην αντίληψη και την οικογένεια. Παρατηρείται κατάρρευση ή διάλυση της παραδοσιακής οικογένειας. Ο γάμος δεν αποτελεί πια μια συμμαχία δύο οικογενειών, αλλά συνιστά αποτελέσματα ατομικών επιλογών.

3.2 Η θνησιμότητα

Η έννοια και μέτρηση της θνησιμότητας

Η θνησιμότητα είναι η δεύτερη από τις βασικότερες δημογραφικές διαδικασίες. Είναι η διαδικασία της φυσιολογικής φθοράς του πληθυσμού και, όπως είναι φυσικό, όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό και η συχνότητα των θανάτων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, τόσο μεγαλύτερη είναι και η θνησιμότητα της περιοχής αυτής. Κατά τον Δ. Τσαούση, η θνησιμότητα υποδηλώνει τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται το φυσιολογικό γεγονός του θανάτου σε μια κοινωνική ομάδα ή σύνολο, κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου και μετριέται παρόμοια με τη μέτρηση της γεννητικότητας.

Στη βιβλιογραφία και γενικότερα στις δημογραφικές μελέτες παρουσιάζεται πιο συχνά ο αδρός δείκτης (ή αδρό ποσοστό θνησιμότητας), ο οποίος μας δίνει την αναλογία θανάτων σε ένα έτος ανάμεσα σε 1.000 κατοίκους. Η τιμή του δείκτη προκύπτει από τη διαίρεση του συνόλου των ετησίων θανάτων δια του μέσου πληθυσμού του ίδιου έτους και τον πολλαπλασιασμό του πηλίκου επί το σταθερό μέγεθος 1000. Συνεπώς έχουμε:

$$\text{Αδρός δείκτης θνησιμότητας} = \frac{\text{Θάνατοι έτους X}}{\text{Μέσος πληθυσμός έτους X}} \times 1000$$

Οι δείκτες της ειδικής κατά ηλικία θνησιμότητας μας δείχνουν τη συχνότητα των θανάτων προσώπων μιας ομάδας ηλικιών σε 1.000 άτομα της ίδιας ομάδας ηλικιών. Η συχνότητα αυτή δεν είναι σταθερή για όλες τις ηλικίες, αφού όπως διαπιστώνεται είναι μεγαλύτερη στην αρχή και στο τέλος της ζωής του ατόμου. Η κατανομή των θανάτων κατά ηλικία δεν είναι ισοδύναμη ούτε συγκρίσιμη ποιοτικά για τα δύο φύλα. Οι γυναίκες ζουν, κατά κανόνα, περισσότερα χρόνια από τους άνδρες. Έτσι, ενώ γεννιούνται περισσότεροι άνδρες από γυναίκες, ο δείκτης αναλογίας των φύλων μεταβάλλεται υπέρ των γυναικών, όσο αυξάνει η ηλικία.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο δείκτης της βρεφικής θνησιμότητας διότι, όπως θα δούμε και αργότερα, σχετίζεται άμεσα και επιδρά καταλυτικά στον δείκτη της γονιμότητας και γεννητικότητας, ο οποίος σχετίζεται με τις παραμέτρους οι οποίοι επηρεάζουν την καμπύλη μεταβολής του πληθυσμού. Ο δείκτης

αυτός μας δείχνει τη συχνότητα θανάτων ατόμων της βρεφικής ηλικίας του ενός έτους επί 1.000 γεννηθέντων ζώντων ή με απλά λόγια πόσα από τα 1.000 παιδιά που γεννήθηκαν σε ένα χρόνο κατέληξαν πριν τη συμπλήρωση του ενός έτους. Συνεπώς:

$$\text{Ποσοστό βρεφικ. θνησ.} = \frac{\text{Θάνατοι βρεφών κάτω του έτους στο έτος X}}{\text{Γεννήσεις ζώντων στο έτος X}} \times 1000$$

Η βρεφική θνησιμότητα διακρίνεται σε νεογνική και σε ετανεογνική. Η πρώτη αναφέρεται στα παιδιά τα οποία καταλήγουν από την πρώτη έως την 28η μέρα της ζωής τους, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στους θανάτους παιδιών 29 μέχρι 365 ημερών. Η διάκριση έχει σημασία διότι οι θάνατοι που συμβαίνουν τις πρώτες 28 ημέρες της ζωής του βρέφους, σχετίζονται περισσότερο με συγγενείς ανωμαλίες, κακώσεις κατά τον τοκετό, ανοξία και γενικά με αιτίες που έχουν σχέση με την υγεία της μητέρας, την πορεία της κύησης και την εξέλιξη του τοκετού. Η μετανεογνική θνησιμότητα επηρεάζεται κυριότερα από το περιβάλλον που ζει και μεγαλώνει το βρέφος.

Εκτός από τους δείκτες της ειδικής κατά ηλικία θνησιμότητας υπάρχουν και ποικίλοι άλλοι δείκτες διαφορετικής θνησιμότητας, οι οποίοι καθορίζουν τη διαφορετικότητα των συχνοτήτων με την οποία σημειώνονται οι θάνατοι σε διάφορες κατηγορίες πληθυσμού, οι δείκτες αυτοί είναι αντίστοιχοι προς τους δείκτες της διαφορικής γονιμότητας.

3.2.1 Αιτίες θανάτων

Τις αιτίες θανάτων μπορούμε να τις κατατάξουμε με διάφορους τρόπους. Έτσι, σύμφωνα πάντα με τον Δ. Τσαούση έχουμε τις ακόλουθες πέντε κατηγορίες:

- ♦ Θάνατοι που προέρχονται από βιολογικές αιτίες
- ♦ Θάνατοι οφειλόμενοι σε ασθένειες
- ♦ Βίαιοι θάνατοι
- ♦ Θάνατοι που οφείλονται σε καταστάσεις πολέμου ή κοινωνικών αναταραχών
- ♦ Θάνατοι από θεομηνίες και έκτακτα γεγονότα

Η συχνότητα θανάτων κατά κατηγορία αιτιών δεν είναι συμπτωματική. Καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από την

επενέργεια διαφόρων οργανωτικών και πολιτιστικών παραγόντων. Η ταξινόμηση επομένως των αιτιών σε κατηγορίες έχει δύο βασικά πλεονεκτήματα, τα οποία αποτελούν και ενδογενή αίτια διαμόρφωσης αυτού του είδους των κατηγοριών. Κατά πρώτον μας επιτρέπει να μελετήσουμε τις κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες, για κατηγορίες ομοειδών φαινομένων, εμφανίζεται περισσότερο ή λιγότερο συχνά ως αιτία θανάτου. Κατά δεύτερο λόγο μας δίνεται η δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε τους δείκτες θνησιμότητας κατά κατηγορίες αιτιών θανάτου σαν πρώτες ενδείξεις για τη διάγνωση του επιπέδου πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης, στο οποίο βρίσκεται ένα κοινωνικό σύνολο.

Τις πέντε κύριες κατηγορίες θανάτου μπορούμε να τις χωρίσουμε σε δύο μεγάλες ομάδες. Στην πρώτη περιλαμβάνονται οι πρώτες τρεις κατηγορίες (βιολογικές αιτίες, ασθένειες, βίαιοι θάνατοι) και αναφέρονται σε μεμονωμένα συμβάντα, έστω και εάν σε μερικές περιπτώσεις συμβαίνει να εμφανιστούν ταυτόχρονα πολλά τέτοια γεγονότα (δυστυχήματα σε μέσα μεταφοράς). Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται οι δύο υπόλοιπες κατηγορίες, φαινόμενα που πλήττουν ολόκληρους πληθυσμούς και προκαλούν θανάτους κατά ομάδες.

Στην πρώτη κατηγορία θανάτων, της πρώτης ομάδας, κατατάσσονται φαινόμενα φυσιολογικά (γήρανση), μειονεξίες του οργανισμού (κληρονομικές παθήσεις, συγγενείς παθήσεις και ανωμαλίες) καθώς και αδυναμία του ατόμου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωσή του (ασιτία, κακή διατροφή). Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με παράγοντες που αναφέρονται στην ικανότητα ενός οργανισμού να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις απαιτήσεις της ζωής.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει δύο μεγάλες υποκατηγορίες: τις λοιμώδεις και μεταδοτικές ασθένειες και τις εκφυλιστικές παθήσεις. Στις πρώτες ανήκουν αυτές που μεταδίδονται από άτομο σε άτομο και αυτές που μεταδίδονται από το περιβάλλον (χολέρα, τύφος, πανώλη). Στη δεύτερη υποκατηγορία συναντάμε τις παθήσεις που καταρχήν εμφανίζονται σε μεγάλες ηλικίες και μαρτυρούν την αποδιοργάνωση του οργανισμού (αγγειοπάθειες, καρδιοπάθειες, καρκίνοι).

Στην τρίτη κατηγορία αιτιών θανάτου περιλαμβάνονται οι ανθρωποκτονίες, τα ατυχήματα και οι αυτοκτονίες. Η συχνή εμφάνιση της ανθρωποκτονίας παρέχει την ένδειξη ότι στις κοινωνίες αυτές δίδεται μικρή σημασία στη ζωή και κυριαρχούν βίαιες και απότομες, παρορμητικές αντιδράσεις που οδηγούν σε

δυναμική αναμέτρηση και λύση των διαφορών. Η υψηλή συχνότητα θανάτων από ατυχήματα είναι συνάρτηση του οικονομικού επιπέδου, του οργανωτικού επιπέδου (ύπαρξη ή μη κατάλληλων κανονισμών πρόληψης ατυχημάτων) και του πολιτικού επιπέδου (εφαρμογής κανονισμών).

Σε σχέση με τις πολεμικές αιτίες πρέπει να παρατηρηθεί ότι υπάρχουν τόσο οργανωτικοί όσο και πολιτιστικοί παράγοντες που καθορίζουν τη σημασία τους ως αιτία θανάτου σε μια δεδομένη στιγμή.

Οι θεομηνίες και τα έκτακτα γεγονότα είναι οι σεισμοί, πλημμύρες και σε μεγάλο ποσοστό είναι απρόβλεπτα. Όμως οι θάνατοι που προέρχονται από τα γεγονότα αυτά είναι συνήθως περιορισμένοι σε αριθμό. Οι περισσότεροι θάνατοι επέρχονται μετά το καταστροφικό γεγονός, ενώ θα μπορούσαν να αποφευχθούν εάν υπήρχε ο κατάλληλος μηχανισμός και η οργάνωση στη διάσωση και την περίθαλψη.

3.3 Δημογραφική γήρανση

Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της

Η Δημογραφική γήρανση χαρακτηρίζεται από τη συνεχή αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων στο συνολικό πληθυσμό, με ταυτόχρονη μείωση της αναλογίας των παιδιών και ενδεχομένως της αναλογίας των ατόμων παραγωγικών ηλικιών. Δεν πρέπει να συγχέεται με δύο παρεμφερείς έννοιες: 1) Με την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων που δεν καταλήγει στην αύξηση της αναλογίας τους στο συνολικό πληθυσμό και που οφείλεται στην αύξηση του πληθυσμού και την παράταση του ορίου ζωής και 2) Με την ατομική γήρανση, δηλαδή με τα γηρατειά του ανθρώπου που συνίσταται στην επίδραση του χρόνου στα ανθρώπινα σώματα η οποία προκαλεί μορφολογικές και λειτουργικές μεταβολές.

Στην Ελλάδα η αναλογία των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω σχεδόν διπλασιάστηκε από το 1961 ως το 1991 (από 6,8% σε 13,2%) και ο αριθμός τους αυξήθηκε από 514.000 σε 1.284.000 άτομα. Το έτος 2000 ο αριθμός των ηλικιωμένων ανήλθε στους 1.819.400 αντιπροσωπεύοντας το 17,2% του πληθυσμού.

Η Ελλάδα έχει τη μεγαλύτερη αναλογία ηλικιωμένων στα Βαλκάνια και στη Νότια Ευρώπη κατέχει την 8η θέση. Η Ιρλανδία και η Ολλανδία έχουν μικρότερο ποσοστό ηλικιωμένων, ενώ το ποσοστό της Ελλάδας πλησιάζει εκείνο του Λουξεμβούργου, της Ιταλίας και της Γαλλίας. Ανησυχία προκαλεί η ταχύτητα της

διαδικασίας γήρανσης στην Ελλάδα, που στην περίοδο 1961 – 1981 σημείωσε τον υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό από όλες τις χώρες της Ε.Ε. και όλες τις γειτονικές χώρες.

3.3.1 Αίτια της γήρανσης

1. Η μείωση της γεννητικότητας αποτελεί τη βασική αιτία γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού. Η αναλογία της ομάδας των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω αυξάνεται σε βάρος της αναλογίας του ποσοστού των νέων 0 – 14 ετών που μειώνεται εξ' αιτίας της πτώσης της γεννητικότητας.

2. Η μετανάστευση προς το εξωτερικό αποτελεί αιτία γήρανσης γιατί οι περισσότεροι μετανάστες ανήκουν στον πληθυσμό των παραγωγικών ηλικιών. Η μετανάστευση είχε ως συνέπεια την επιτάχυνση του ρυθμού γήρανσης στην περίοδο που είχε σημειωθεί μαζική αποδημία. Η παλιννόστηση είχε ως συνέπεια την επιβράδυνση του ρυθμού γήρανσης στην περίοδο 1971 – 1981, επειδή οι περισσότεροι από εκείνους που παλιννοστούν ανήκουν στον πληθυσμό των παραγωγικών ηλικιών. Στον περιορισμό του ρυθμού γήρανσης έχει συμβάλει και η είσοδος των ξένων εργατών που υπολογίστηκε σε 700.000 περίπου άτομα ηλικίας 15 – 35 ετών, κυρίως.

3. Η μείωση της θνησιμότητας δεν αποτέλεσε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 αιτία γήρανσης του πληθυσμού, γιατί είχε ως συνέπεια την αύξηση της αναλογίας των παιδιών και της αναλογίας του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών. Η αύξηση της μέσης διάρκειας ζωής οφείλεται στη μείωση της θνησιμότητας στις μικρές και νεότερες ηλικίες. Επομένως η μείωση της θνησιμότητας συνέβαλλε στην ανανέωση του πληθυσμού και όχι στη γήρανσή του.

3.3.2 Επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης

Οι επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης είναι οικονομικές, κοινωνικές, δημογραφικές, πολιτικές και εθνικές.

Οικονομικές επιπτώσεις

1. Οι επιπτώσεις στη χρηματοδότηση των δαπανών κοινωνικής ασφάλισης

♦ Οι συντάξεις. Στην Ελλάδα, που χαρακτηρίζεται από ευρύτατη, ως προς το ύψος της, σύνταξη και τις προϋποθέσεις απονομής της από 308 ασφαλιστικούς οργανισμούς, ισχύει το

διανεμητικό συνταξιοδοτικό σύστημα. Αυτό σημαίνει ότι οι εργαζόμενοι πληρώνουν είτε με εισφορές προς τους Ασφαλιστικούς Οργανισμούς είτε με φόρους στις συντάξεις που λαβαίνουν οι συνταξιούχοι και ότι όσο λιγότερα παιδιά γεννιούνται τόσο λιγότεροι ενήλικες εργαζόμενοι θα υπάρχουν τις επόμενες δεκαετίες για να εξασφαλίσουν τις συντάξεις των σημερινών νέων που τότε θα είναι ηλικιωμένοι.

Η δημογραφική γήρανση, εξαιτίας της αυξανόμενης δυσαναλογίας συνταξιούχων προς εργαζόμενους, προκαλεί δυσχέρειες στη χρηματοδότηση των συντάξεων και στην βελτίωση των χαμηλών συντάξεων και υπάρχει φόβος ότι οι Ασφαλιστικοί Οργανισμοί, με την πάροδο του χρόνου, θα βρεθούν σε αδυναμία να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους προς τους ασφαλισμένους. Βέβαια, ο όγκος των συντάξεων δεν εξαρτάται μόνο από την γήρανση του πληθυσμού, αλλά και από την ηλικία συνταξιοδότησης και τη σχέση μισθού - σύνταξης. Τα κόμματα, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις και η κοινή γνώμη ζητούν τη μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης, προβάλλοντας ως επιχείρημα την ανάγκη ανάπαυσης των εργαζομένων, που είναι εύλογη στα βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα, τη μείωση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης και την ανανέωση των ηλικιωμένων στελεχών. Η μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης προκαλεί κι αυτή τη χειροτέρευση της σχέσης των συνταξιούχων προς τους ενεργούς ασφαλισμένους που υπολογίστηκε σε 1 προς 4 και στο Δημόσιο σε 1 προς 5. Ολέθριες συνέπειες για τα οικονομικά των Ασφαλιστικών Οργανισμών και τη βελτίωση των συντάξεων των ηλικιωμένων έχει η αύξηση του αριθμού των πρώιμων συνταξιούχων, ατόμων δηλαδή που δεν είναι ηλικιωμένα, δεν πάσχουν από καμιά αναπηρία και, χωρίς να συντρέχει κανένας ειδικός λόγος, εισπράττουν χρήματα από κάποιον Ασφαλιστικό Οργανισμό, χωρίς να εργάζονται (στρατιωτικοί, στελέχη Δημόσιων Οργανισμών, γυναίκες μετά 15 - 20 έτη υπηρεσίας κ.λ.π.). Το κόστος των πρώιμων συνταξιούχων είναι ασύγκριτα ανώτερο από το κόστος των κανονικών συνταξιούχων, γιατί ένας συνταξιούχος 45 ετών με προσδοκία ζωής μέχρι τα 75, στοιχίζει περισσότερο από έναν συνταξιούχο 60 ή 65 ετών.

Μελέτη που έγινε στη Γαλλία έδειξε ότι η δημογραφική γήρανση στην περίοδο 1960 - 1970, συνέτεινε κατά 15 - 20% στην αύξηση των δαπανών για τις συντάξεις στις διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες και στις Η.Π.Α. και ότι στο μέλλον ο δημογραφικός παράγοντας θα παίξει σημαντικό ρόλο. Σήμερα, με την μεγάλη εισροή ξένων μεταναστών παραγωγικής ηλικίας, εφ'

όσον ασφαλιζοντο, δεν θα υπήρχε πρόβλημα στους ασφαλιστικούς οργανισμούς.

♦ Οι δαπάνες υγείας. Η δημογραφική γήρανση προκαλεί μεγάλη αύξηση των δαπανών για την υγεία, κάτω από τη διπλή επίδραση αύξησης του αριθμού των ηλικιωμένων και της αύξησης της ροής για κατανάλωση ιατρικών υπηρεσιών σ' αυτές τις ηλικίες. Δαπάνες εξωνοσοκομειακής περίθαλψης και μέση διάρκεια παραμονής στα νοσοκομεία είναι μεγαλύτερες για τους ηλικιωμένους, ενώ οι νοσοκομειακές εισαγωγές ατόμων άνω των 60 ετών υπολογίστηκαν στο τριπλάσιο του εθνικού μέσου όρου. Στις μεγάλες ηλικίες αυξάνεται ο αριθμός των ανάπηρων ηλικιωμένων. Οι υπερήλικες 75 ετών και άνω με αναπηρίες υπολογίστηκαν στην Ελλάδα το 1971 σε 15 - 20%, οι ακίνητοι μέσα στο σπίτι σε 8% των αντρών και 11% των γυναικών, οι κατάκοιτοι σε συλλογικές κατοικίες σε 22 - 23 χιλιάδες άτομα και σε άσυλα 4 - 5 χιλιάδες άτομα. Άλλες αρρώστιες είναι συχνότερες στα 20 και άλλες στα 70. Στην Ελλάδα θεωρείται ότι οι ηλικιωμένοι χρησιμοποιούν τις νοσοκομειακές υπηρεσίες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' όσο είναι αναγκαίο για ιατρικούς λόγους. Αυτό οφείλεται πρώτο στο ότι η ιδρυματική περίθαλψη για χρόνια πάσχοντες είναι περιορισμένη και δεύτερο στην έλλειψη παροχής υγειονομικών υπηρεσιών στο σπίτι. Η δημογραφική γήρανση δεν είναι ο μόνος παράγοντας που συντελεί στην αύξηση των δαπανών για την υγεία. Οι τεράστιες δυνατότητες της ιατρικής τεχνολογίας έχουν ως συνέπεια των αύξηση του κόστους των ιατρικών υπηρεσιών, ενώ η αύξηση του αριθμού των νοσοκομειακών κλινών για την κάλυψη των ελλειμμάτων και τη βελτίωση του εξοπλισμού και των ανέσεων των νοσοκομείων, συντελούν επίσης στην αύξηση των δαπανών για την υγεία. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι οι ηλικιωμένοι έχουν περισσότερο ανάγκη από φροντίδα, παρά από ιατρικές πράξεις. Είναι επομένως ανάγκη ν' αυξηθεί το νοσηλευτικό προσωπικό, να ειδικευτούν νοσοκόμες στα προβλήματα των ηλικιωμένων και κυρίως να δημιουργηθεί υπηρεσία παροχής υπηρεσιών στο σπίτι. Όπως αναφέρθηκε σε εκδήλωση της Γεροντολογικής, αποτελείται από χρόνο ανεξάρτητης ζωής και από χρόνο εξαρτημένης από άλλους ζωής (για να φάει, για να πλυθεί κ.λ.π. ο ηλικιωμένος). Ο χρόνος αυτός υπολογίστηκε σε 2,5 από τα χρόνια επιβίωσης (π.χ. στα 85 τα 2,5 από τα 5 χρόνια επιβίωσης ο ηλικιωμένος θα εξαρτάται από τους άλλους. Όσα μέχρι τώρα αναφέρθηκαν δείχνουν ότι η δημογραφική γήρανση σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες συντελεί στην «έκρηξη» των δαπανών για την υγεία.

Οι επιπτώσεις στην κατανάλωση και στην αποταμίευση

Οι ηλικιωμένοι αποτελούν μια ομάδα κατ' εξοχήν καταναλωτική και ελάχιστα παραγωγική. Το μέγεθος και η διάρθρωση της κατανάλωσης διαφέρει κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών. Έρευνες που έγιναν στο εξωτερικό υπολόγισαν την κατανάλωση των ηλικιωμένων και την επίδρασή της στην παραγωγή και την απασχόληση. Από μελέτη της Αγροτικής Τράπεζας προκύπτει ότι οι δαπάνες για την υγεία είναι ανώτερες για νοικοκυριό με ηλικιωμένο αρχηγό, αλλά στις αγροτικές περιοχές οι δαπάνες νοικοκυριού με αρχηγό πάνω από 65 ετών υπόκεινται σε περιορισμούς εξαιτίας της ισχνότητας της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και των σχετικά μειωμένων εξόδων στα είδη διατροφής (εκτός από ψάρια) στην ένδυση, υπόδηση, αναψυχή και στις μεταφορές. Στην Ελλάδα πολλοί μικροσυνταξιούχοι, χωρίς άλλα εισοδήματα, αρκούνται αναγκαστικά στην κατανάλωση ελάχιστων ειδών.

Η ηλικία δεν είναι πρωταρχικός παράγοντας στη συμπεριφορά του αποταμιευτή. Έρευνες που έγιναν στο εξωτερικό απέδειξαν ότι οι ηλικιωμένοι με χαμηλά εισοδήματα δαπανούν, σε σύγκριση με τους νεώτερους, ένα μικρότερο ποσοστό του εισοδήματός τους, επειδή έχουν μεγαλύτερη οικογένεια και διαφορετικό τρόπο ζωής, ενώ ένας μεγάλος αριθμός ηλικιωμένων, άσχετα με το εισόδημά τους, καταναλώνουν το μεγαλύτερο μέρος και αποταμιεύουν ένα μικρότερο μέρος σε σύγκριση με άτομα των παραγωγικών ηλικιών.

Επομένως, συνέπειες της δημογραφικής γήρανσης είναι ότι αυξάνεται το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται αποταμιευτικής ικανότητας και ότι υποχωρεί η πίεση για αποταμίευση που προορίζονταν για την εκπλήρωση υποχρεώσεων (π.χ. σπουδές παιδιών).

Οι επιπτώσεις στις δημόσιες επενδύσεις

Ένας πληθυσμός που βρίσκεται στη φάση της δημογραφικής γήρανσης απαιτεί περισσότερες επενδύσεις υγείας και περίθαλψης, γενικά νοσοκομεία, ψυχιατρικές κλινικές στα νοσοκομεία, γηροκομεία. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε αύξηση της ζήτησης θέσεων σε ιδρύματα για ηλικιωμένους που δεν οφείλεται μόνο στη δημογραφική γήρανση αλλά και στην

αστικοποίηση και στη μεταβολή της δομής της οικογένειας. Η ζήτηση αυτή δεν ικανοποιήθηκε επειδή δεν έγιναν οι αναγκαίες επενδύσεις, που αν είχαν πραγματοποιηθεί δεν θα είχαν δημιουργήσει τη σημερινή κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από μακρόχρονη παραμονή για μια θέση σε δημόσιο ίδρυμα, συνωστισμό, κακή κατάσταση των κτιρίων και σε μερικά δημόσια ιδρύματα υποβάθμιση της ζωής των ηλικιωμένων.

Οι επιπτώσεις στις ιδιωτικές επιχειρήσεις

Η ανεπάρκεια των θέσεων σε δημόσια ιδρύματα για ηλικιωμένους, σε συνδυασμό με το χαμηλό κόστος των λεγόμενων «οίκων ευγηρίας» και τα μεγάλα κέρδη που πραγματοποιούν οι επιχειρηματίες τους, είχαν ως συνέπεια την έντονη και αυξανόμενη παρουσία του ιδιωτικού τομέα ιδρυματικής περίθαλψης των ηλικιωμένων και των ιδιωτικών κλινικών που χρησιμοποιούνται πολλές φορές για μετανοσοκομειακή περίθαλψη των γερόντων.

Από μελέτες ξένων επιστημόνων, προκύπτει ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις διαφέρουν ανάλογα με την ηλικία των επενδυτών. Ηλικιωμένα άτομα αισθάνονται την ανάγκη μεγαλύτερης ασφάλειας και δεν αναλαμβάνουν νέες πρωτοβουλίες για ανακαίνιση, αναδιοργάνωση ή δημιουργία εργοστασίων και επιχειρήσεων γενικότερα, δεν έχουν τόλμη να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο, να δοκιμάσουν νέες μεθόδους και νέες δραστηριότητες.

Με την γήρανση του πληθυσμού το επιχειρηματικό πνεύμα, η αποφασιστικότητα, η σχέση ως προς τον κίνδυνο των τεχνικών καινοτομιών και επενδύσεων υποχωρούν. Η εισαγωγή των νεωτεριστικών αντιλήψεων γίνεται προβληματική, αφού ο παραγωγικός πληθυσμός υφίσταται ποσοτική και ποιοτική αποδυνάμωση.

Οι επιπτώσεις στην παραγωγή και παραγωγικότητα

Στην Ελλάδα, στην περίοδο 1961 – 1991, το ειδικό βάρος των μεγαλύτερων ηλικιών 45 – 64/59 ετών αυξήθηκε σημαντικά και η γήρανση του παραγωγικού πληθυσμού της χώρας αποτελεί μια δυσάρεστη πραγματικότητα. Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων συνέπεσε με σημαντική αύξηση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής στο σύνολό της.

Παρατηρήθηκε όμως σε μερικές ελληνικές μελέτες μείωση της γεωργικής παραγωγής σε ορισμένες αγροτικές περιοχές που

χαρακτηρίζονται από υψηλό ποσοστό γερόντων, γιατί πολλές εκτάσεις παρέμειναν ακαλλιέργητες ή διατηρήθηκαν σαν πρωτόγονες εκμεταλλεύσεις σε χέρια ηλικιωμένων αγροτών.

Η αποδοτικότητα της εργασίας του ανθρώπου επηρεάζεται από φυσιολογικούς παράγοντες, από την πείρα της εργασίας, από την εκπαίδευση και τη γνώση. Και οι τρεις αυτοί παράγοντες επηρεάζονται τις περισσότερες φορές αρνητικά και μερικές φορές θετικά με τη ροή του χρόνου και την πάροδο της ηλικίας: Οι μεγαλύτερες ομάδες ηλικιών έχουν αποκτήσει κάποια εκπαίδευση πριν από 30 - 35 χρόνια, η πρακτική τους πείρα είναι συχνά ξεπερασμένη όπως και οι θεωρητικές τους γνώσεις. Οι φυσιολογικές δυνατότητες του ανθρώπινου οργανισμού μειώνονται με την πάροδο του χρόνου και αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις στην αποδοτικότητα της εργασίας και επομένως η παραγωγικότητα, η οποία αυξάνεται κάτω από την επίδραση της κοινωνικής προόδου του εκσυγχρονισμού και της καλύτερης οργάνωσης της οικονομίας.

Οι μεσήλικες και οι ηλικιωμένοι χαρακτηρίζονται από μικρή γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα.

Η γήρανση του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών, σε συνδυασμό με την αναχρονιστική και παρασιτική δομή και οργάνωση της οικονομίας, μπορεί να αποτελέσει παράγοντα επιβράδυνσης της οικονομικής ανάπτυξης και μείωση των ρυθμών αύξησης της παραγωγικότητας. Η οικονομική ανάπτυξη χρειάζεται νέους ειδικευμένους εργαζόμενους και επιστήμονες καθώς και ερευνητές υψηλότερης στάθμης.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις

Οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν, εκτός από τα προβλήματα υγείας και κινητικότητας, οικονομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα.

1) Η δημογραφική γήρανση, σε συνδυασμό με την αστικοποίηση, μεταβάλλει τη συμβολή της κοινωνίας και της οικογένειας στην προσφορά υπηρεσιών προς τους ηλικιωμένους.

Στις αστικές περιοχές και ιδιαίτερα στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη, όχι μόνο τα διαμερίσματα δεν είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες των ηλικιωμένων, αλλά δεν υπάρχει ούτε χώρος γι' αυτούς. Η παραδοσιακή μορφή της πατριαρχικής ή εκτεταμένης οικογένειας (παππούς, γιαγιά, παιδιά, εγγόνια) έχει σχεδόν καταργηθεί και επικρατεί η συζυγική ή πυρηνική οικογένεια.

Όταν η γυναίκα εργάζεται δεν έχει η οικογένεια την δυνατότητα να εξυπηρετήσει τους ασθενείς και ανάπηρους

ηλικιωμένους, ενώ όταν δεν εργάζεται υπερφορτώνεται και περιορίζεται. Η κατάσταση αυτή είχε ως συνέπεια των ιδρυματική περίθαλψη του ηλικιωμένου. Στο ίδρυμα όμως ο ηλικιωμένος ασυλοποιείται και δεν αξιοποιεί τις δυνάμεις του, ενώ στοιχίζει ακριβά στο κράτος και την οικογένεια. Τα τελευταία χρόνια ιδρύθηκαν 75 Κ.Α.Π.Η. (Κέντρα Ανοικτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων) στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και όλες τις πρωτεύουσες των νομών. Είναι σημαντική η προσφορά τους προς τους ασθενείς και αναπήρους. Είναι ανάγκη να βοηθηθεί η οικογένεια με κάθε τρόπο, δηλαδή με χρήματα, με παροχή υπηρεσιών (νοσοκόμων, οικιακών βοηθών, συνοδών ηλικιωμένων) ακόμα και με συμβουλές για να κρατήσει τους ηλικιωμένους σπίτι. Η βελτίωση των χαμηλών συντάξεων, οι επιδοτήσεις, η παροχή υπηρεσιών, θα έχουν ως αποτέλεσμα την παραμονή του ηλικιωμένου με την οικογένειά του. Για εκείνους που δεν έχουν οικογένεια, η δημιουργία κατοικιών με χαμηλό ενοίκιο και τα κέντρα εξυπηρέτησης ηλικιωμένων που να λειτουργούν ολόκληρο το 24ωρο είναι μια λύση. Σε όσους έχουν δική τους κατοικία, να δοθεί επίδομα θέρμανσης, προτεραιότητα στο τηλέφωνο κ.λ.π..

Στις αγροτικές περιοχές, πολλοί ηλικιωμένοι μένουν μόνοι τους, γιατί οι νέοι έχουν μετακινηθεί προς τις πόλεις και οι γέροντες αρνούνται να εγκαταλείψουν το χωριό τους και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής.

2) Η δημογραφική γήρανση δίνει αφορμή στη σύγκρουση των γενεών και στη διεύρυνση του χάσματος που χωρίζει τους νέους από τους ηλικιωμένους, αν και το χάσμα αυτό είναι προς το παρόν μικρότερο στη χώρα μας από τις τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες. Στην Ελλάδα, σε χωριά και μικρές επαρχιακές πόλεις, οι ηλικιωμένοι δεν έχουν χάσει την επιρροή τους στη νέα γενιά, όσον αφορά σημαντικές αποφάσεις σε θέματα εργασίας, παιδείας, γάμου.

Θα ήταν σκόπιμο στις αστικές περιοχές να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης, για νέους στον τομέα της προσφοράς υπηρεσιών προς τους ηλικιωμένους. Αν και το θέμα παρουσιάζει τεράστιες δυσκολίες, είναι δυνατόν η δημιουργία αυτών των θέσεων ν' ανακουφίσει κάπως την ανεργία των νέων, θα είναι πολύτιμη για τους ηλικιωμένους και ίσως συντελέσει στον περιορισμό του χάσματος που τους χωρίζει.

3) Η δημογραφική γήρανση συντελεί στην ένταση του αγώνα για την κατάληψη και διατήρηση των θέσεων εξουσίας.

4) Η δημογραφική γήρανση συντελεί στην διεύρυνση της φτώχειας. Ανάμεσα στα 1,8 εκατ. ηλικιωμένους Έλληνες υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί. Φτωχοί θεωρούνται εκείνοι που το εισόδημά τους δεν αρκεί να καλύψει τις βασικές ανάγκες. Είναι γνωστό ότι ένα μεγάλο μέρος των ηλικιωμένων λαβαίνει ανεπαρκείς συντάξεις και όπως φάνηκε από σχετική έρευνα τα εισοδήματα που προέρχονται από άλλες πηγές δεν είναι για την πλειοψηφία των ηλικιωμένων σημαντικά. Η οικονομική στέρηση οδηγεί σε άλλου είδους στέρσεις, που καταλήγουν στον αποκλεισμό του ατόμου από βασικές λειτουργίες της κοινωνίας και στην περιθωριοποίησή του. Ακόμα χειρότερη είναι η κατάσταση των ηλικιωμένων γυναικών που έχασαν τον σύντροφό τους και αναγκάζονται να ζήσουν με τη μισή ή τα 7/10 της πενιχρής σύνταξης που έπαιρναν όταν ζούσε ο άντρας τους.

Οι δημογραφικές επιπτώσεις

Αύξηση της νοσηρότητας και της θνησιμότητας και με την πάροδο του χρόνου και τον θάνατο των ηλικιωμένων ελάττωση του πληθυσμού των περιοχών, όπου το ποσοστό των γερόντων ήταν μεγάλο. Χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα από τις χαμηλές στην Ε.Ε. για το σύνολο της χώρας και ιδιαίτερα χαμηλή στις περιοχές με μεγάλη αναλογία γερόντων. Εξάλλου οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν και μείωση της γαμηλιότητας και της γεννητικότητας.

Οι πολιτικές επιπτώσεις

Εξαιτίας της γήρανσης του πληθυσμού οι ηλικιωμένοι αντιπροσωπεύονται περισσότερο στο εκλογικό σώμα. Περισσότεροι ηλικιωμένοι εκλέκτορες και εκλεγμένοι, χωρίς να σημαίνει πάντοτε περισσότερη γνώση και φρόνηση, μπορεί να σημαίνει λιγότερη τόλμη και επιθυμία ατομικής και κοινωνικής αλλαγής. Η αναγνώριση του δικαιώματος της ψήφου στους νέους των 18 ετών, έχει ως αποτέλεσμα την ανανέωση του εκλογικού σώματος.

Εθνικές επιπτώσεις

Η γήρανση και πληθυσμιακή αποδυνάμωση των αγροτικών και νησιωτικών περιοχών της χώρας είναι ολέθρια από την άποψη της ορθολογικής κατανομής του πληθυσμού στο χώρο. Είναι όμως και επικίνδυνη από Εθνική άποψη;. Έλληνες επιστήμονες έχουν εκφράσει τις ακόλουθες απόψεις:

♦ Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

Νησιά που είναι μικροί ακατοίκητοι βράχοι, οι οποίοι σύμφωνα με τη διεθνή θεωρία και πράξη στερούνται υφαλοκρηπίδας και συνεπώς οι ακτές τους δεν χρησιμεύουν για γραμμές βάσης στον καθορισμό της οριοθετικής γραμμής. Αν τέτοιου είδους νησιά υπάρχουν στο ανατολικό νησιωτικό μας σύμπλεγμα - πράγμα που δεν προκύπτει από τη μελέτη της γεωγραφικής εικόνας της περιοχής, οι δυσχέρειες για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, θα πάρουν μεγαλύτερες διαστάσεις.

♦ Η άμυνα του κράτους. Σύμφωνα με μια άποψη το μέλλον ανήκει στους στρατούς σε σύγχρονη τεχνολογία που δεν χρειάζεται μεγάλο αριθμό στρατιωτικών. Σύμφωνα με μια άλλη άποψη η αποδυνάμωση της εθνικής άμυνας από τον παράγοντα άνθρωπος, λόγω υπογεννητικότητας αναπληρώνεται με αυξανόμενο πολεμικό οπλισμό που προκαλεί αντίστοιχη μείωση στην παραγωγή αγαθών και στις προοριζόμενες για τη δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης παραγωγικές επενδύσεις.

♦ Η αύξηση της στρατιωτικής θητείας.

Η μείωση του στρατεύσιμου πληθυσμού ηλικίας 21 - 29 ετών εξαιτίας της υπογεννητικότητας, η οποία αποτελεί τη βασική αιτία της γήρανσης, έχει ως συνέπεια τη μεγάλη αύξηση της στρατιωτικής θητείας.

Η Δημογραφική γήρανση προβλέπεται ότι θα συνεχιστεί. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος το έτος 2005 η αναλογία των ηλικιωμένων άνω των 65 ετών στον συνολικό πληθυσμό θα ανέρχεται σε 18,6% και η αναλογία των ηλικιωμένων ενώ των 60 ετών σε 23,9%, δηλαδή 1 στους 4 Έλληνες και Ελληνίδες μετά από 15 χρόνια θα είναι εξηντάρης, δηλαδή θα βρίσκεται ή θα πλησιάζει την ηλικία της συνταξιοδότησης. Είναι επομένως ανάγκη να γίνουν έρευνες για να υπολογιστούν:

α) Το μέρος της αύξησης των δαπανών κοινωνικής ασφάλισης που αποδίδεται στη δημογραφική γήρανση και β) Το μέρος που αποδίδεται στους άλλους παράγοντες. Η έρευνα αυτή είναι ανάγκη να εξετάζει χωριστά τις συντάξεις και τις δαπάνες υγείας για να δώσει απάντηση στο ερώτημα με ποιο τρόπο ο παραγωγικός πληθυσμός θα αντιμετωπίσει τα βάρη που προέρχονται από τη δημογραφική γήρανση (με αύξηση των

εισφορών στους ασφαλιστικούς οργανισμούς, με νέους φόρους ή με άλλο τρόπο) και με ποιο τρόπο η πολιτεία θα εφαρμόσει πολιτική βελτίωσης των συντάξεων, καλύτερων ασφαλιστικών παροχών ή και μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης. Η βελτίωση των ασφαλιστικών παροχών εμποδίζεται σήμερα και από την ισχύουσα Νομοθεσία. Ο Ν. 1611/1950 ορίζει ότι τα αποθέματα των ασφαλιστικών οργανισμών υποχρεωτικά κατατίθενται στην Τράπεζα της Ελλάδος με επιτόκιο χαμηλότερο του τρέχοντος και χρησιμοποιούνται για τη χορήγηση χαμηλότοκων δανείων σε βιομηχάνους και εμπόρους, ενώ ο Ν. 876/1979 ορίζει ότι ένα μέρος των αποθεματικών χρησιμοποιούνται για την αγορά μετοχών «εισηγμένων» στο χρηματιστήριο. Η αξιοποίηση των αποθεματικών, που το 1982 υπολογίστηκαν σε 90 δισεκατομμύρια δραχμές, θα συμβάλλει στη βελτίωση των ασφαλιστικών παροχών.

3.4 ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Οι παράγοντες της μετανάστευσης, παλιννόστησης γεννητικότητας και θνησιμότητας επηρεάζουν καθοριστικά και άμεσα την δημογραφική γήρανση της χώρας μας.

Με τον όρο μετανάστευση εννοούμε ένα είδος γεωγραφικής κινητικότητας που σημαίνει την μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή κοινωνικού συνόλου. Οι λόγοι που αναγκάζουν κάποιον να μετακινηθεί από τον τόπο του μπορεί να είναι:

♦ **Φυσικοί:** Προβλήματα που αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον μιας χώρας και καθιστούν δύσκολη την επιβίωση – όπως ξηρασία, πλημμύρες – δηλαδή καταστροφές στο περιβάλλον μιας χώρας. Και όσο πιο πολύ μια χώρα εξαρτάται από την φύση και την ντόπια παραγωγή της τόσο μεγαλύτερα εμφανίζονται τα προβλήματα με συνδυασμό με την έλλειψη τεχνολογίας.

♦ **Οικονομικοί:**

♦ Έλλειψη αρκετών δυνατοτήτων απασχόλησης (ανεργία, υποαπασχόληση).

♦ Χαμηλό εισόδημα.

♦ **Κοινωνικοί:**

♦ Θρησκευτικοί ή πολιτικοί διωγμοί.

♦ Αξία στην μετανάστευση ως κοινωνικοοικονομικής προκοπής. Εδώ δεν πρέπει να λησμονούμε, πως οι Πολιτείες – ντόπιες ή ξένες – και μάλιστα οι πιο μεγάλες αντιπροσωπεύουν στα μάτια του πληθυσμού της ύπαιθρου της την άνεση, την ψυχαγωγία και περισσότερο απ' όλα «την ευκαιρία».

♦ Διακριτική μετακίνηση σε βάρος μιας ή περισσότερων κατηγοριών πληθυσμού.

♦ Ψυχολογικοί:

- ♦ Μίμηση.
- ♦ Φιλοδοξία.

Ανάμεσα στους παράγοντες αυτούς μπορούμε να αναζητήσουμε και τα αίτια – που αφορούν και τα δύο είδη της μετανάστευσης δηλαδή εξωτερική – εσωτερική – που χωρίζονται σε απωθητικά ή ελκυστικά για ατομική ή ομαδική μετακίνηση.

Σε αυτά δεσπόζει η αναζήτηση σταθερής ή ικανοποιητικής απασχόλησης στην πόλη – είτε ελληνική ή ξένη – που ανοίγει ορίζοντες για κοινωνική ή μορφωτική άνοδο.

Επίσης η επιθυμία για απόκτηση νέων εμπειριών, αλλαγής γενικότερης, πολιτικού ή πολιτιστικού χώρου, η τάση για περιπέτεια, η ανικανοποίηση, το γόητρο του πολυταξιδεμένου. Τέλος η μίμηση, ο εύκολος πλουτισμός, η κοινωνική ανάδειξη.

Με λίγα λόγια οι μετανάστες παρακινούνται από απωθητικούς παράγοντες του τόπου τους.

Όμως δεν φτάνουν μόνο τα απωθητικά αίτια, υπάρχουν και τα ελκυστικά, όπως: ο ενθουσιασμός για κάθε τι καινούργιο, η αγωνιστική διάθεση, το προσκλητήριο της πόλης, η ελπίδα να βρεθεί ευχάριστο επάγγελμα, η φιλοδοξία, η πολιτεία: ένας καλύτερος τρόπος ζωής. Φαίνεται ότι αν και «ανορθολογικά κίνητρα» όμως κατευθύνουν την διακίνηση των ανθρώπων πέρα από το χωριό ή την πόλη.

ΕΙΔΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Οι Έλληνες χαρακτηρίζονται πάντα από μεγάλη κινητικότητα. Η κινητικότητα αυτή προσδιόρισε, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, την δημογραφική διάρθρωση και εξέλιξη αλλά και την κατανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο. Στην μακρόχρονη ιστορία της άλλαξαν συνεχώς οι πυκνώσεις και οι αραιώσεις στις διάφορες περιοχές. Οι μεταβολές που προκαλούνται στον πληθυσμό συνέπεια της μετακινήσεώς του, είτε μέσα στην ίδια του την χώρα, είτε στο εξωτερικό, έτσι στην μεν πρώτη περίπτωση μιλούμε για εσωτερική μετανάστευση, ενώ στην δεύτερη για εξωτερική.

Και όταν τα άτομα αυτά που κατοικούν την ύπαιθρο πηγαίνουν προς τις πόλεις – σε αυτή την περίπτωση έχουμε εισροή ατόμων – τότε μιλάμε για το φαινόμενο της αστυφιλίας, το οποίο

είναι απόλυτα φυσιολογικό και σε ορισμένες προϋποθέσεις αναγκαίο.

Η αστυφιλία δημιουργεί όμως πρόβλημα όταν δημιουργούνται άσχημες συνθήκες, π.χ..

♦ Αυξάνει υπερβολικά μια πόλη (όπως το παράδειγμα της Αθήνας) και τότε απαιτούνται: α) Μεγάλα έξοδα για έργα υποδομής, β) Οι συνθήκες διαβίωσης γίνονται άσχημες, γ) Η ανηθικότητα και η εγκληματικότητα αυξάνουν, δ) Ο ρυθμός ζωής αλλάζει με αποτέλεσμα να δημιουργείται προδιάθεση για ψυχικές ασθένειες και ε) Σε περίπτωση οικονομικής ύφεσης δημιουργείται κοινωνικό πρόβλημα.

♦ Όταν τα άτομα δεν βρίσκουν εργασία ασχολούνται με τον παρασιτισμό.

♦ Όταν δεν εφαρμόζονται στην γεωργία σύγχρονοι μέθοδοι παραγωγής.

Τώρα οι λόγοι που οδηγούν περισσότερο τους αγρότες στα αστικά κέντρα είναι κυρίως:

ο Το σταθερό και μεγαλύτερο εισόδημα των αστών σε σχέση μ' αυτούς που έχουν μικρές εκτάσεις να καλλιεργήσουν.

ο Η δυνατότητα να σπουδάσουν τα παιδιά τους.

ο Η καλύτερη ευχέρεια διασκέδασης.

Έτσι με την αστυφιλία προκαλούνται ποσοτικές και ποιοτικές ανακατατάξεις στον πληθυσμό μιας χώρας. Αλλάζει επίσης η σύνθεση του πληθυσμού δηλαδή το ποσοστό των κατοίκων των αγροτικών περιοχών με συνέπεια να μεταβάλλονται οι δείκτες γεννητικότητας, θνησιμότητας και η οικογενειακή κατάσταση του πληθυσμού κ.λ.π..

3.4.1 Συμπεράσματα εσωτερικής μετανάστευσης

Η όλο και διευρυνόμενη εσωτερική μετανάστευση έχει εξαιρετικά αρνητικές συνέπειες, τόσο δημογραφικές όσο οικονομικές και κοινωνικές όχι μόνο γιατί μετακινείται ο αγροτικός πληθυσμός αλλά γιατί προβάλλεται ο αστικός τρόπος ζωής σαν κυρίαρχος.

Επιπλέον παρουσιάζεται το μειονέκτημα επειδή δεν αστικοποιείται ο μετακινούμενος αγροτικός πληθυσμός «επί τόπου» δηλαδή δεν ισχυροποιούνται τα μικρά και τα μεσαία αστικά κέντρα. Αντίθετα, παραμένουν στάσιμα και καταγράφεται πολλές φορές μείωση του πληθυσμού παρακμάζοντας έτσι δημογραφικά.

Η αγροτική έξοδος είναι συνυφασμένη, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αμεσότερα με τα απωθητικά αίτια της υπαίθρου,

παρά με τους ελκυστικούς παράγοντες της μεγάλης πόλης, κατευθύνθηκε κυρίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και λιγότερο στα μεγάλα περιφερειακά κέντρα όπως Πάτρα, Βόλο, Ηράκλειο, Λάρισα, Καβάλα κ.λ.π. ή τα μικρά επαρχιακά κέντρα που παραμένουν τα περισσότερα στάσιμα, χρησιμεύοντας σαν γέφυρα προς την Αθήνα.

Η συγκέντρωση του αγροτικού πληθυσμού στην πρωτεύουσα, πέρα από το πρόβλημα της ερήμωσης της υπαίθρου (από νέα κυρίως άτομα), δημιούργησε και τα δημογραφικά φαινόμενα της υπογεννητικότητας και της γήρανσης που θα αρχίζουν να επιδρούν περισσότερο μελλοντικά.

Ειδικά αν πάρουμε παράδειγμα την δεκαετία 1961 - 1971 ο ημιαστικός και αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε από 57,7% (1961) σε 46,8% (1971) (περίπου 660.000 άνθρωποι λιγότεροι σ' αυτές τις περιοχές). Αντίθετα το 1981 έφτασαν στο 41,9% (30,3% για το αγροτικό και 11,6% για το ημιαστικό, πίνακας 1).

Ενώ κατά την 20ετία 1951 - 1971 ο πληθυσμός 54 ελληνικών πόλεων αυξήθηκε στις 265.000 δηλαδή με ρυθμό 1% το χρόνο. Τα δε Π.Σ. της Αθήνας και Θεσσαλονίκης κατά την ίδια περίοδο αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 4,3% δηλαδή υπερτετραπλάσιου του μέσου όρου των άλλων πόλεων.

Συνεπώς στην 30ετία 1951 - 1981 το Π.Σ. της Αθήνας αυξήθηκε από 18,1% (1951) σε 31,1% (1981) στον συνολικό πληθυσμό και στο 47% (1951) έναντι 53% (1981) στον αστικό πληθυσμό.

Με άλλα λόγια ενώ μεταπολεμικά ο αστικός έφθανε στο 36,8% του συνολικού πληθυσμού, το (1981) έφτασε στο 58,1% (πίνακας 1).

Τα τελευταία χρόνια η συγκέντρωση πληθυσμού σε μεγάλα αστικά κέντρα των βιομηχανικών χωρών (Η.Π.Α., Γαλλία, Δ. Γερμανία, Βέλγιο) αρχίζει να υποχωρεί το γεγονός αυτό δεν παύει να είναι καθοριστικό και για την Ελλάδα.

Η οικονομική ύφεση της αρχής της δεκαετίας του '70 μετέτρεψε την εξωτερική μετανάστευση σε εσωτερική, με αποτέλεσμα η επαρχία να χάνει δραστήρια στοιχεία της από τον παραγωγικό πληθυσμό. Στερείται αρκετών κρατικών επενδύσεων προς όφελος των άλλων πόλεων.

Παρατηρείται υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων παράλληλα με την υπερπροσφορά που παρατηρείται σε ορισμένα επαγγέλματα όπως γιατρών, δικηγόρων και μηχανικών, οδηγεί σε πτώση της παραγωγικότητας και σε πληθωριστικές υπερκαταναλωτικές τάσεις.

Η ελληνική ύπαιθρος εξ' αιτίας της χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητας, σε σχέση με τις χώρες της Ε.Ε., λόγω της εγκατάλειψης γεωργικών εκτάσεων και της γήρανσης του παραγωγικού της πληθυσμού, εμφανίζει πρόβλημα περιφερειακής ανάπτυξης. Κι αυτό με την εγκατάλειψη και την υποτονική οικονομική και πολιτιστική ζωή στις άλλες πόλεις και με την παράλληλη διέξοδο στις δύο μεγαλουπόλεις.

Αυτό σημαίνει ότι οι αστικές υπερτροφικές συγκεντρώσεις, αυξάνουν το κοινωνικό κόστος λειτουργίας και οργάνωσής τους, γίνονται όλο και πιο ασύμφορες για το κοινωνικό σύνολο σε σύγκριση με τα μικρότερα αστικά κέντρα.

Η εγκατάλειψη όχι μόνο άγονων αλλά και δυναμικών πλούσιων αγροτικών περιοχών, μειώνει μακροχρόνια τον ρυθμό ανάπτυξης καθώς και το συνολικό εθνικό προϊόν.

Επιπλέον και η εγκατάλειψη ακριτικών περιοχών δημιουργεί αναπόφευκτα εθνικούς κινδύνους.

Ενώ η σχέση εσωτερικής μετανάστευσης και περιφερειακής ανάπτυξης, με την έννοια του προγραμματισμού και σχεδιασμού, είναι δυνατόν να καταστεί ευεργετική εφόσον ανακοπεί η μαζική μετακίνηση. Γι' αυτό η ισορροπία των δημογραφικών δυνάμεων της επαρχίας επιβάλλεται να αποτελέσει το βασικό υπόβαθρο της αναδιοργάνωσης και δραστηριότητας της υπαίθρου για ένα καλύτερο επίπεδο ζωής.

3.4.2 Εξωτερική μετανάστευση

Η Ελλάδα είναι χώρα με μεγάλη μεταναστευτική παράδοση. Είναι προαιώνια η ροπή του Έλληνα να απλώνει τις ρίζες και την δράση του σ' όλο τον κόσμο, πολύ παλιά ως άποικος και από τον 19ο αιώνα ως μετανάστης. Κατά περιόδους τα μεταναστευτικά ρεύματα κατευθύνθηκαν σ' όλες σχεδόν τις Ηπείρους. Προπολεμικά στράφηκαν στις υπερπόντιες χώρες δηλαδή την Αμερική (Η.Π.Α.) το 90% (πίνακας 2). Αντίθετα μεταπολεμικά και όταν την χώρα την έπλητταν άθλιες οικονομικές, κοινωνικές συνθήκες η στροφή έγινε προς τις χώρες της Ευρώπης όπου κατευθύνθηκε το 60%, Η.Π.Α. και Καναδά 20%, Αυστραλία 13%. Μετά στην Δ. Γερμανία (όπου από το 1995 και μετά) συγκεντρώθηκαν οι περισσότεροι Έλληνες (640.000 χιλ.) περίπου το 84%, ενώ 30.000 άτομα περίπου το 4% προς το Βέλγιο (από το 1955 - 1964 που εργάστηκαν στα ανθρακωρυχεία του). Επίσης 29.000 πήγαν προς Ιταλία, ενώ προς τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες Αυστρία, Αγγλία, Γαλλία, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία, πήγαν πολύ λιγότεροι (πίνακας 3).

Έτσι η μεταναστευτική κίνηση προς την Ευρώπη γίνεται κυρίως τα χρόνια 1962 - 1965 και 1969 - 1970 με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταναστών 108.000 και 92.000 αντίστοιχα. Όμως από το 1971 και ειδικότερα με την οικονομική ύφεση που εκδηλώθηκε από το 1973 και μετά, αρχίζει και εδώ μια κάμψη με μέσο όρο μεταναστών 20.000 και λιγότερους. Αυτή η μείωση οφείλεται κυρίως στις «κακές» επικρατούσες οικονομικές κυρίως αλλά και κοινωνικές συνθήκες τόσο στην χώρα μας όσο και στις χώρες της μετακίνησης.

Ειδικά στην πενταετία 1955 - 1959, η περιοχή της πρωτεύουσας έχει συμμετοχή 24% στην μεταναστευτική κίνηση ενώ στις πενταετίες 1960 - 1964 και 1965 - 1969 μειώνεται στο 15% και 17,36% αντίστοιχα. Αντίθετα η Μακεδονία έχει συμμετοχή στα χρόνια 1955 - 1959 16% και στις επόμενες δύο πενταετίες (1960 - 1964 και 1965 - 1969) διπλασιάζει το ποσοστό της στο 31,75% και 34,76% αντίστοιχα. Επιπλέον οι περιοχές της Πελοποννήσου και της Θράκης για την περίοδο 1955 - 1960 έχουν μεγάλη συμμετοχή που όμως μειώνεται αργότερα (1965 - 1970) (πίνακας 4).

Από στοιχεία που έχουμε πάλι για τις αστικές περιοχές για το 1971, η μετανάστευση φτάνει στο 35% ενώ το 1977 στο 41%. Τέλος οι αγροτικές περιοχές για το 1971 βρίσκονται στο ποσοστό του 52% έναντι 35% το 1977 (πίνακας 5). Αυτή η μείωση πέρα από την αναζήτηση καλύτερης τύχης των αγροτών στα αστικά κέντρα οφείλεται και στην παλιννόστηση που από το 1974 αρχίζει να παίρνει τη θέση της μετανάστευσης (πίνακας 6).

ΘΕΤΙΚΑ - ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ

Η μετανάστευση φυσικά έχει θετικές και αρνητικές επιπτώσεις τόσο για το άτομο αλλά και την χώρα αποστολής του. Έτσι το ερώτημα αν η μετανάστευση είναι «ευλογία ή κατάρα» (Από το βιβλίο του Μαύρου Γ. (επιμέλεια): "Η Μετανάστευση: Ευλογία ή Κατάρα" στο "Εποχές", τεύχη 20 - 24 Ιαν. - Απρίλιος) το βασικό σύνθημα που επικράτησε στην αρχή της δεκαετίας του '60 όταν παρουσιάστηκε η μεγάλη αιχμή της μετανάστευσης δεν επιδέχεται μονοσήμαντη απάντηση.

Έτσι τα θετικά στοιχεία της μετανάστευσης που βοήθησαν την χώρα μας είναι:

- I. Βραχυπρόθεσμη λύση του οξύ προβλήματος της ανεργίας και της υποαπασχόλησης για την χώρα μας που το 1961 είχε 216.000 άνεργους.
- II. Αύξηση του πλεονάσματος των αδήλων πόρων με τα εμβάσματα που έστελναν οι μετανάστες στους συγγενείς τους.
- III. Απόκτηση ειδικότητας, απαραίτητης για την Ελλάδα αλλά και επιπλέον η πειθαρχία που θα αποκτούσαν θα βοηθούσε στην αύξηση της παραγωγικότητας αλλά και της απόδοσης για την χώρα μας.

Για τον μετανάστη

- I. Αύξηση του βιοτικού επιπέδου αφού απολαμβάνει τα αγαθά των κόπων του.
- II. Κοινωνικές παροχές (ασφάλιση), κάτι που δεν είχε στην Ελλάδα, που τον βοηθά να έχει σιγουριά για το μέλλον του.
- III. Ψυχολογική αλλά και οικονομική ηρεμία μια και έχει λύσει το πρόβλημα της δουλειάς και μπορεί να προσφέρει μόρφωση στα παιδιά του και να τα αποκαταστήσει.
- IV. Διευρύνει τον ορίζοντα των γνώσεών του που του προσφέρει το νέο του περιβάλλον.

Εκτός από τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η μετανάστευση οδηγεί και σε μειονεκτήματα αρκετά σοβαρά και με αντίκτυπο ίσως μακροχρόνιο όπως:

A) Η αποδημία αποστέρησε τμήματα του ενεργού πληθυσμού – ηλικίες 15 – 45 ετών – των πιο ζωτικών (πίνακας 7, σελ. 90). Κυρίως από παραμεθόριες ή φθίνουσες δημογραφικά περιοχές όπου οι επιπτώσεις της φτάνουν μέχρι σήμερα.

Αφού δεν συγκρατήθηκε ο λιγιστός πληθυσμός με αποτέλεσμα να δημιουργήσει δημογραφική αναταραχή (όπως υπογεννητικότητα, στασιμότητα και τελικά γήρανση του πληθυσμού) μιας και ούτε η παλιννόστηση βοήθησε γιατί επέστρεψαν μη παραγωγικές ηλικίες.

B) Η Ελλάδα στηριζόταν οικονομικά και από τα μεταναστευτικά εμβάσματα που επηρέαζαν το ισοζύγιο πληρωμών της ανάλογα με την αποστολή του συναλλάγματος. Συνεπώς όταν οι μετανάστες γύριζαν στην χώρα μας αυτά μειώνονταν και ταυτόχρονα επηρεαζόταν και το ισοζύγιο των αδήλων πόρων.

Για παράδειγμα παίρνουμε το 1975 όπου εισέρευσαν στη χώρα 734 εκατ. Δολάρια από μεταναστευτικά εμβάσματα και 1960 εκατ. Δολάρια από εξαγωγές (Από το βιβλίο της Κούλας – Κασιμάτη: “Μετανάστευση ή Παλιννόστηση”, σελ.36 Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1984).

Γ) Δημιουργία άνισης αστικοποίησης αφού οι παλιννοστούντες σπάνια επανέρχονται στην επαρχία που εγκατέλειψαν. Κυρίως προτιμούν τα μεγάλα αστικά κέντρα όπου και καταθέτουν τις οικονομίες τους.

3.4.3 Συμπεράσματα της αποδημίας

Από στοιχεία που υπάρχουν για την περίοδο 1955 - 1964 το 62% ήταν άνδρες ενώ αυτό το ποσοστό συναντά μείωση κατά τα χρόνια 1965 - 1974 και φτάνει το 55%. Όσο αφορά τη συμμετοχή των γυναικών ορισμένες χρονιές ιδιαίτερα για την υπερωκεάνια μετανάστευση μπορεί να ήταν ίση περίπου ή κάποτε να ξεπερνά και την ανδρική.

Για να καταφέρει ο κάθε μετανάστης να μείνει σε οποιαδήποτε χώρα υποδοχής χρειαζόταν συχνά, τόλμη, αποφασιστικότητα, για να προσαρμοστεί στο καινούργιο του κοινωνικό αλλά και εργασιακό περιβάλλον, κάτι που συχνά οι άνδρες διέθεταν περισσότερο από τις γυναίκες.

Τώρα όσο αφορά τις ηλικίες που συμμετείχαν σ' αυτή την τάση προς την αποδημία ήταν η ομάδα 15 - 44, με ποσοστό για τα χρόνια 1955 - 1964 89% (πίνακας 7) ενώ από 1965 έως 1970 έφτασαν στο 76%.

Οπωσδήποτε η χώρα μας έχασε το πιο δυναμικό στοιχείο της τις λεγόμενες παραγωγικές ηλικίες της, που ίσως θα οδηγούσαν σε οικονομική και κοινωνικοπολιτική ανάπτυξη του Ελληνισμού.

Και αν εξετάσουμε τις συνέπειες που οφείλονται στην μετανάστευση είτε αυτή είναι εξωτερική είτε εσωτερική, αυτές χωρίζονται σε άμεσες που επιδρούν στην μεταβολή του μεγέθους αλλά και της δομής του πληθυσμού στις διάφορες περιοχές της χώρας. Καθώς και στην μεταβολή και στην σύνθεση και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού τόσο στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας όσο και στο σύνολό της (π.χ. η μείωση της υπαίθρου από τους γεωργούς, είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των πολύτεκνων οικογενειών που ήταν το χαρακτηριστικό της ελληνικής επαρχίας, από την μια μεριά και από την άλλη στέρησε την υπαίθρο από την «κινητήρια δύναμή της» δηλαδή τους νέους με αποτέλεσμα την σημερινή ερήμωσή της (πίνακας 8).

Αλλά εκτός αυτών, έχουμε και έμμεσες συνέπειες που δρουν τόσο στην δομή του πληθυσμού ανάλογα με τον τόπο και την κατηγορία του, όσο και στην γεννητικότητα και την θνησιμότητα και μπορούν να επηρεάσουν τον πληθυσμό ανάλογα με την περιοχή μακροχρόνια, διότι επεκτείνουν τις μεταβολές που

προκάλεσε στην κατανομή του πληθυσμού η μεταναστευτική κίνηση και συνήθως όταν ένας παράγοντας επηρεάζεται προκαλεί ταυτόχρονη επίδραση στους άλλους παράγοντες π.χ. αν έχουμε σε κάποια περιοχή γρήγορη γήρανση του πληθυσμού με μείωση των γεννήσεων και αύξηση της θνησιμότητας. Αυτό θα οδηγήσει μακροχρόνια σε μια συνεχή μείωση του αφού οι ανανεωτικές δυνάμεις θα είναι ασθενέστερες από τις δυνάμεις της γηράνσεως και της φθοράς.

Συνεπώς η μετανάστευση επέφερε εκτός των καλών στοιχείων της και αρκετά αρνητικά στοιχεία στην δημογραφική ανάπτυξη της χώρας μας, τα οποία επηρέασαν την γεννητικότητα αλλά και την θνησιμότητα της Ελλάδας την δεκαετία του 1980 (πίνακες 9,10).

3.5 Παλιννόστηση

Εκτός της μετανάστευσης ένας άλλος παράγοντας που θα μας απασχολήσει είναι η παλιννόστηση που και αυτή με την σειρά της επέδρασε στην δημογραφική γήρανση και υπογεννητικότητα της χώρας μας.

Ενώ θα περίμενε κανείς ότι η παλιννόστηση θα επιδράσει θετικά στην υπογεννητικότητα κάθε άλλο παρά αυτό έγινε. Οι γυναίκες που επέστρεφαν στην πατρίδα α) Είχαν πλέον ξεπεράσει την αναπαραγωγική τους ηλικία και β) Είχαν επηρεαστεί και υιοθετήσει την ξένη νοοτροπία σ' ότι αφορά το μέγεθος της οικογένειας.

Ειδικά το 1973 αρχίζει και εκδηλώνεται η οικονομική ύφεση στις χώρες της Δύσης και ιδιαίτερα της Δ. Γερμανίας όπου είχε στραφεί μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων.

Οι μεν χώρες υποδοχής ενώ πριν ζητούσαν αύξηση εργατικών χεριών, προσπάθησαν να περιορίσουν μια νέα προέλευση ξένων εργατών με την μείωση της απασχόλησης που είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία τόσο ανεργίας όσο και υποαπασχόλησης για τους αλλοδαπούς εργάτες.

Συνεπώς πολλοί Έλληνες άρχισαν να επιστρέφουν στην πατρίδα και να καλύπτουν και περιοχές ή αστικά κέντρα που μαστίζονταν πριν από την μετανάστευση. Σπουδαίοι λόγοι επιστροφής στις «ρίζες» ήταν η καλύτερευση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών στη χώρα μας και η βελτίωση των συνθηκών ζωής στις αγροτικές περιοχές (πίνακας 6).

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 επέστρεψε και μεγάλος αριθμός πολιτικών προσφύγων. Αφού

ρυθμίστηκαν θέματα που αφορούσαν τις περιουσίες τους, την μεταφορά των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους.

Επίσης σημαντικός λόγος ήταν και η ελαχιστοποίηση των δυνατοτήτων αποταμίευσης στην αλλοδαπή, που αποτελεί βασικό γνώρισμα του Έλληνα μετανάστη, καθώς και οικογενειακοί λόγοι και θέματα υγείας, υπήρξαν σημαντικά κίνητρα της παλιννόστησης.

Από στοιχεία του Προγράμματος Ερευνών Αποδημίας Παλιννόστησης στα πλαίσια μιας μικροαπογραφής του Ελληνικού πληθυσμού που ολοκληρώθηκε το 1985 - 1986 έδειξαν ότι εγκαταστάθηκαν 627.625 άτομα στην χώρα μας. Ειδικά μεγάλος αριθμός παλιννοστούντων έμεινε στην πρωτεύουσα το 35%, το 13% στην Θεσσαλονίκη και 18,6% στην υπόλοιπη Β. Ελλάδα.

Βέβαια πολλούς επηρεάζει θετικά η ιδέα μιας επιστροφής στην πατρίδα, άλλους όχι. Και τούτο, διότι πολλοί σκέφτονται αν θα βρουν μόνιμη και αποδοτική εργασία, τι συνθήκες δουλειάς θα αντιμετωπίσουν, τις κοινωνικές παροχές που ισχύουν στην χώρα μας, ιδιαίτερα όσους βρίσκονται σε χώρες της Ε.Ε., όπου για τους εκεί κατοικούντες από 1/1/1988, ισχύουν τα ίδια δικαιώματα με τους ντόπιους εργαζόμενους.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΩΝ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ

Στις ηλικίες 15 - 44, το 64% ανήκει στις παραγωγικές τάξεις του πληθυσμού μας. Όμως το ποσοστό αυτό είναι σχετικά μικρότερο σε σχέση με την μεταναστευτική περίοδο 1965 - 1975 όπου η μετανάστευση κυμαινόταν μέχρι το 1965 στο 81% ενώ από το 1966 έως 1975 έφτανε στο 76%. Με λίγα λόγια η παλιννόστηση δεν κάλυψε τα κενά της αποδημίας (πίνακας 11).

Επιπλέον, από 45 ετών και άνω ανήκει το 20% των επαναπατρισθέντων έναντι 7% των μεταναστών.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

Το 80% αυτών που επιστρέφουν είναι ως επί το πλείστον εργάτες ή τεχνίτες βιομηχανίας και το 46% από αυτούς απασχολήθηκε με την ίδια εργασία που έκανε πριν αποδημήσει (πίνακας 11).

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΕΓΚΑΘΙΣΤΑΝΤΑΙ ΟΙ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΕΣ

Οι παλιννοστούντες κατευθύνονται σε μεγάλο ποσοστό στο τόπο προέλευσής τους όπου παραμένουν για ένα βραχύ διάστημα και μετά κατευθύνονται στο πλησιέστερο μεγάλο αστικό κέντρο. Στην περίοδο 1971 - 1981 το 39% των επαναπατρισθέντων εγκαθίσταται στην Μακεδονία, ενώ η πρωτεύουσα απορροφά το 18% από αυτούς.

Τώρα οι λόγοι που προσελκύουν τους παλιννοστούντες να εγκατασταθούν στα αστικά κέντρα είναι:

1. Έχουν αναπτυγμένες κοινωνικές παροχές (γιατρούς, νοσοκομεία, κέντρα υγείας).
2. Τα σπίτια τους στην πόλη συνδέονται με συχνή αστική συγκοινωνία και τα πλεονεκτήματα να βρίσκονται κοντά σε όλα (σχολεία, νοσοκομεία, αγορά κ.λ.π.).
3. Υπάρχει σε εκείνες τις περιοχές λιγότερη ανεργία και άτομα που ασχολούνται με την γεωργία.

3.5.1 Επιπτώσεις της παλιννόστησης στη χώρα μας

Αν αυξηθεί ο όγκος της, οι επιπτώσεις που θα επέλθουν θα είναι σημαντικές διότι:

1. Από πληθυσμιακή άποψη επιδεινώνει ακόμη περισσότερο την ανισομερή σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία, που την προξένησε η μετανάστευση. Οι επαναπατριζόμενοι των ακραίων ηλικιών και κυρίως της ομάδας 45 ετών και πάνω κάνουν δυσμενέστερη την κατανομή ηλικιών στο σύνολο της χώρας.
2. Μια ενδεχόμενη αύξηση της ανεργίας αν η παλιννόστηση συνεχιστεί μ' έναν έντονο ρυθμό που θα πλήξει κυρίως τους παλιννοστούντες.
3. Θα επέλθει μείωση στα μεταναστευτικά εμβάσματα - μιας σημαντικής προσφοράς της μετανάστευσης - που θα επηρεάσει το συναλλαγματικό ισοζύγιο της χώρας μας.
4. Τέλος, θα δημιουργηθούν προβλήματα προσαρμογής των παλιννοστούντων στην ελληνική κοινωνία. Ειδικά όσον αφορά τα παιδιά τους, τόσο στον τομέα της μόρφωσης, όσο και των σχέσεων τους - κοινωνικών - με τους άλλους.

Με λίγα λόγια οι επιδράσεις της παλιννόστησης όσο και της μετανάστευσης φαίνονται έντονα τόσο στο τομέα της γεννητικότητας όσο και της θνησιμότητας μιας και αν επηρεάζεται ένας παράγοντας αυτός τότε επιφέρει επιπτώσεις και στους υπόλοιπους.

3.6. Εισροή μεταναστών

Μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών κρατών και το άνοιγμα των συνόρων, η χώρα μας έγινε χώρα εισδοχής μεταναστών. Παρά την άναρχο και ανεξέλεκτη εισροή μεταναστών & των προστριβών που δημιουργήθηκαν με τους γηγενής κατοίκους εξ' αυτού του λόγου, η συμβολή των στην παραγωγική διαδικασία υπήρξε σημαντική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει προσπάθεια να παρουσιαστούν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σαφήνεια τα πληθυσμιακά στοιχεία του Νομού Αχαΐας, έτσι όπως συλλέχθηκαν μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Η έρευνα ήταν αρκετά δυσχερής. Δεν υπήρχε η πολυτέλεια, ούτε της πληθώρας στοιχείων, ούτε αυτής των πηγών. Πέρα από αυτό, τα στοιχεία που βρέθηκαν, αρκετά από αυτά ήταν υπερβολικά ελλιπή. Η έρευνα περιορίστηκε στα στοιχεία που υπήρχαν στην ευχέρεια της Στατιστικής Υπηρεσίας Πατρών και στην στατιστική τους ανάλυση, όπου αυτό ήταν εφικτό. Στο παράρτημα παραθέτονται πίνακες για τον Νομό Αχαΐας.

4.1 Απογραφή του 1981

Τα στοιχεία που υπάρχουν από την απογραφή του 1981 είναι εξαιρετικά περιορισμένα, όπως είπαμε σε κάθε απογραφή έχουμε σχετικά μεγάλες διαφορές ως προς την έκταση και την ανάλυση των στοιχείων που συλλέγονταν.

Έτσι λοιπόν τα μόνα στοιχεία που έχουμε από την απογραφή του 1981 είναι όπως βλέπουμε στον πίνακα 13, βασικά μια ισομερής κατανομή του πληθυσμού στα δύο φύλα και βέβαια μια

αύξηση του πληθυσμού κατά 14,7% περίπου από την προηγούμενη απογραφή του 1971 αφού τώρα ο πληθυσμός του Ν. Αχαΐας ανέρχεται στις 275.164 σύνολο και των δυο φύλων, έναντι 239.859 που ήταν ο πληθυσμός ο 1971.

Όπως είπαμε και πριν, η κατανομή του πληθυσμού στα δύο φύλα είναι πραγματικά ισομερείς, η διαφορά μεταξύ τους είναι μηδενική αφού και τα δύο φύλα κατέχουν ποσοστό 50%.

4.2 Απογραφή του 1991

Ερχόμαστε τώρα στην απογραφή της 17ης Μαρτίου του 1991. Τα στοιχεία που έχουμε είναι αρκετά αυτή τη φορά, όπως θα διαπιστώσουμε στην συνέχεια.

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 14, υπάρχει μια αύξηση του πληθυσμού της τάξης του 9% περίπου, δηλαδή τώρα το σύνολο του πληθυσμού ανέρχεται στις 300.007 από 275.164 που ήταν το 1981.

Η αύξηση αυτή του πληθυσμού που είναι όπως είπαμε της τάξης του 9% είναι πολύ μικρότερη από αυτή του 14,7% που διαπιστώσαμε στην απογραφή του 1981, συνεπώς μπορεί να υπάρχει μια αύξηση του πληθυσμού αλλά αυτή είναι πολύ μικρότερη της αναμενόμενης και φυσιολογικής για την ανανέωση του πληθυσμού.

Ακόμα όπως βλέπουμε στον πίνακα 14, ο αγροτικός πληθυσμός έχει μειωθεί ακόμα πιο πολύ, συγκεκριμένα έχει κατέβει σε ποσοστό 31% από 38% που ήταν στην απογραφή του 1971.

Ο αστικός πληθυσμός βέβαια έχει αυξηθεί, και έτσι από το 60% του 1971 τώρα ανέρχεται στο 66% επί του συνολικού πληθυσμού, ενώ μόλις μια μονάδα έχει ανέβει ο ημιαστικός πληθυσμός από το 1971 και είναι στο 3%.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΑ ΔΥΟ ΦΥΛΑ

Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικία όπως βλέπουμε στον πίνακα 15, τα δεδομένα έχουν αλλάξει δραματικά από την απογραφή του 1971. Βλέπουμε καθαρά ότι τα τελευταία είκοσι χρόνια υπάρχει δραματική μείωση των γεννήσεων που έχει πολλές επιπτώσεις.

Συγκεκριμένα το 1971 είδαμε ότι η κατανομή του πληθυσμού ήταν κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος στις ηλικίες από 0

έως 20 ετών, το 1991 αυτό έχει ανατραπεί και οι ηλικίες από 0 έως 20 ετών αποτελούν μια συνεχώς αυξανόμενη μειονότητα.

Αυτό το γεγονός βέβαια έχει και σαν αποτέλεσμα την αλλαγή της κατανομής του πληθυσμού και στις υπόλοιπες ηλικίες, έτσι βλέπουμε να μετατοπίζεται ο κύριος όγκος του πληθυσμού σε μεγαλύτερες ηλικίες. Σημαντικό μερίδιο του συνολικού πληθυσμού αποτελούν πλέον και οι ηλικίες: από 45 έως 70 ετών, όπου οι επιπτώσεις που θα έχουν σε όλους τους τομείς θα αναφερθούν στην επόμενη ενότητα.

4.3 Απογραφή του 2001

Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για την τελευταία απογραφή της 18ης Μαρτίου του 2001 όσον αφορά τον Νομό Αχαΐας, όπως είναι ευνόητο είναι ελάχιστα αλλά και προσωρινά.

Βάση του πίνακα 16, παρατηρούμε ότι ο πληθυσμός του νομού είναι αυξημένος κατά 7,9% εν συγκρίσει με την απογραφή του 1991, αριθμώντας 323.794 κατοίκους έναντι 300.007 για το έτος 1991. Επίσης η κατανομή του πληθυσμού στα δύο φύλα παραμένει να είναι ισομερής με 162.425 άρρενες και 161.369 θήλεις παρουσιάζοντας μια αυξητική μεταβολή της τάξεως του 8,4% για τους μεν άνδρες και 7,5 % για τις γυναίκες.

Ο πληθυσμός των περισσότερων από τους δήμους και τις κοινότητες που απαρτίζουν τον νομό έχει παρουσιάσει μια σημαντική αύξηση την τελευταία δεκαετία που κυμαίνεται κατά μέσο όρο στο 16% περίπου. Ο Δήμος που παρουσίασε την υψηλότερη αύξηση είναι αυτός της Παραλίας και αντίθετα ο Δήμος Διακοπτού είχε την χαμηλότερη αύξηση κατοίκων. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι υπήρξαν και τέσσερις δήμοι που παρουσίασαν μια μικρή πτώση στον αριθμό των κατοίκων τους της τάξης του 2,5% περίπου και αυτοί είναι ο Δήμος Αιγίου, Φαρρών, Λευκασίου και Μόβρης.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ 1981 ΚΑΙ 1991 ΤΟΥ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

Σε αυτή την ενότητα θα αναλυθούν τα δεδομένα των απογραφών τα οποία παρουσιάστηκαν στις παραπάνω ενότητες. Συγκεκριμένα θα ερμηνευτεί η εξέλιξη της γεννητικότητας, της θνησιμότητας, και επίσης ενός ακόμα πολύ βασικού παράγοντα που επηρεάζει τα αποτελέσματα των απογραφών, δηλαδή της μετανάστευσης.

4.4 Η εξέλιξη της γεννητικότητας και γαμηλιότητας

Δείκτες γεννητικότητας για τον Ν. Αχαΐας ξεχωριστά δεν υπάρχουν, υπάρχουν όμως κάποιοι δείκτες γεννητικότητας για το σύνολο της χώρας, οι οποίοι όμως από άλλα στοιχεία που έχουμε δεν είναι αντιπροσωπευτικοί της εξέλιξης της γεννητικότητας στο νομό μας και θα εξηγηθεί το γιατί.

Η εξέλιξη της γεννητικότητας στη χώρα παρουσιάζεται ως εξής, μέχρι το 1966 ο δείκτης ακολουθεί μία σταθερή πορεία, τα επόμενα τρία χρόνια έχει μια άνοδο, και μετά μια συνεχή πτώση, έως το 1980.

Στον πίνακα 17, έχουμε τον αριθμό των γεννήσεων στο Ν. Αχαΐας από το 1974 μέχρι το 1995. Βλέπουμε λοιπόν για το νομό μας ότι από το 1974 έως και το 1981 οι γεννήσεις παρουσιάζουν μια συνεχή αύξηση και όχι μείωση όπως ο γενικός δείκτης γεννήσεων της χώρας από το 1970 και μετά.

Μετά το 1981 όμως τα πράγματα αλλάζουν σταδιακά και παρατηρούμε ότι την περίοδο 1979 έως και 1982 οι γεννήσεις στο νομό μας είχαν φτάσει στο ανώτερο σημείο τους και από το 1982 έως και το 1995 που είναι και το πιο πρόσφατο έτος για το οποίο έχουμε στοιχεία ο αριθμός των γεννήσεων πέφτει με μικρό αλλά σταθερό ρυθμό.

Η εξέλιξη αυτή της γεννητικότητας δεν είναι καθόλου ευχάριστη και αν συνεχιστεί με τον ίδιο ρυθμό τα προβλήματα που ήδη υπάρχουν θα πάρουν τρομακτικές διαστάσεις.

Είδαμε λοιπόν την εξέλιξη των γεννήσεων στον Ν. Αχαΐας και παρατηρήσαμε ότι αφού έφτασαν οι γεννήσεις σε κάποιο ανώτερο σημείο, μετά ακολουθεί μια συνεχή πτώση, εδώ λοιπόν παρουσιάζει ενδιαφέρον να μελετηθεί και η εξέλιξη των γάμων στο Ν. Αχαΐας για το αντίστοιχο διάστημα γιατί οι γάμοι και οι γεννήσεις είναι δύο μεγέθη που έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους. Δηλαδή δεν θα μπορούσε να υπάρξει αύξηση των γεννήσεων ταυτόχρονα με μια μείωση των γάμων. Ας δούμε λοιπόν τι συμβαίνει συγκεκριμένα στο νομό μας.

Στον πίνακα 18, παρατηρούμε ότι η εξέλιξη των γάμων στον Ν. Αχαΐας είναι αρκετά ανώμαλη αφού υπάρχουν πάρα πολλές αυξομειώσεις όλο αυτό το διάστημα που εξετάζουμε.

Κατά την περίοδο 1977 μέχρι το 1980 βλέπουμε ότι ο αριθμός των γάμων που τελέστηκαν βρίσκεται στην ανώτερη τιμή του, αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση των γεννήσεων κατά την περίοδο 1979 έως το 1982 όπως επισημάνθηκε πριν, είναι λοιπόν σαφές ότι τα δύο αυτά μεγέθη δηλαδή, οι γεννήσεις και οι γάμοι είναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους.

Μετά το 1982 τώρα βλέπουμε ότι ο αριθμός των γάμων που λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο διαφέρει αρκετά από έτος σε έτος, καμιά περίπτωση όμως δεν φτάνει στα επίπεδα της περιόδου 1979 – 1982, αντιθέτως με εξαίρεση κάποια μεμονωμένα έτη ο αριθμός των γάμων ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία.

Εδώ λοιπόν ίσως να εντοπίζεται και μια από τις αιτίες της αυξανόμενης μείωσης της γεννητικότητας στον νομό μας, αλλά τα αίτια θα μας απασχολήσουν στην συνέχεια.

4.5 Η εξέλιξη της θνησιμότητας

Οι δείκτες θνησιμότητας για τον νομό μας δεν υπάρχουν γιατί τα αποτελέσματα των απογραφών και κυρίως κάποιοι δείκτες, βγαίνουν μόνο για το σύνολο των περιοχών όλης της χώρας και όχι για κάθε μια περιοχή ξεχωριστά.

Αυτό που μπορεί να γίνει είναι να παρουσιαστούν οι αριθμοί των θανάτων κάθε έτους όπως καταγράφονται στα ειδικά βιβλία του ληξιαρχείου, και να γίνει προσπάθεια για την εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων.

Στον πίνακα 19, βλέπουμε ότι ο αριθμός των θανάτων στο Ν. Αχαΐας κάθε χρόνο αυξάνεται και με δεδομένο ότι ο αριθμός των γεννήσεων κάθε χρόνο συνεχώς μειώνεται, δηλαδή η αύξηση του πληθυσμού γίνεται με οριακά πλέον μεγέθη, αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της θνησιμότητας.

Δηλαδή παρατηρούμε μια αύξηση των θανάτων κάθε χρόνο και ταυτόχρονα έχουμε μείωση των γεννήσεων, που σημαίνει ότι οι ηλικίες που παρουσιάζουν μικρότερη θνησιμότητα μειώνονται συνεχώς σε αριθμό και αυξάνονται οι ηλικίες που παρουσιάζουν μεγαλύτερη θνησιμότητα.

Αφού οι θάνατοι κατά τη διάρκεια του έτους αυξάνονται και ενώ ο πληθυσμός αυξάνεται με πολύ μικρότερο ρυθμό άρα και ο δείκτης θνησιμότητας πρέπει μαθηματικά να έχει ανοδική πορεία.

Αν λοιπόν συνεχιστεί αυτό το φαινόμενο με τον ίδιο ρυθμό σε μερικά χρόνια ο πληθυσμός του Ν. Αχαΐας όπως και όλης της χώρας βέβαια όχι μόνο δεν θα αυξάνεται αλλά μετά από κάποιο σημείο θα αρχίσει η αντίστροφη πορεία, ο πληθυσμός δηλαδή θα μειώνεται με καταστροφικές συνέπειες σε όλους τους τομείς.

4.6 Η μετανάστευση και η εξέλιξή της

Μετά λοιπόν την εξέταση της εξέλιξης της γεννητικότητας, γαμηλιότητας καθώς και της θνησιμότητας, δεν θα γινόταν όμως να βγουν κάποια σωστά συμπεράσματα αν δεν εξεταστεί και

κάποιο ακόμα πολύ σημαντικό μέγεθος, που δεν είναι άλλο από τη μετανάστευση.

Είδαμε στις απογραφές του 1961 και 1971 ότι ο πληθυσμός του Ν. Αχαΐας παρέμεινε αμετάβλητος ουσιαστικά ενώ το λογικό βέβαια θα ήταν αύξηση του πληθυσμού, αντίθετα όμως από το 1960 μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1970 όχι μόνο δεν έχουμε αύξηση του πληθυσμού, αλλά παρουσιάζεται μια αύξηση και της θνησιμότητας, αυτό βέβαια οφείλεται στην μετανάστευση.

Θα πρέπει βέβαια να τονιστεί και εδώ ότι δεν υπάρχουν κάποια στοιχεία για την μετανάστευση που να αναφέρονται μόνο στο Ν. Αχαΐας.

Στον πίνακα 11, μπορούμε να δούμε πως εξελίσσεται το μεταναστευτικό κύμα στην Πελοπόννησο κατά την περίοδο 1960 έως και το 1971. Βλέπουμε λοιπόν ότι από το 1960 υπάρχει ένα ολοένα αυξανόμενο μεταναστευτικό κύμα, το οποίο βέβαια έχει ξεκινήσει από την δεκαετία του 1950. Παρατηρώντας τα νούμερα βλέπουμε ότι από τέσσερις χιλιάδες μετανάστες περίπου που είχαμε το 1960, φτάνουμε στον υπερδιπλασιασμό τους το 1962 δηλαδή οκτώ χιλιάδες τριακόσιους.

Η πορεία αυτή βέβαια όπως βλέπουμε έχει και συνέπεια ανάλογη. Όπως βλέπουμε το κύμα αυτό το μεταναστευτικό συνεχίζει να αυξάνεται και φτάνει στην ανώτερή του τιμή το 1965 που ήταν 12.990 μόνιμοι μετανάστες στο εξωτερικό.

Στον πίνακα 11, βλέπουμε καθαρά πόσο μεγάλη είναι η αύξηση της μετανάστευσης στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και την σταδιακή εκτόνωσή της, μετά το 1965 που ήταν ένα μάλλον οριακό έτος, όσον αφορά την άνοδο της μετανάστευσης.

Παρατηρήσαμε πιο πάνω ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 μέχρι και το τέλος της, ο πληθυσμός του Ν. Αχαΐας παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητος, στο σύνολό του, όμως ο πληθυσμός της Ελλάδας όχι μόνο δεν έμεινε αμετάβλητος, αλλά υπέστη μια μικρή αλλά ουσιαστική πραγματική μείωση.

Στον πίνακα 12, βλέπουμε πως η εξωτερική μετανάστευση απορροφά την φυσική αύξηση του πληθυσμού στην Ελλάδα, έτσι καταλήγουμε να έχουμε μια πραγματική μείωση του πληθυσμού.

Συγκεκριμένα, ξεκινώντας από το 1963 όπου η φυσική αύξηση του πληθυσμού ήταν 81.436 φθάνουμε στο 1966 ακολουθώντας μια ανοδική πορεία, όπου έχουμε 86.701 φυσική αύξηση.

Παράλληλα η εξωτερική μετανάστευση το 1963 ήταν 100.072 και ακολουθώντας μια ακόμα μεγαλύτερη άνοδο από την φυσική αύξηση του πληθυσμού, φθάνει το 1965 στο αρκετά υψηλό

νούμερο 117.167. Παρατηρούμε λοιπόν πως αυτό το διάστημα η διαφορά της φυσικής αύξησης του πληθυσμού με την εξωτερική μετανάστευση της χώρας συνεχώς μεγαλώνει υπέρ της εξωτερικής μετανάστευσης μέχρι το 1965, μετά τα πράγματα καλυτερεύουν για λίγο αλλά η αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού έχει μειωθεί λόγω της παρατεταμένης αφαίμαξής του από την μετανάστευση, που έχει απορροφήσει κυρίως νεαρές ηλικίες.

Κατά συνέπεια ενώ δεν έχουμε άλλη σημαντική αύξηση της μετανάστευσης, η αύξηση του πληθυσμού συνεχίζει να πραγματοποιείται με όλο και πιο μειωμένο ρυθμό έως το 1970.

Τα συμπεράσματα λοιπόν που βγάζουμε μελετώντας τον πίνακα 12, είναι ότι η μετανάστευση του πληθυσμού κυρίως προς χώρες του εξωτερικού έλαβε διαστάσεις επιδημίας κατά τη δεκαετία του 1960 κυρίως.

Αυτό βέβαια το εξαιρετικά σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο όπως ήταν αναμενόμενο επηρέασε σε πολύ σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις των δημογραφικών δεδομένων που εξετάζουμε.

Οι συνέπειες βέβαια που είχε αυτό το τεράστιο κοινωνικό φαινόμενο ήταν πολυδιάστατες και βέβαια εκτός από τα άμεσα ορατά αποτελέσματα που είχε, δηλαδή μείωση του πληθυσμού της χώρας γενικά, αλλά και των επιμέρους περιοχών, γιατί κάθε περιοχή συνέβαλε σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητές της, άλλες λιγότερο και άλλες πολύ περισσότερο, υπήρξαν λοιπόν και άλλες συνέπειες ίσως πιο σημαντικές οι οποίες φάνηκαν μετά.

Ο λόγος γίνεται βέβαια για τις συνέπειες που είχε η μετανάστευση στη γεννητικότητα αλλά και στη θνησιμότητα αφού όπως είδαμε η γεννητικότητα από το 1967 και μέχρι σήμερα παρουσιάζει πτώση, ενώ παράλληλα η θνησιμότητα παρουσιάζει μια συνεχή αύξηση.

Δεν πρέπει όμως να αποδίδουμε τη μείωση της γεννητικότητας και την αύξηση της θνησιμότητας μόνο στο φαινόμενο της μετανάστευσης, όπως θα δούμε παρακάτω υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία αυτών των δεδομένων σε εξίσου σημαντικό βαθμό.

Θα γίνει μια προσπάθεια παρακάτω να προσδιοριστούν οι αιτίες που διαμόρφωσαν την εξέλιξη των δημογραφικών δεδομένων κατά αυτόν τον τρόπο στο Ν. Αχαΐας, που βέβαια σε μεγάλο βαθμό είναι οι ίδιες που ισχύουν σε όλη τη χώρα και επηρεάζουν την εξέλιξη των δημογραφικών δεδομένων γενικά.

4.7 Αιτιολόγηση των εξελίξεων και επισήμανση των μελλοντικών εξελίξεων στο Ν. Αχαΐας

Παρατηρήσαμε μέχρι τώρα τα δεδομένα των απογραφών που έχουν γίνει στην Ελλάδα από το 1961 έως και την τελευταία απογραφή του 2001. Τώρα θα γίνει προσπάθεια να αναλυθούν οι εξελίξεις των δεδομένων και τι σημαίνουν αυτά τα στοιχεία για τον Ν. Αχαΐας κυρίως

.Στον πίνακα 12, βλέπουμε πώς εξελίχτηκε ο πληθυσμός του Ν. Αχαΐας και παρατηρούμε ότι από το 1961 έως την επόμενη απογραφή του 1971, έχουμε σχεδόν μηδενική αύξηση του πληθυσμού, και θα δούμε πως αυτό οφείλεται κυρίως στην αυξημένη μετανάστευση που σημειώθηκε ολόκληρη την δεκαετία του 1960 προς το εξωτερικό, όπως είδαμε αναλυτικά και στον πίνακα 21.

Έπειτα από το 1971 μέχρι την επόμενη απογραφή του 1981 έχουμε μια σημαντική αύξηση του πληθυσμού της τάξης του 15,2%, για να φτάσουμε στην απογραφή του 1991 στην οποία η αύξηση του πληθυσμού είναι σε μεγάλο βαθμό μειωμένη με ποσοστό μόλις 9,05%. Έχοντας υπόψη τα προσωρινά στοιχεία της τελευταίας απογραφής του 2001, η αύξηση του συνολικού πληθυσμού του νομού παρατηρούμε ότι έχει μειωθεί στο 7,9%. Εδώ ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για τον πραγματικά μειωμένο ρυθμό αύξησης του πληθυσμού πρέπει να αποδοθεί στις έμμεσες επιπτώσεις της μετανάστευσης που σημειώθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες, γιατί όπως είπαμε η αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού μειώθηκε αισθητά λόγω της μείωσης του δυναμικού των αναπαραγωγικών στρωμάτων του πληθυσμού γιατί αυτό κυρίως το δυναμικό χτυπήθηκε από την μετανάστευση.

Μελετήσαμε λοιπόν την εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού στο Ν. Αχαΐας. Τώρα θα δούμε πώς διαμορφώνεται η κατανομή του πληθυσμού σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό από το 1961 έως και σήμερα σχεδόν. Παρατηρώντας λοιπόν τον πίνακα 22, βλέπουμε πόσο μεγάλη είναι η αύξηση του πληθυσμού των μεγάλων αστικών κέντρων. Συγκεκριμένα από το 1961 έως το 1971 έχουμε μια αύξηση του πληθυσμού των μεγάλων αστικών κέντρων της τάξης του 14,7% ενώ το 1991 και σε διάστημα μιας εικοσαετίας έχουμε υπερδιπλάσια αύξηση του πληθυσμού των πόλεων που φτάνει το 38,6%.

Στον αντίποδα της αύξησης του πληθυσμού των αστικών κέντρων, έχουμε την μείωση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, συγκεκριμένα ενώ στην απογραφή του 1961 ο αγροτικός πληθυσμός του Ν. Αχαΐας αριθμούσε 105.848

κατοίκους στην επόμενη απογραφή του 1971 παρουσιάστηκε μια αποδυνάμωσή του σε ποσοστό - 12,60 % που είναι πολύ μεγάλο ποσοστό αν λάβουμε υπόψη μας ότι όχι μόνο ξεπεράστηκε η φυσική αύξηση του πληθυσμού δηλαδή ο αριθμός των γεννήσεων αλλά, σημειώθηκε και πραγματική μείωση του συνολικού πληθυσμού.

Εδώ πρέπει να πούμε ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού που εγκατέλειψε τις αγροτικές περιοχές μετανάστευσε σε χώρες του εξωτερικού, και βέβαια ένα μέρος του κατευθύνθηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα του νομού αλλά και στην υπόλοιπη χώρα.

Στην απογραφή του 1991, είκοσι χρόνια μετά ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών παρουσιάζει μια περαιτέρω μικρότερη όμως μείωση όμως η σύνθεση των ηλικιών που τον απαρτίζουν είναι πλέον πολύ διαφορετική, όπως μπορούμε να δούμε αναλυτικά στον πίνακα 23.

Στον πίνακα 23 μπορούμε να δούμε την κατανομή του αγροτικού πληθυσμού του Ν. Αχαΐας κατά ομάδες σε δύο χρονικά σημεία, ξεκινώντας από την απογραφή του 1971 βλέπουμε ότι η κατανομή του πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών είναι σχετικά ομαλή με το μεγαλύτερο τμήμα του να αποτελείται από άτομα ηλικίας μέχρι είκοσι ετών.

Βέβαια θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι ηλικίες από είκοσι μέχρι τα τριάντα πέντε περίπου παρουσιάζουν μια μη φυσιολογική μείωση η οποία θα πρέπει να αποδοθεί στην μεγάλη μετανάστευση προς το εξωτερικό αλλά και προς άλλα μέρη του εσωτερικού της χώρας και κυρίως προς μεγάλα αστικά κέντρα, η μετανάστευση αυτή όπως είπαμε έπληξε κυρίως αυτές τις ομάδες ηλικιών του πληθυσμού. Οι νέοι δηλαδή έφυγαν από τα χωριά και τις υπόλοιπες αγροτικές περιοχές, προς αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης.

Το 1991, είκοσι χρόνια μετά, η κατάσταση έχει αλλάξει ριζικά και ενώ το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού σαν μέγεθος έχει μεταβληθεί πολύ λίγο, και συγκεκριμένα έχει μειωθεί κατά χίλιους περίπου κατοίκους. Η κατάσταση όσων αφορά την κατανομή του πληθυσμού στις ομάδες ηλικιών, έχει αλλάξει προς το χειρότερο, αυτό σημαίνει πως ενώ το 1971 το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού το αποτελούσαν νεαρές ηλικίες δηλαδή μέχρι είκοσι χρονών που συνιστούσαν μια υγιή βάση, τώρα το δυναμικό αυτών των ομάδων των ηλικιών έχει μειωθεί δραματικά.

Επίσης, υπάρχει μείωση του πληθυσμού στις ομάδες ηλικιών από είκοσι μέχρι πενήντα, και τέλος υπάρχει μια σημαντική αύξηση του πληθυσμού από πενήντα ετών και πάνω, που υποδεικνύει μια συνεχώς αυξανόμενη γήρανση του αγροτικού

πληθυσμού του νομού μας που δεν θα πρέπει να μας αφήνει αδιάφορους.

Για τον ημιαστικό πληθυσμό τώρα είδαμε ότι από την απογραφή του 1961 μέχρι την απογραφή του 1971 μειώθηκε κατά το ήμισυ, και συγκεκριμένα από 8.416 κατοίκους που αριθμούσε το 1961, μειώθηκε στους 4.028 το 1971, κάτι που θα πρέπει και αυτό να αποδοθεί στην μετανάστευση προς το εξωτερικό αλλά και προς το εσωτερικό της χώρας, και έπειτα στην απογραφή του 1991 παρουσιάζεται υπερδιπλάσιο το μέγεθος του ημιαστικού πληθυσμού του νομού μας.

Μέχρι εδώ λοιπόν μελετώντας την κατανομή του πληθυσμού σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό, αλλά και κατά ομάδες ηλικιών, είδαμε πως τα τελευταία τριάντα χρόνια ο πληθυσμός των μεγάλων αστικών κέντρων αυξάνεται συνεχώς με πολύ υψηλούς ρυθμούς που παρουσιάζουν μεγάλη σταθερότητα, σε αντίθεση με την αυξανόμενη διόγκωση των μεγάλων αστικών κέντρων έχουμε την συρρίκνωση της υπαίθρου που συνεχίζεται ασταμάτητα όλες αυτές τις δεκαετίες, με παράλληλη αύξηση του μέσου όρου ηλικίας του πληθυσμού. Και για τον ημιαστικό πληθυσμό είδαμε ότι και αυτός παρουσιάζει μια αύξηση από την απογραφή του 1961 που επιβεβαιώνει την φυγή του νεαρού πληθυσμού από τα χωριά αλλά και από τις αγροτικές περιοχές.

Στον πίνακα 24, βλέπουμε ότι οι γάμοι παρουσιάζουν μια σαφέστατη πτωτική πορεία. Αυτό βέβαια έχει σαν συνέπεια την μείωση του αριθμού των πραγματοποιηθέντων γεννήσεων, οι γεννήσεις λοιπόν κυρίως μετά το 1980 παρουσιάζουν μεγάλη πτώση.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι άνθρωποι του νομού μας πλέον δύσκολα αποφασίζουν να παντρευτούν και όταν παντρευτούν ακόμα πιο δύσκολα αποφασίζουν να κάνουν παιδιά, αυτό ακριβώς το φαινόμενο θα πρέπει να το μελετήσουμε περισσότερο και να δούμε που οφείλεται, γιατί σίγουρα είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζεται για πρώτη φορά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια περίπου.

Ο αριθμός των θανάτων επίσης παρουσιάζει συνεχή αύξηση όπως μπορούμε να δούμε, κάτι που είναι αναμενόμενο από το γεγονός ότι ο μέσος όρος ηλικίας του πληθυσμού αυξάνει συνεχώς, δηλαδή οι νέοι λιγοστεύουν και οι γέροι που παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη θνησιμότητα, συνεχώς αυξάνονται.

Τέλος, κοιτάζοντας στον πίνακα 22, την διαφορά που υπάρχει μεταξύ των θανάτων και των γεννήσεων, παρατηρούμε ότι αυτή συνεχώς μικραίνει πολύ ανησυχητικά κάτι που θα πρέπει να

μας προβληματίζει σοβαρά, γιατί αν συνεχιστεί αυτή η πορεία με τον ίδιο ρυθμό τότε σύντομα ο πληθυσμός του νομού μας θα αρχίσει να μειώνεται με δυσάρεστες συνέπειες σε πάρα πολλούς τομείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Όπως αναφέρει ο Γάλλος δημογράφος SAVUY: "Τα προβλήματα του πληθυσμού είναι τόσο θεμελιώδη, που εκδικούνται τρομερά αυτούς που τα αγνοούν". Ο πληθυσμός αποτελεί τη βάση κάθε οικονομικού και κοινωνικού προβλήματος μιας χώρας και η μελέτη της δημογραφικής κατάστασης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη μέτρων κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Από όλες τις χώρες οι οποίες παρουσιάζουν υπεργεννητικότητα ή υπογεννητικότητα, αναγνωρίζεται ότι το δημογραφικό πρόβλημα είναι πολύ βασικό και πρωταρχικό.

Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες που επιδιώκουν την αύξηση της γεννητικότητας του πληθυσμού τους. Έτσι η Ελληνική δημογραφική πολιτική σαν άμεσους στόχους είχε και θα έχει την ανοδική εξέλιξη της γονιμότητας και την μείωση της θνησιμότητας κύρια της βρεφικής, σε συνδυασμό με την ενθάρρυνση της παλιννόστησης και την βελτίωση της κατανομής του πληθυσμού στον εθνικό χώρο. Οι εξελίξεις που σημειώθηκαν ως τώρα είναι ευνοϊκές, τόσο για την βρεφική θνησιμότητα η οποία συνεχώς μειώνεται όσο και για την παλιννόστηση η οποία από το 1975 υπερκαλύπτει την μετανάστευση.

Επίσης από τα στοιχεία της απογραφής του 1981 αποκαλύπτεται μια επιβράδυνση της τάσης συγκέντρωσης του πληθυσμού στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα και εμφανίζονται δημογραφικά ενισχυμένες οι επαρχιακές πόλεις. Στον τομέα όμως της γεννητικότητας οι εξελίξεις δεν είναι και τόσο ευνοϊκές. Η γεννητικότητα συνεχώς μειώνεται στην χώρα μας (πίνακας 25).

Η δημογραφική κατάσταση της Ελλάδας παρουσιάζεται σήμερα συνοπτικά από:

♦ Την μείωση της γεννητικότητας. Οι γεννήσεις από 148.134 το 1980 έφτασαν στις 100.894 το 1998 (πίνακας 9,10). Τα αίτια αυτής της μείωσης της γεννητικότητας είναι δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά.

♦ Την δημογραφική γήρανση, την αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων στον πληθυσμό με ρυθμό ταχύτερο απ' ότι παρουσιάζουν οι άλλες χώρες της Ευρώπης (πίνακας 9). Οι κοινωνικές αλλαγές που επήλθαν από την εκβιομηχάνιση, την μεγάλη αύξηση της αναλογίας του αστικού πληθυσμού και την μετανάστευση και σε συνδυασμό με την δημογραφική γήρανση, άρχισαν ήδη να επιδρούν και στο μέλλον θα οδηγήσουν σε σημαντικότερες οικονομικές, κοινωνικές, ακόμα και δημογραφικές πολιτικές και εθνικές επιπτώσεις. Ενώ βέβαια θα εμφανίζονται πιεστικότερα τα προβλήματα των ηλικιωμένων με βασικότερη αιτία της δημογραφικής γήρανσης και την μείωση της γεννητικότητας.

♦ Την ορθολογική κατανομή του Ελληνικού πληθυσμού στην χώρα που κυρίως οφείλεται τόσο στην εξωτερική μετανάστευση του παρελθόντος όσο και στην εσωτερική μετανάστευση που ήταν αισθητή στην περίοδο 1971 - 1981 και συνεχιζόταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν η υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού στην πρωτεύουσα και στην Θεσσαλονίκη. Σχεδόν 4 στους 10 Έλληνες ζουν σ' αυτές τις δύο πόλεις, με συνέπεια την αραιώση, την γήρανση και σε αρκετές περιπτώσεις την ερήμωση της υπαίθρου.

Βέβαια από το 1973 και μετά παρουσιάστηκε υπεροχή της παλιννόστησης έναντι της αποδημίας σε συνδυασμό με την εγκατάσταση παλιννοστούντων εκτός των δυο μεγάλων αστικών κέντρων, την επιστροφή εσωτερικών μεταναστών στους τόπους καταγωγής τους και τις μεσαίες πόλεις καθώς και τον περιορισμό της μετανάστευσης που παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια, οδήγησαν σε κάποια ανασυγκρότηση των δημογραφικών δυνάμεων της περιφέρειας.

Στην δεκαετία του '80 παρατηρείται εγκατάλειψη των ορεινών χωριών καθώς και εγκατάσταση των κατοίκων τους στην πρωτεύουσα ή σε άλλες πόλεις του ίδιου νομού, όπου παρατηρούνται σε μικρογραφία βέβαια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα δηλαδή στέγασης, κυκλοφορίας, ρύπανσης και ανεργίας.

♦ Την μετατροπή της χώρας από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής.

Κυρίως παρατηρείται είσοδος μεταναστών που υπολογίζεται σε 100 χιλ. άτομα από πολλές χώρες. Πολλά απ' αυτά εργάζονται χωρίς άδεια εργασίας και ορισμένα χωρίς άδεια παραμονής. Εκτός από τις μη επιθυμητές από τους Έλληνες εργασίες είναι και υπάλληλοι τουριστικών γραφείων, καθηγητές ξένων γλωσσών.

Η είσοδος πάλι μεταναστών από τις χώρες τις Ασίας και της Αφρικής στο μέλλον θα είναι άγνωστη. Ήδη η μετανάστευση των συμπατριωτών μας θα εξαρτηθεί από το «αν» βρίσκουν εργασία με ικανοποιητική αμοιβή στην χώρα μας, καθώς επίσης και από την ήδη επιτευχθείσα ανάκαμψη της οικονομίας των χωρών της Ε.Ε. και την δυνατότητα απασχόλησης σε άλλες χώρες.

♦ Αύξηση της προσδοκώμενης ζωής από την γέννηση.

Κατά την περίοδο 1950 – 1980 οι Ελληνίδες κέρδισαν περισσότερα χρόνια ζωής από τους άνδρες και η διαφορά ανάμεσα στην προσδοκώμενη ζωή ανδρών και γυναικών αυξήθηκε. Βέβαια από το 1980 και πέρα η προσδοκώμενη ζωή από την γέννηση παρουσιάζεται για τους άνδρες της χώρας μας, μια από τις καλύτερες της Ευρώπης, για τις ελληνίδες σε σύγκριση με τις γυναίκες της Βόρειας και Δ. Ευρώπης, υστερεί.

♦ Στην μείωση της βρεφικής θνησιμότητας από το 1980 και πέρα (πίνακας 26).

Παρ' όλη βέβαια την σημαντική μείωσή της, η βρεφική θνησιμότητα στη χώρα μας παραμένει από τις υψηλότερες στην Ευρώπη και δέχεται ακόμη βελτιώσεις.

Πέρα βέβαια από τις παραπάνω διαπιστώσεις, αρκετά σημαντικές, η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας μας – αφού είναι φανερό η επιθυμητή αύξηση του αριθμού των γεννήσεων – μπορεί να επιτευχθεί μόνο αφού ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα από την πολιτεία.

Τα μέτρα αυτά, θα πρέπει προηγουμένως να έχουν κατάλληλα μελετηθεί έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πληθυσμού. Μόνο με τον τρόπο αυτό θα μπορούμε να αναμένουμε θετικά αποτελέσματα όσο αφορά πάντα την αύξηση των γεννήσεων.

Οποσδήποτε τα μέτρα που πρέπει να εφαρμόσει η χώρα μας για την επίλυση του σημαντικού δημογραφικού της προβλήματος για να αποφύγει μεγαλύτερη όξυνση στο μέλλον, έχουν διατυπωθεί τόσο από εμπειρογνώμονες του Συμβουλίου της

Ευρώπης, από την Ε.Ε. και από την Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών μελετών.

Ο χαρακτήρας των μέτρων αυτών είναι οικονομικός και κοινωνικός και θα βοηθούν τις οικογένειες οι οποίες επιθυμούν και αποφασίζουν να αποκτήσουν παιδιά και οπωσδήποτε δεν θα είναι καταναγκαστικά.

Τα μέτρα που προτείνονται είναι τα εξής:

Α) Εξασφάλιση της απασχόλησης και καταπολέμηση της ανεργίας.

Κυρίως μεγαλύτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην περιφέρεια, στις παραμεθόριες περιοχές και σε εκείνες που «φθίνουν» δημογραφικά, ώστε να δημιουργηθούν καλύτερες συνθήκες απασχόλησης. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την δημιουργία επενδύσεων τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα. Την επιδότηση των Ο.Τ.Α. για την κατασκευή κοινωφελών έργων, την ενίσχυση των συνεταιρισμών με στελέχωση εξειδικευμένου προσωπικού, την προσέλευση κεφαλαίων και επιχειρηματικής δράσης των ομογενών.

Επιπλέον μπορεί να δημιουργηθούν βιοτεχνικές και βιομηχανικές μονάδες που να ασχολούνται με την επεξεργασία προϊόντων που θα παράγει η περιοχή. Έτσι θα δοθεί η ευκαιρία στους ντόπιους κατοίκους να συμπληρώσουν το αγροτοκτηνοτροφικό τους εισόδημα με συνέπεια να συγκρατηθεί ο πληθυσμός σ' αυτές τις περιοχές και να ανακοπεί η ανεργία και η υποαπασχόληση.

Για δε τις αστικές και τουριστικές περιοχές ο αγώνας για την προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να συνδυαστεί με την πλήρη απασχόληση και οικονομική ανάπτυξη.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στις ακριτικές και νησιωτικές περιοχές που χάνουν πληθυσμό. Αν δεν δοθούν δελεαστικά κίνητρα για επενδύσεις σ' αυτές τις περιοχές, οι επιχειρηματίες θα προτιμήσουν άλλες που θα ισχύουν τα ίδια ή ανάλογα κίνητρα.

Η βοήθεια προς τους επιχειρηματίες σ' όλες τις φάσεις: μελέτη, προγραμματισμού, λειτουργίας των επιχειρήσεων των προβληματικών περιοχών και η εξάλειψη των γραφειοκρατικών εμποδίων που απομακρύνουν τους επενδυτές, αποτελεί βασική προϋπόθεση.

Πρέπει επίσης να αξιοποιηθεί καλύτερα η οδηγία της Ε.Ε. για τις τοπικές πρωτοβουλίες στην απασχόληση που επιδοτούνται από την Κοινότητα. Με λίγα λόγια πρωτοβουλίες που λαμβάνονται στο τοπικό επίπεδο και περιλαμβάνουν συνεργασία μεταξύ των

ιδιωτών, ιδιαίτερα νέων ατόμων ή κοινωνικών εταίρων ή τοπικών αρχών με κύριο σκοπό την δημιουργία επιχειρήσεων. Ομοίως για μια άλλη οδηγία της Ε.Ε. σχετικά με την δημιουργία προσωρινών απασχολήσεων, τόσο στο δημόσιο όσο και δημιουργία προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης για ανέργους μακράς διάρκειας ή ορισμένης κατηγορίας που επιδοτούνται από την Ε.Ε..

Εξ' άλλου πρέπει να επιδιωχθεί να συσταθούν σε τομείς που είναι υποβαθμισμένοι και συνδέονται βασικά με την ποιότητα της ζωής όπως υγεία, κοινωνική πρόνοια. Οι θέσεις παραϊατρικού προσωπικού (π.χ. νοσοκόμοι άνδρες και γυναίκες) πρέπει να γίνονται και με ταχύρυθμη εκπαίδευση, ώστε να καλυφθούν τα κενά που υπάρχουν στα διάφορα νοσηλευτικά ιδρύματα (π.χ. στο Νοσοκομείο του Ρίου). Αλλά να εξαλειφθεί και ο μοναδικός σε Ευρωπαϊκή κλίμακα της αποκλειστικής νοσοκόμας και να σταματήσει η περιποίηση των ασθενών από τους συγγενείς τους.

Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει να προσελκυσθούν νέοι στην εν λόγω απασχόληση, βελτίωση των αποδοχών και του ωραρίου εργασίας κ.λ.π. .

Η γήρανση του πληθυσμού η οποία διαρκώς αυξάνει, δημιουργεί την ανάγκη υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας για τους ηλικιωμένους που ανήκουν στις μεσαίες ή χαμηλές εισοδηματικές τάξεις ή στερούνται από οικογενειακό περιβάλλον.

Σημασία θα πρέπει να δοθεί για την σύσταση των απαραίτητων θέσεων εργασίας, όσο και την κατάλληλη προετοιμασία του προσωπικού που θα εξασφαλισθεί με τα παραπάνω μέτρα.

Υπάρχουν επίσης, πολλοί ηλικιωμένοι που καταφεύγουν στα γηροκομεία διότι δεν υπάρχει στο σπίτι τους δυνατότητα συντήρησης από ειδικευμένο προσωπικό. Η παραμονή τους στο σπίτι με έξοδα από το Κράτος θα κόστιζε λιγότερο από ότι ο εγκλεισμός τους σ κάποιο ίδρυμα, αφού θα προστάτευε τους ίδιους και τις οικογένειές τους από την εκμετάλλευση που γίνεται σε τέτοιες περιπτώσεις, από πρόσωπα που προσφέρουν τέτοια βοήθεια ανεξέλεγκτα - ίσως με υψηλή αμοιβή - ενώ θα σώσει διέξοδο για εργασία σε πολλά νέα άτομα και μεγαλύτερα.

B) Απόκτηση κατοικίας.

Στον καθένα μας η απόκτηση ενός σπιτιού αποτελεί σίγουρα εκπλήρωση κάποιου ονείρου αλλά και την βασική προϋπόθεση για την δημιουργία νέων οικογενειών. Ακόμα την συγκράτηση και προσέλκυση του πληθυσμού στην περιφέρεια.

Υποστηρίχθηκε ότι στην Ελλάδα υπάρχει επάρκεια κατοικιών για να στεγαστούν όλοι οι πολίτες, αλλά ο οικιστικός πλούτος παραμένει αναξιοποίητος. Κι όμως πολλά σπίτια στις αστικές περιοχές δεν κατοικούνται (είτε γιατί είναι παραδοσιακά και χρειάζονται επισκευή ή είναι νεόκτιστα) ή είναι απαράδεκτες κατοικίες (π.χ. υπόγεια) ή είναι αρκετά ακριβά. Από τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής υπήρχαν στην χώρα μας σπίτια ακατάλληλα και χωρίς ανέσεις (ηλεκτρικό, νερό, αποχωρητήριο).

Επιπλέον τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση του κόστους κατασκευής κατοικίας. Με λίγα λόγια η κατασκευή σπιτιού έχει γίνει απαγορευτική για τα μικρά και τα μεσαία εισοδήματα. Η κατάσταση αυτή δημιουργείται λόγω της αύξησης της τιμής των οικοπέδων αλλά και των υλικών κατασκευής που συνεχώς ανεβαίνουν. Εξάλλου την επιτείνει και η χαμηλή εισοδηματική απόδοση, η σκληρή φορολογία και οι ρυθμίσεις της πολιτείας για τα ενοίκια, οδηγούν στην μείωση της ζήτησης των σπιτιών και των μαγαζιών για ενοικίαση.

Οι κατοικίες που κτίζονται είναι περισσότερο για ιδιοκατοίκηση. Με την επιστροφή των μεταναστών αλλά και την κάθοδο των κατοίκων των ορεινών περιοχών στα αστικά κέντρα των νομών, το πρόβλημα έλλειψης κατοικίας επεκτάθηκε και στις μεσαίες πόλεις της Μακεδονίας. Βέβαια στην κατασκευή κατοικιών σημαντικό ρόλο θα παίζει και ο δημόσιος τομέας (Δ.Ε.Κ.Ο., ΕΚΤΕ). Αλλά οι κατοικίες που θα χτίζονται θα πρέπει κατά προτεραιότητα να δίνονται σε πολύτεκνες οικογένειες ειδικά από 3 παιδιά και πάνω και σε παλινοστούντες.

Στα μέτρα επίσης θα πρέπει να περιληφθούν και τα νέα νοικοκυριά που δεν διαθέτουν περιουσιακά στοιχεία και να γίνει αναπροσαρμογή του ύψους των δανείων και των κριτηρίων παροχής τους. Το δε επιτόκιο των δανείων να επιδοτείται από το κράτος και κατά προτίμηση στα άτομα των παραμεθόριων περιοχών και τους παλινοστούντες στην περιφέρεια.

Για τα δε άτομα από 60 ετών και άνω πρέπει να ισχύσουν παρόμοιοι όροι για την απόκτηση κατοικίας. Με άλλα λόγια το επιτόκιο να επιδοτείται όσο ζει ο ηλικιωμένος. Όταν πεθάνει και δεν έχει εξοφληθεί το σπίτι, οι κληρονόμοι του να εξοφλούν το δάνειο με κανονικό επιτόκιο.

Δηλαδή θα πρέπει να προωθηθεί μια πολιτική κατοικίας, προσαρμοσμένη ειδικά για τα άτομα μεγάλης ηλικίας.

Είναι παρατηρημένο ότι οι πολυμελείς οικογένειες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην καταβολή του ενοικίου, αφού νοικιάζουν και μεγαλύτερα σπίτια. Ένα μέτρο που θα τους

ανακουφίσει είναι η φορολογική απαλλαγή όλου του εισοδήματος που διατίθεται για ενοίκιο. Ακόμη εξασφάλιση δυνατοτήτων ανεύρεσης κατοικίας για ενοικίαση λόγω της άρνησης πολλών ιδιοκτητών να νοικιάζουν τα σπίτια τους σε οικογένειες με πολλά και μικρά παιδιά.

Φορολογική απαλλαγή των ιδιοκτητών του ποσού των εισπραττόμενων ενοικίων, για σπίτια που έχουν ενοικιαστεί σε οικογένειες με τρία παιδιά και άνω. Ίσως ίδιο μέτρο θα πρέπει να επεκταθεί και σε όσους ιδιοκτήτες νοικιάζουν τα σπίτια τους σε μοναχικά άτομα από 65 ετών και άνω.

Γ) Αναβάθμιση της ζωής του αγρότη.

Καταρχήν πρέπει όλοι οι φορείς και τα κόμματα να τονίσουν το κοινωνικό προβάδισμα και τη ζωτική χρησιμότητα της αγροτικής οικονομίας στην γενικότερη οικονομική ζωή της χώρας μας. Ιδιαίτερα την προσφορά – κοινωνική – των αγροτών και των κτηνοτρόφων που εξασφαλίζουν την τροφή των ανθρώπων. Οπωσδήποτε πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σ' ότι αφορά τις συνθήκες που διώχνουν τους νέους από την ύπαιθρο.

Δ) Καλύτερευση των συνθηκών ψυχαγωγίας.

Τα τελευταία χρόνια τείνει να περιοριστεί η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην αστική και την αγροτική ζωή, ειδικά με την διάδοση της τηλεόρασης και του βίντεο, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, την τόνωση των θρησκευτικών και λαϊκών γιορτών. Οπωσδήποτε η τηλεόραση μπορεί να παίξει και το δικό της ρόλο για την συγκράτηση του πληθυσμού στις διάφορες περιοχές της χώρας, για την δημιουργία οικογένειας αλλά και την αρμονική ενσωμάτωση των παλιννοστούντων στους τόπους καταγωγής τους ή την περιφέρεια.

Μπορεί επιπλέον η τηλεόραση κατά ώρες μεγάλης ακροαματικότητας να διαθέτει λίγα μόνο λεπτά για την προβολή μιας νέας νοοτροπίας που θα βασίζεται στην προσφορά, την αγάπη και την αλληλεγγύη προς τον συνάνθρωπο (ήδη είναι αποδεδειγμένο πόσο επηρεάζει τον θεατή με τα πρότυπα του προβάλλει κατά καιρούς).

Επίσης μπορεί επιπλέον να προβάλλει σειρές που μέσα από την περιπέτεια να βγαίνει αβίαστα με χιούμορ η ζωή της οικογένειας ιδιαίτερα στην περιφέρεια, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες αλλά και οι παλιννοστούντες.

Ανάγκη επίσης είναι να δοθούν οι κατάλληλες πιστώσεις από την πολιτεία για την δημιουργία πολιτιστικών κέντρων στα διάφορα χωριά της χώρας μας. Εκεί να υπάρχουν κατάλληλοι χώροι τόσο για τους νέους όσο και για την δημιουργία διαφόρων εκδηλώσεων. Χώροι βέβαια που στις περισσότερες αγροτικές περιοχές δεν υπάρχουν με συνέπεια να αποτελεί και αυτό βασικό κίνητρο για την μετακίνηση των νέων και την ερήμωση αυτών των περιοχών.

Ε) Επαγγελματική εκπαίδευση.

Στην εποχή μας δεν νοείται να υπάρχει άγνοια και αναλφαβητισμός ακόμα και στην ύπαιθρο. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να υπάρξει ενημέρωση και κατάρτιση με ειδική εκπαίδευση ανεξάρτητα από φύλο και ηλικία.

Τα προγράμματα Λαϊκής Επιμόρφωσης που περιλαμβάνουν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και επαγγελματικό προσανατολισμό για τους νέους μπορούν να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, την παροχή κάποιων γνώσεων για την επιλογή και την άσκηση ενός χρήσιμου επαγγέλματος, προσαρμοσμένου στις απαιτήσεις της περιφερειακής ανάπτυξης. Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, η ενημέρωση και η επιμόρφωση αποτελούν τη βάση για την συγκράτηση του πληθυσμού στον τόπο τους και ιδιαίτερα των νέων, που θα αποφασίσουν να παντρευτούν, να δημιουργήσουν οικογένεια χωρίς να αντιμετωπίζουν θέμα μετανάστευσης τόσο στο εσωτερικό όσο και το εξωτερικό.

Αρα ξεχωριστή σημασία αποκτά η χρηματοδότηση της μέσης και της κατώτερης τεχνικής εκπαίδευσης για να αποκτήσει και η οικονομία της χώρας μας τα κατάλληλα στελέχη. Η επαγγελματική και τεχνική εκπαίδευση μέσα και έξω από χώρους δουλειάς θα προσφέρει το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό για την ανάπτυξη αλλά και να δώσει δουλειά στους νέους και νέες ώστε να αποφασίζουν πιο εύκολα να δημιουργήσουν οικογένεια.

ΣΤ) Άμεση ενημέρωση του λαού για το πρόβλημα της γήρανσης.

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην ενημέρωση της κοινής γνώμης πάνω σ' ένα ζήτημα, όπως το πληθυσμιακό. Γενικεύσεις και σφαλερές απόψεις παραμένουν αδιάσειστες και οι συνειδητές διαστρεβλώσεις επίμονες.

Συνεπώς ο κόσμος θα πρέπει να ενημερώνεται ολοκληρωμένα και σωστά για τις δημογραφικές εξελίξεις της χώρας μας και τις πιθανές μελλοντικές προεκτάσεις και συνέπειές τους.

Η ενημέρωση αυτή του κοινού, πρέπει να γίνεται τόσο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όσο και με την διαμοίραση κατατοπιστικών φυλλαδίων τα οποία να δείχνουν πόσο σοβαρές προεκτάσεις μπορεί να δημιουργηθούν στο μέλλον από την πιθανή γήρανση του ελληνικού πληθυσμού.

Z) Διδασκαλία του μαθήματος της δημογραφίας στα σχολεία της χώρας μας.

Πως είναι δυνατόν να εφαρμοστεί η δημογραφική πολιτική όταν η δημογραφία ως διδασκαλία «λάμπει με την απουσία της»; Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι πρέπει να υπάρξει εισαγωγή του μαθήματος της δημογραφίας σε σχολεία και πανεπιστήμια, γιατί εκτός από την ενημέρωση στον επιστημονικό τομέα, θα οξυνθεί το ενδιαφέρον των νέων για τα δημογραφικά προβλήματα της χώρας μας και τις διαγραφόμενες λύσεις τους. Οπωσδήποτε θα είναι ένα από τα ενημερωτικά αλλά και βασικά μαθήματα που δυστυχώς πρέπει να γίνει αμέσως εισαγωγή του.

ΛΗΨΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Οπωσδήποτε πέρα από τα γενικά μέτρα που πρέπει να πάρει η χώρα μας για να βοηθήσει στην αύξηση των γεννήσεων πρέπει να λάβει και τα ειδικά μέτρα. Εκείνα που θα βοηθήσουν τις οικογένειες που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά τόσο οικονομικού όσο και κοινωνικού χαρακτήρα.

Προέχει να προσεχτούν πρώτα οι κατηγορίες εκείνες των πολιτών που πλήττονται άμεσα όπως παλιννοστούντες, πολιτικοί πρόσφυγες, εργάτες αλλά και τους επιστήμονες.

Τα μέτρα που θα παρθούν πρέπει να είναι τέτοια που να προϋποθέτουν ίση μεταχείριση για όλες τις οικογένειες, τις γυναίκες, τα παιδιά αλλά και τους ηλικιωμένους. Επιπλέον να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός κλίματος δικαιοσύνης και περισσότερης αλληλεγγύης στους συνανθρώπους μας.

♦ Δημιουργία ευεργετικών συνθηκών για τα παιδιά.

Η πολιτεία πρέπει να δημιουργήσει τέτοιες συνθήκες που θα οδηγήσουν στην σωστή ανάπτυξη των παιδιών με ένα κατάλληλο

υλικό πλαίσιο (περιβάλλον, μεταφορικά μέσα, παιδικοί σταθμοί, σχολεία, αθλητικές εγκαταστάσεις, αλλά και κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα). Καθώς επίσης και την δημιουργία ενός σωστού ψυχολογικού - ηθικού πλαισίου που θα περιλαμβάνει λιγότερη βία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ευρύτερη εφαρμογή παιδαγωγικών αρχών. Μέτρα που αν παρθούν οπωσδήποτε θα διευκολύνουν και τους γονείς που η συμμετοχή τους θα «περιορίζεται» αποκλειστικά στον ρόλο τους σαν γονείς.

♦ Διευκολύνσεις στους εργαζόμενους γονείς.

Κυρίως αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν αναμορφώσεις με τον ισχύοντα καθημερινό, εβδομαδιαίο, ετήσιο, επαγγελματικό, εργατικό και διοικητικό αλλά και σχολικό χρόνο. Διότι όσο αφορά τα ωράρια εργασίας αυτά καθορίστηκαν σε εποχή που ίσχυαν διαφορετικές συνθήκες ζωής και δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες οικογενειακές απαιτήσεις.

Οπωσδήποτε πρέπει να εφαρμοστεί ένα ελαστικό ωράριο τέτοιο που να δίνει την δυνατότητα στο κάθε εργαζόμενο (εργάτη ή υπάλληλο) να έχει μια διακύμανση 1 - 2 ώρες. Ειδικά οι οικογενειάρχες εργαζόμενοι να έχουν την ευκολία να επιλέγουν ακριβή ώρα προσέλευσής τους και αποχώρησής τους - που να ανταποκρίνονται ύστερα από τη θέλησή τους στις ανάγκες εργασίας - και όσοι πηγαίνουν νωρίτερα να φεύγουν και νωρίτερα. Έτσι οι γονείς θα μπορούν να προσαρμόζουν την επαγγελματική με την οικογενειακή ζωή τους. Επίσης θα πρέπει να επιδιωχθεί και η επέκταση του μειωμένου ωραρίου των εργαζομένων, όπως η βελτίωση των προϋποθέσεων παροχής γονικής άδειας αφού δεν φαίνεται να εξυπηρετεί την πλειοψηφία των εργαζόμενων γονέων. Επέκταση τέλος του μειωμένου ωραρίου σ' όλους τους κλάδους της οικονομίας καθώς και την αύξηση αδειών λόγω μητρότητας.

♦ Δυνατότητα προστασίας και παροχή υπηρεσιών στην έγκυο γυναίκα και μητέρα.

Το κράτος πρέπει να αναλάβει την υποχρέωση για να γίνεται συστηματικότερος έλεγχος στις απολύσεις των εγκύων γυναικών και να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Επιπλέον τα επιδόματα μητρότητας που δίνονται σήμερα δεν καλύπτουν πλήρως την εργασία τους. Απαραίτητο είναι να εξασφαλίσει την περίθαλψη της εγκύου και να δημιουργήσει την κατάλληλη κοινωνικοιατρική υποδομή για την προστασία της μητέρας.

Μια προληπτική υγειονομική περίθαλψη θα εξασφάλιζε και καλύτερη ποιότητα πληθυσμού δηλαδή αποφυγή παιδιών με

μεσογειακή αναιμία, σύνδρομο Ντάουν κ.λ.π.. Επίσης οι υπάρχοντες βρεφονηπιακοί σταθμοί θα πρέπει να βελτιωθούν αλλά και να αυξηθούν ώστε να τους εμπιστεύονται όλο και περισσότεροι εργαζόμενοι γονείς. Πολλοί θα πρέπει να λειτουργήσουν και με το απογευματινό ωράριο ώστε να διευκολύνουν τους εργαζόμενους με αυτή τη βάρδια.

♦ Ενίσχυση του εισοδήματος των πολύτεκνων οικογενειών.

Το κράτος θα πρέπει να μεριμνήσει για την οικονομική ενίσχυση των πολυτέκνων οικογενειών – που ήδη αρχίζουν να μειώνονται – για να ανταποκριθούν στο αυξανόμενο κόστος ζωής και να ελαφρυνθούν από το βάρος της συντήρησής τους.

Συνεπώς όσα ζευγάρια θελήσουν να κάνουν και τρίτο παιδί να μπορούν χωρίς να επηρεαστεί η ποιότητα της ζωής τους. Αυτό θα πραγματοποιηθεί απονέμοντας την ιδιότητα της πολυτεκνίας στην μητέρα ήδη από την απόκτηση του τρίτου της παιδιού μαζί με όλες τις συνακόλουθες ευεργετικές ρυθμίσεις.

Και ένα πρώτο βήμα είναι να γίνει αναπροσαρμογή των παιδικών επιδομάτων και μάλιστα το ύψος τους να καθορίζεται με βάση τον αριθμό των αποκτώμενων παιδιών. Γιατί αν χορηγείται το ίδιο επίδομα για κάθε παιδί που αποκτιέται – με βάση μια αφηρημένη αρχή ισότητας των παιδιών – τότε το ποσό του επιδόματος θα είναι χαμηλό για τις πολύτεκνες οικογένειες ενώ τα παιδιά τους θα παραμένουν θύματα της ανέχειας των γονιών τους βάσει μιας άναρχης πολιτικής του κράτους.

Έτσι το μεν επίδομα για τα δύο πρώτα παιδιά να παραμένει στο ίδιο ποσό, ενώ για το τρίτο και πέρα να αυξάνεται σημαντικά. Επιπλέον θα πρέπει να επιμηκυνθεί ο χρόνος καταβολής του επιδόματος για το τρίτο παιδί από τα έξι χρόνια, που είναι σήμερα, στα δεκαοχτώ έτη, με την πρόβλεψη, αν το παιδί σπουδάζει να παρατείνεται η παροχή του επιδόματος μέχρι το πέρας των σπουδών του.

Τέλος, φορολογικές ελαφρύνσεις θα πρέπει να καθιερωθούν στους γονείς με τέσσερα και πλέον παιδιά, ώστε να τους δίνεται η δυνατότητα να τα αναθρέψουν πιο άνετα.

♦ Να αυξηθεί η ισόβια σύνταξη στην πολύτεκνη μητέρα.

Το ποσό της ισόβιας σύνταξης της πολύτεκνης μητέρας από το ποσό των 23.000 δραχμών (ως βάση), που καθορίστηκε με τον Ν. 2459/97 θα πρέπει να επανασυνδεθεί με το τετραπλάσιο του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη, όπως πρόβλεπε η αρχική ρύθμιση του Ν.1892/90. Ειδικά το μέτρο αυτό θα τονώσει

ιδιαίτερα τις γυναίκες με τρία και άνω παιδιά και όσες ζουν σε παραμεθόριες και σε φθίνουσες δημογραφικές περιοχές της χώρας, καθώς επίσης θα αποτελεί και αναγνώριση των κόπων και επιβράβευση της προσφοράς της πολύτεκνης μάνας.

Επιπλέον οι τροποποιήσεις του Ν.2459/97 που αφορούν τα κριτήρια επιλεκτικότητας (η ισόβια σύνταξη της πολύτεκνης μητέρας καταβάλλεται πλέον μόνο αν το ετήσιο οικογενειακό της εισόδημα είναι κατώτερο των τριών εκατομμυρίων δραχμών), θα πρέπει να καταργηθούν ώστε να καταβάλλονται οι παροχές του Ν. 1892/92 ανεξαιρέτως προς όλες τις μητέρες, που έχουν τρία ή τέσσερα και περισσότερα παιδιά και ανεξαρτήτως εισοδήματος.

♦ Προστασία στην μονογονεϊκή οικογένεια.

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί το ποσοστό των οικογενειών μ' ένα γονέα αρχηγό στο 90% και ιδιαίτερα γυναίκα. Ειδικά όταν ο αρχηγός είναι άτομο διαζευγμένο ή χήρος ή άγαμος, τότε αυτή η οικογένεια χρειάζεται πραγματικά φροντίδα και προστασία.

Καθώς προβλέπεται μελλοντικά αύξηση αυτών των οικογενειών πρέπει να βοηθηθούν οι γονείς στην εξεύρεση εργασίας ιδιαίτερα στο δημόσιο.

Να δοθεί επίσης προτεραιότητα και σημασία στην επαγγελματική εκπαίδευση και επιμόρφωση, οικονομική ενίσχυση για φύλαξη των παιδιών. Επιπλέον να καθιερωθούν φορολογικές ελαφρύνσεις και απαλλαγές καθώς και να δοθεί προτεραιότητα για την κοινωνική στέγαση.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με τον Ν. 2163 26/287.93 δίνεται πολυτεχνικό επίδομα και στον πατέρα, που έχει τρία παιδιά, εφόσον είναι ανίκανος για εργασία ή συντρέχει θάνατος της μητέρας ή ανικανότητά της για εργασία.

Σίγουρα μερικά από αυτά τα μέτρα αν καθιερωθούν οπωσδήποτε θα βοηθήσουν τις οικογένειες με ένα γονέα να αντιμετωπίσουν καλύτερα την ζωή.

♦ Βελτίωση της στρατιωτικής θητείας.

Ένα άλλο μέτρο που θα πρέπει να παρθεί, είναι για την στρατιωτική θητεία του πατέρα. Με κατάλληλες ρυθμίσεις μπορεί να οδηγήσουν και στην οριστική απαλλαγή του ειδικά όταν έχει τρία και πάνω παιδιά.

♦ Καταπολέμηση της στειρότητας.

Ειδική φροντίδα πρέπει να καταβληθεί από τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού για την αντιμετώπιση της στειρότητας τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Μέσα από

αυτά τα κέντρα, γιατροί μπορεί να εξηγήσουν τις συνέπειες της άμβλωσης στην υγεία και την μελλοντική γονιμότητα της γυναίκας. Ενώ από κοινωνικούς λειτουργούς μπορεί να γίνει ενημέρωσή τους για τα κίνητρα και τις υπηρεσίες που βρίσκονται στην διάθεση των ζευγαριών και των γυναικών που αποκτούν παιδιά. Ένα μέτρο που με κατάλληλη προσοχή μπορεί να βοηθήσει σε μια πιθανή αύξηση των γεννήσεων.

♦ Καταπολέμηση της πρόωρης θνησιμότητας.

Μεγάλη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην αντιμετώπιση και την καταπολέμηση των ασθενειών ειδικά της βρεφικής, παιδικής και νεανικής ηλικίας. Αν και έχει υπάρξει σημαντική πρόοδος όσο αφορά την πρόωρη θνησιμότητα, ο δείκτης της παίρνει ακόμα βελτίωση μιας και είναι από τους υψηλότερους στην Ευρώπη (πίνακας 26).

Μέτρα τέλος θα πρέπει να ληφθούν για τον περιορισμό των ναρκωτικών αλλά και των ατυχημάτων στους δρόμους.

♦ Μέτρα για την οικονομική και κοινωνική επανένταξη των παλιννοστούντων.

Αυτά τα μέτρα θα αφορούν πρόσθετες δασμολογικές ελαφρύνσεις, καθιέρωση συστήματος πληροφόρησης και διευκόλυνσης της απασχόλησης, καθώς και επανενσωμάτωσης των παλιννοστούντων εργατών και των πολιτικών προσφύγων και επιστημόνων.

♦ Καθιέρωση κατάλληλης φορολογικής πολιτικής.

Με κατάλληλη φορολογική πολιτική μπορεί να ενισχυθούν περιοχές που φθίνουν δημογραφικά όπως π.χ. να απαλλαγούν από το Φ.Π.Α. τα βιομηχανικά και βιοτεχνικά προϊόντα που παράγονται στους νομούς Έβρου, Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Γρεβενών, κ.λ.π., ώστε να ξεπεραστούν τα αντικίνητρα που υπάρχουν και να δημιουργηθούν βιοτεχνικά - βιομηχανικά προϊόντα που να είναι ανταγωνιστικά.

Επίσης να μειωθεί και ο συντελεστής του Φ.Π.Α. για τα είδη ρουχισμού, παιχνίδια (εκτός από τα εισαγόμενα) καθώς και σε παιδικές τροφές - αφού για τους σκύλους και γάτες ήταν στο 6% (τώρα είναι 8%).

Να εξεταστεί η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν ορισμένα προϊόντα σ' ένα νομό και στα οποία οφείλεται η συγκράτηση του πληθυσμού στις εστίες του και στην ευημερία ενός νομού ή μιας περιοχής π.χ. να μειωθεί ο συντελεστής Φ.Π.Α. για τις γούνες από

36% σε 16% (τώρα είναι 18%) που στηρίζουν την οικονομία της Καστοριάς.

♦ Μέτρα για τους ηλικιωμένους.

Οπωσδήποτε έξω από τα μέτρα δεν πρέπει να αφήσουμε και τους ηλικιωμένους μας αφού ζούμε όλοι μας μέσα στην ίδια κοινωνία.

Και ένας άλλος λόγος είναι ότι οι ηλικιωμένοι αυξάνουν, γι' αυτό για να τους παρασχεθούν υπηρεσίες καλής ποιότητας πρέπει να ξεπεραστούν τα οικονομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά εμπόδια.

Ας μην ξεχνάμε τέλος ότι αποτελούν και ένα μεγάλο τμήμα του εκλογικού σώματος που κάποτε θα συνειδητοποιήσει την δύναμή του.

Τέτοια μέτρα που θα βοηθήσουν τους ηλικιωμένους θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

α) Προσαρμογή του ποσού των συντάξεων ανάλογα με την εξέλιξη του κόστους της ζωής, των μισθών και των άλλων εισοδημάτων, χωρίς βέβαια να καθελώνονται και οι μεγαλύτερες συντάξεις. Αφού δεν είναι σωστό να στερηθεί από την σύνταξή του ο δικαστικός ή ο καθηγητής Πανεπιστημίου, που να του δημιουργεί μια άνετη ζωή σχετικά με εκείνη που είχε όταν εργαζόταν.

β) Εξασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος που να ξεπερνά το ελάχιστο όριο επιβίωσης και να προσαρμόζεται στις κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες των ηλικιωμένων γυναικών που έχασαν το συνταξιούχο σύζυγό τους.

Σήμερα οι ηλικιωμένες χήρες παίρνουν τη μισή σύνταξη (από το Δημόσιο) και τα 7/10 (από το Ι.Κ.Α. και άλλους φορείς) του πεθαμένου συζύγου της. Σε μια πρώτη φάση η αύξηση του ποσοστού, να αφορά τις χήρες συνταξιούχους με ανήλικα παιδιά ή και τις ηλικιωμένες από 60 ετών και άνω. Έτσι αν εφαρμοστεί ένα ανάλογο μέτρο θα ανακουφίσει αρκετά αυτές τις κατηγορίες συνταξιούχων που σε πολλές περιπτώσεις σίγουρα χρειάζεται ενίσχυση των εισοδημάτων τους για να ζήσουν μια αξιοπρεπή ζωή.

γ) Ίδρυση γηριατρικών σταθμών, ακόμα και σε νοσοκομεία, που να λειτουργούν εκεί και συμβουλευτικές υπηρεσίες ώστε να υπάρχει συνεργασία με το ιατρικό προσωπικό των νοσοκομείων και τα ίδια τα ηλικιωμένα άτομα.

Έτσι θα παρέχονται στους γέροντες άμεσες υπηρεσίες (ιατρικές) γρήγορη εξυπηρέτηση κάτι που σίγουρα θα τους ευχαριστεί.

δ) Να δημιουργηθούν υπηρεσίες πληροφόρησης και συμπαράστασης μοναχικών ατόμων. Τέτοιες υπηρεσίες θα παρέχουν οικιακή βοήθεια και φροντίδες για υπερήλικες άνω από 80 ετών που ζουν με τις οικογένειές τους ή πάσχουν από σοβαρές αρρώστιες.

Είναι ανάγκη να βοηθηθούν οι οικογένειες που κρατούν στο σπίτι τους ηλικιωμένους.

ε) Καλύτερευση των υπηρεσιών που παρέχονται στους ηλικιωμένους. Για περιπτώσεις όμως που η ιδρυματοποίηση είναι αναπόφευκτη όπως π.χ. για άτομα με σοβαρές ανικανότητες, ημιπληγία, γενικευμένο καρκίνο, ή που ζουν μόνα. Είναι πάνω απ' όλα απαραίτητο να βελτιώσουν τις υπηρεσίες που παρέχουν τα υπάρχοντα ιδρύματα και επάνδρωσή τους με ειδικευμένο προπάντων ευγενικό και καλότροπο προσωπικό (κάτι που στις περισσότερες περιπτώσεις λείπει από τα περισσότερα).

στ) Διδασκαλία των ηλικιωμένων σε θέματα υγιεινής και προληπτικής ιατρικής που να αποβλέπει στην πρόληψη της πρώιμης γήρανσης και των χρόνιων εκφυλιστικών νόσων.

Να υπάρξει επίσης πληροφόρηση για σωστή υγιεινή των ηλικιωμένων καθώς και βελτίωση του τρόπου ζωής τους.

Σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει η τηλεόραση, τα Κ.Α.Π.Η., οι γηριατρικές υπηρεσίες των νοσοκομείων κ.λ.π.. Οποσδήποτε αποτελεί ανάγκη να υπάρξει ενημέρωσή τους πάνω σ' αυτά τα θέματα.

ζ) Κατασκευή βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών στα ίδια οικοπέδα με τα Κ.Α.Π.Η., ώστε να υπάρχει συνεχής επαφή των ηλικιωμένων με τα παιδιά που θα αποβεί σε όφελος και των δύο.

η) Οργάνωση από τους Ο.Τ.Α. υπηρεσιών διανομής γευμάτων σε μοναχικά άτομα στα σπίτια τους ή σε ανάπηρα ηλικιωμένα αλλά και νεώτερα άτομα.

θ) Οργάνωση από το Κράτος (π.χ. Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας) και τους Ο.Τ.Α., Υπηρεσιών Οικογενειακής Μέριμνας, στις οποίες θα απασχολούνται όχι μόνο μισθωτοί αλλά και εθελοντές. Με καθημερινή επίσης διαφήμιση από την τηλεόραση σε ώρες ακροαματικότητας - όπως γίνεται με την αιμοδοσία - να προσκληθούν εθελοντές, που θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους λίγες ώρες την ημέρα.

ι) Να υπάρξει προώθηση της έρευνας. Ήδη έχουν αρχίσει σημαντικές έρευνες τόσο για δημογραφικά όπως και κοινωνικοοικονομικά θέματα όπως:

- ♦ Έρευνα για ανίχνευση των προβλημάτων των ηλικιωμένων που διεξάγεται από το Ε.Κ.Κ.Ε. σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας.

- ♦ Έρευνα για την αξιολόγηση του έργου των Κ.Α.Π.Η., με χρηματοδότηση του Υπουργείου Υγείας.

- ♦ Έρευνα του ΚΕΠΕ, που θα καλύπτει τις δημογραφικές εξελίξεις, την σύνθεση των νοικοκυριών, τη θέση των ηλικιωμένων στην αγορά εργασίας, τα εισοδήματα, την υγεία, την εκπαίδευση, την κατοικία, την αναψυχή και την κοινωνική πρόνοια.

- ♦ Έρευνα για την γονιμότητα που διεξάγεται από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.).

- ♦ Έρευνα με πρωτοβουλία και χρηματοδότηση της UNESCO για την στάση των παιδιών απέναντι στα γεράματα.

- ♦ Έρευνα που άρχισε από το 1984 το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, σε συνεργασία με ερευνητικούς φορείς (ΚΕΠΕ, Ε.Κ.Κ.Ε., Ο.Α.Ε.Δ., Ε.Σ.Υ.Ε., Κέντρο Ερευνών για τις γυναίκες της Μεσογείου, Ερευνητικές ομάδες Πανεπιστημίου) για προβλήματα που απασχολούν μετανάστες και παλιννοστούντες.

Όταν τελειώσουν οι έρευνες σίγουρα θα συμβάλλουν στην κατανόηση των δημογραφικών προβλημάτων που τα αίτιά τους είναι οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά και κατά δεύτερο λόγο δημογραφικά.

Απαραίτητη είναι η ίδρυση ενός Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών που θα απασχολήσει επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και θα προγραμματίσει έρευνες όπως για την ζωή των Ελλήνων μεταναστών (Η.Π.Α., Αυστραλία, Δ. Γερμανία), τις επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού στις δαπάνες για τις συντάξεις και την υγεία. Έρευνες που θα εξετάζουν τις συνθήκες ζωής των ηλικιωμένων, τις μονογονεϊκές οικογένειες, το κόστος ανατροφής των παιδιών κ.λ.π.

Αν οι Έλληνες και οι Ελληνίδες κατανοήσουν γρήγορα τα δημογραφικά μας προβλήματα μέσα από επιστημονικές έρευνες – βασική προϋπόθεση για την χάραξη μιας σωστής δημογραφικής και κοινωνικοοικονομικής πολιτικής – τότε θα καταλάβουν ότι η σωστή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στηρίζεται στην έρευνα και την τεχνολογία.

Επιπλέον τα μέτρα που θα λάβει η πολιτεία για την περιφερειακή ανάπτυξη την δημιουργία θέσεων απασχόλησης ιδιαίτερα στην περιφέρεια, την προστασία της οικογένειας και των

παιδιών, των μονόγονεϊκών οικογενειών, των ηλικιωμένων κ.λ.π. θα βοηθήσουν στην επίλυση των αιτιών των δημογραφικών εξελίξεων.

Σημαντική βοήθεια θα μπορούσε να προσφέρει και η Εκκλησία για παροχές σε παιδιά, τα νέα ζευγάρια, την άγαμη μητέρα, τους ηλικιωμένους και τους παλιννοστούντες όχι από φιλανθρωπική σκοπιά, αλλά σε κοινωνική προσφορά. Η Εκκλησία μπορεί π.χ. να διαθέσει οικόπεδα και να κτιστούν Κ.Α.Π.Η., κατοικίες για πολύτεκνες οικογένειες ή βρεφονηπιακοί σταθμοί. Από την ανάγνωση των μέτρων αυτών, διαπιστώνεται ότι για την σωστή και ολοκληρωμένη εφαρμογή τους, θα απαιτηθεί μεγάλος κόστος και η ύπαρξη κατάλληλης υποδομής.

Όμως τα αποτελέσματα από την σωστή αυτή εφαρμογή τους, θα είναι πολύ ικανοποιητικά σε σχέση με τα ήδη υπάρχοντα μέτρα. Για την αλλαγή όμως της υπάρχουσας κατάστασης, σημαντικό ρόλο παίζει και η θέληση του μέσου Έλληνα γονέα, σχετικά με τον αριθμό παιδιών που θα φέρει στον κόσμο.

Η τελική απόφαση είναι δική του και εάν ο ίδιος δεν επιθυμεί την απόκτηση περισσότερων παιδιών, τα διάφορα μέτρα τα οποία λαμβάνονται από την πολιτεία δεν είναι ικανά από μόνα τους να του αλλάξουν την επιθυμία του αυτή.

Άρα από την δημογραφική πολιτική σε συνδυασμό πάντα με την επιθυμία του μέσου Έλληνα γονέα, θα εξαρτηθούν οι μελλοντικές δημογραφικές εξελίξεις.

Είναι καιρός φέρνοντας στην μνήμη μας τον Επιτάφιο Λόγο του Θουκυδίδη προς τον Περικλή να πούμε πως, «*ΑΝ Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΚΜΑΖΕΙ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ, ΩΦΕΛΕΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΠΟΥ ΤΗΝ ΑΠΑΡΤΙΖΟΥΝ ΠΑΡΑ ΑΝ ΑΥΤΑ ΕΥΗΜΕΡΟΥΝ ΕΦΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΗ ΚΑΤΑΡΡΕΕΙ*».

5.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

Ο Νομός Αχαΐας αποτελεί μια περιοχή στην Ελλάδα, η οποία εμπεριέχει αρκετά από εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία κάνουν ένα γεωγραφικό χώρο εύκολα κατοικήσιμο και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στα πλαίσια της διανομής, αλλά και της δημιουργίας, οικογενειακή μονιμότητας. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως είναι το γόνιμο του εδάφους, με αποτέλεσμα να έχουμε καλλιέργειες μεγάλης κλίμακας αλλά και ποιοτικής φύσεως προϊόντα, το εύκρατο του κλίματος, η κοντινή απόσταση από άλλα μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Αθήνα, η ομαλότητα και η λειτουργικότητα των περιοχών που υπάγονται στο Νομό

Αχαΐας, η ύπαρξη τουριστικών κέντρων, το μεγάλο λιμάνι της Πάτρας που φιλοξενεί υπερσύγχρονα και μεγάλων ναυτιλιακών επιχειρήσεων πλοία, καθώς επίσης και ο μη εκφυλισμός του βιοτικού επιπέδου (σε σχέση με άλλα αστικά κέντρα) και οι δυνατότητες ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού.

Το μέγεθος του πληθυσμιακού στοιχείου του Νομού Αχαΐας παρουσίασε σημαντικές αυξομειώσεις τις τελευταίες δεκαετίες, πιο συγκεκριμένα, κατά τη δεκαετία 1961 - 1971 παρουσιάζεται μείωση του πληθυσμού, η οποία έφτασε σε ποσοστό 13% στις αρχές του 1971. Από το 1971 και μετά εμφανίζεται μια ομαλοποίηση της τάσης αυτής και μάλιστα μια πορεία αύξησης του πληθυσμιακού στοιχείου του Νομού Αχαΐας. Οι δύο διαφορετικές τάσεις που παρατηρούμε, μπορούν να εξηγηθούν βάση κοινωνιολογικών δεδομένων.

Ένας σοβαρός παράγοντας που επέδρασε στην μείωση του αγροτικού πληθυσμού ήταν το έντονο εσωτερικό και εξωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα κατά την περίοδο 1961 - 1976. Λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης που διερχόταν η χώρα την περίοδο αυτή εγκατέλειψαν την Αχαΐα για μόνιμη εγκατάσταση σε χώρες της αλλοδαπής 17.620 άτομα ήτοι ένα ποσοστό 1,6% της συνολικής μετανάστευσης των Ελλήνων της αντίστοιχης χρονικής περιόδου.

Η μετανάστευση αυτή είχε σοβαρές αρνητικές εθνικές κοινωνικοοικονομικές και δημογραφικές επιπτώσεις. Το ρεύμα αυτό ήταν πολύ μεγαλύτερο και από αυτό που είχε περάσει η χώρα την περίοδο 1900 - 1915. Αυτό οφειλόταν σε κοινωνική αναταραχή, πολιτική αστάθεια, μείωση των επιχορηγήσεων και επενδυτικών δραστηριοτήτων ξένων χωρών προς την Ελλάδα και γενικότερα μια ενδογενής αβεβαιότητα που είχε καλλιεργηθεί μέσα στους κόλπους της χώρας μας και είχε περιβάλλει όλους τους Έλληνες και φυσικά και τους κατοίκους του Νομού Αχαΐας. Τα κίνητρα για παραμονή στην περιοχή αυτή ήταν πολύ λίγα και η λύση της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης ήταν για πολλούς όχι εναλλακτική, αλλά λύση ζωής.

Πέρα από την εξωτερική μετανάστευση είχαμε και συνεχίζουμε να έχουμε στην περιοχή της Αχαΐας το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης η οποία εκδηλώνεται με τη μορφή της αστυφιλίας.

Η ανεπάρκεια αγροτικού κλήρου και κατ' επέκταση αγροτικού εισοδήματος, οι δυσμενείς συνθήκες παραγωγής αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και η διάθεση για ευνοϊκότερες συνθήκες στέγασης και εργασίας δημιουργούν τις

προϋποθέσεις για μόνιμη εγκατάσταση των κατοίκων ορεινών περιοχών στην πόλη των Πατρών.

Έτσι το ρεύμα παλαιών οικογενειών της πόλεως προς την Αθήνα και το κενό που δημιουργήσε καλύφθηκε από εσωτερικούς μετανάστες των ορεινών περιοχών καθώς επίσης ομόρων νομών και Ιονίων νήσων.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι κατά την πενταετία 1966 – 1971 μετακινήθηκαν από την Αχαΐα 24.060 άτομα κυρίως αλλά και στο εξωτερικό και εγκαταστάθηκαν σ' αυτή από άλλες περιοχές της χώρας 20.960 άτομα δηλαδή 3.100 άτομα εγκατέλειψαν οριστικά την Αχαΐα κατά την ως άνω χρονική περίοδο. Η αναστροφή της πορείας του πληθυσμού στην Αχαΐα, που παρατηρείται από το 1971 και μετά, είναι τόσο εντυπωσιακή που δίνει αισιόδοξα μηνύματα για το μέλλον της περιφέρειας με την προϋπόθεση βέβαια οι συνθήκες που συντέλεσαν στην αύξηση αυτή να συντηρηθούν και να ενταχθούν προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης. Πράγματι η απότομη αύξηση του πληθυσμού στην Αχαΐα οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό στην μεγάλη σημασία που δόθηκε στην γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, εξαιτίας της καινούργιας πολιτικής που παρουσιάστηκε στην Ελλάδα την περίοδο αυτή, στην ώθηση που δόθηκε στην περιφερειακή ανάπτυξη σε μεγάλα έργα εκσυγχρονισμού που έγιναν και τα οποία ανέμεναν οι κάτοικοι μεγάλο χρονικό διάστημα, η μείωση του μεταναστευτικού ρεύματος, λόγω των κινήτρων που δόθηκαν για παραμονή, αλλά και η επιστροφή των μεταναστών στην περιοχή τους. Όλα αυτά συντέλεσαν θετικά στην άμβλυνση του μεγάλου δημογραφικού προβλήματος που διερχόταν ο Νομός Αχαΐας.

Τα τελευταία χρόνια η πορεία του πληθυσμού στον Νομό Αχαΐας δεν είναι σημαντική ή τουλάχιστον δεν παρουσιάζει σημαντικές αυξητικές τάσεις. Για να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό θα πρέπει να αναλυθούν οι πίνακες που έχουν συγκεντρωθεί γι' αυτήν την έρευνα.

Σύμφωνα λοιπόν με την απογραφή του 1991 βλέπουμε, με βάση τους αριθμούς, ότι υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στον αντρικό και γυναικείο πληθυσμό. Το γεγονός αυτό βοηθά στο να είναι οι δείκτες που έχουν σχέση με την αυξητική πορεία του πληθυσμού σε αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο, όχι όμως το μέγιστο δυνατό.

Από τον πίνακα που μας δείχνει την κατανομή του πληθυσμού βάση της κοινωνικής του δομής, παρατηρούμε μια αύξηση του αγροτικού πληθυσμού στο σύνολο του Ν. Αχαΐας. Η συγκέντρωση των κατοίκων στις αγροτικές περιοχές είναι αναμενόμενη, διότι το κύριο επάγγελμα, όπως παρατηρούμε και

στους πίνακες που μας εμφανίζουν τις ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, των κατοίκων του Ν. Αχαΐας είναι οι γεωργικές εργασίες.

Από τον πίνακα κατανομής του αγροτικού πληθυσμού κατά ηλικίες στις απογραφές του 1971 και 1991 παρατηρούμε τη μεγάλη πλέον συγκέντρωση μεγάλων ηλικιών, δηλαδή τη δημογραφική γήρανση του Νομού Αχαΐας. Παρόλα αυτά ο νέος πληθυσμός (ηλικίες από 0 - 15 ετών) είναι αυξημένος σε σχέση με προηγούμενες χρονιές. Η μεγάλη αύξηση του μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε βάρος κατ' ουσία του ενεργού, έχει ως αίτιο τη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού. Και είναι αρκετά ανησυχητικό σαν φαινόμενο διότι επακολουθεί οικονομική στασιμότητα και εκφυλισμός με μη αναστρέψιμα αποτελέσματα.

Παρ' ότι υπάρχει στο συνολικό πληθυσμό της Αχαΐας μια μικρή αύξηση οι γεννήσεις χρόνο με το χρόνο μειώνονται και αυτό αποδεικνύεται από τον αριθμό των παιδιών που φοιτούν κάθε χρόνο στο Δημοτικό Σχολείο. Συγκεκριμένα στο σχολικό έτος 1990 - 1991 φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο στην Αχαΐα 26.678 μαθητές, ενώ στο σχολικό έτος 1997 - 1998 ο αριθμός αυτός περιορίστηκε στους 19.880 μαθητές. Δηλαδή σε μια επταετία ο συνολικός αριθμός των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου μειώθηκε κατά 6.798 όσος δηλαδή και ο πληθυσμός μιας επαρχιακής πόλεως.

Ένα γεγονός ακόμη λίαν ανησυχητικό είναι ότι εντός της δεκαετίας του '80 καταργήθηκαν στην Αχαΐα 36 μονοθέσια Δημοτικά Σχολεία στην επαρχία των Πατρών και 64 μονοθέσια στην επαρχία Καλαβρύτων. Πέρα από τις καταργήσεις αυτών των σχολείων έχουν εν τω μεταξύ γίνει και συγχωνεύσεις σχολείων εξ' αιτίας της αδυναμίας λειτουργίας των αυτοτελώς λόγω ελλείψεως μαθητών. Για να γίνει ακόμη περισσότερο αισθητό το πρόβλημα σημειώνουμε ότι στη δεκαετία του '70 μόνο στην επαρχία Καλαβρύτων λειτουργούσαν 120 ενώ σήμερα τα μονοθέσια και τα διθέσια στην ίδια περιοχή ανέρχονται στα 19.

Παρατηρώντας τους γάμους, τις γεννήσεις και τους θανάτους από το 1987 μέχρι και το 1997, βλέπουμε μια ανησυχητική μείωση των γεννήσεων, μια σταθερότητα σε σχέση με τον αριθμό των γάμων με αυξητικές τάσεις κατά περιόδους, ενώ οι θάνατοι βαθμιαία και σταδιακά εμφανίζουν τάσεις ανόδου.

Μερικοί από τους λόγους που συντελούν στην μείωση της γεννητικότητας είναι οι εξής: Οικονομικοί κυρίως λόγοι και ανάμεσα σ' αυτούς περιλαμβάνονται η υποαπασχόληση, η έλλειψη ή ανεπάρκεια στέγης και κυρίως η ανεργία. Αυτοί οι παράγοντες έχουν άμεση σχέση με το κλείσιμο μεγάλων και ζωτικής σημασίας

βιομηχανικών επιχειρήσεων στον Νομό Αχαΐας. Επίσης σχετίζονται με την πτώχευση και το κλείσιμο αρκετών μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων, καθώς και βιοτεχνιών.

Η μείωση της γεννητικότητας επίσης οφείλεται και άνοδο του βιοτικού επιπέδου και πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων, στην χειραφέτηση του γυναικείου πληθυσμού καθώς και στην ανεπαρκή προστασία της γυναίκας και του παιδιού με αποτέλεσμα να υπάρχει η επιθυμία από την πλευρά της γυναίκας να απαλλαγεί από κάθε μορφή ανδρικής εξουσίας.

Τα νέα ζευγάρια δεν παραμένουν στα χωριά τους. Όσοι από τους νέους επιθυμούν να παραμείνουν δεν βρίσκουν γυναίκες για να δημιουργήσουν οικογένεια. Οι γυναίκες και τα νέα ζευγάρια αναζητούν τις ανέσεις που προσφέρει η πόλη. Αλλά και εκείνα που έρχονται στην πόλη αποφεύγουν να κάνουν πολλά παιδιά. Στην Αχαΐα τα ζευγάρια που αποφασίζουν να κάνουν γάμο συνεχώς μειώνονται. Οι νέοι που τελικά φθάνουν στο γάμο προτιμούν να κάνουν πιο άνετη τη διαβίωσή τους. Προτιμούν να εξοπλίσουν τεχνολογικά το σπίτι τους παρά να κάνουν παιδί.

Ο οικογενειακός προγραμματισμός είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας μείωσης των γεννήσεων, όπως και η λανθασμένη χρήση των μέσων αντισύλληψης (εκτρώσεις, αντισυλληπτικά κ.α.) που επιφέρει πολλές φορές μέχρι και την στέρωση ή τουλάχιστον τη δυσκολία τεκνοποίησης. Η παρουσία του παιδιού άλλωστε αποτελεί και ένα επιπλέον έξοδο για την οικογένεια, λόγω του αυξημένου κόστους συντήρησης και εκπαίδευσης, αλλά και λόγω του ότι συντελεί στην διακοπή της επαγγελματικής απασχόλησης της μητέρας.

Σε σχέση με τη θνησιμότητα παρουσιάζεται ιδιαίτερο πρόβλημα από τη στιγμή που παρατηρείται δυσαναλογία στις ηλικίες αλλά και στο ποσοστό των ηλικιωμένων που είναι αρκετά υψηλό.

Η αύξηση του ποσοστού των θανάτων οφείλεται είτε σε βιολογικές αιτίες, είτε σε διάφορες ασθένειες οι οποίες τα τελευταία ειδικά χρόνια εξαφανίζουν εκατομμύρια ανθρώπων, διότι οι περισσότερες από αυτές είναι λοιμώδεις και μεταδοτικές. Έχουμε θανάτους ακόμη και από ασιτία, από κακή διατροφή, από άθλιες και απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης. Άλλες αιτίες θανάτου είναι οι ανθρωποκτονίες, τα ατυχήματα και οι αυτοκτονίες. Οι θεομηνίες και τα έκτακτα γεγονότα, όπως σεισμοί, πλημμύρες, είναι μερικοί ακόμη λόγοι.

Σ' όλα αυτά η παρέμβαση της πολιτείας πρέπει να είναι πολύπλευρη και αποτελεσματική. Ο Νομός Αχαΐας έχει όλες τις

δυνατότητες και προϋποθέσεις, έτσι ώστε να ξεπεράσει το πρόβλημα. Αποτελεσματική αντιμετώπιση σημαίνει ότι θα πρέπει να κτυπηθεί ριζικά το πρόβλημα της «νεανικής θνησιμότητας» με βελτίωση των υπηρεσιών υγείας αλλά και τη δημιουργία ειδικών νεογνικών μονάδων που θα βοηθούν στην καταπολέμηση της βρεφικής θνησιμότητας. Κατά δεύτερο λόγο η ανάγκη για αύξηση της γεννητικότητας περιλαμβάνει σημαντικά μέτρα όπως είναι κίνητρα για τη δημιουργία και συντήρηση πολυμελών οικογενειών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1
Πληθυσμός της Ελλάδος κατά αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές 1951 - 1981

Αστικές-αγροτικές περιοχές	1951	1961	1971	1981
Σύνολο Ελλάδος (χιλ.)	7.633	8.389	8.769	9.740
	Ποσοστιαία κατανομή (%)			
Αστικές περιοχές	36,8	42,3	53,2	58,1
Εκτός: Π.Σ. Αθηνών	18,1	22,1	29,0	31,1
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	4,0	4,5	6,3	7,2
Λοιπές αστικές	14,7	15,7	17,9	19,8
Ημιαστικές περιοχές	14,2	13,8	11,6	11,6
Αγροτικές περιοχές	49,0	43,9	35,2	30,3
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 2
Κατανομή μεταναστών κατά περιόδους και χώρες προορισμού 1821 - 1977

ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ				ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ					
ΠΕΡΙΟΔΟΙ	ΗΠΑ	Άλλες χώρες	Σύνολο	Δ. Γερμανία	Άλλες χώρες	Μεσογειακές χώρες	Δεν δήλωσαν	Σύνολο	ΣΥΝΟΛΟ
1821-1899	15.914	5	15.919	-	-	-	-	-	15.919
1900-1921	383.993	18.545	402.538	-	-	-	-	-	402.538
1922-1940	63.076	29.658	92.734	-	-	-	-	-	92.734
1946-1954	25.209	43.264	68.473	-	-	-	-	-	68.473
1955-1959	42.083	62.326	86.409	7.964	32.210	16.037	1.143	40.174	143.763
1960-1964	18.946	87.899	106.845	240.176	40.794	7.528	957	280.970	396.300
1965-1969	49.308	93.459	142.767	215.443	26.400	3.402	1.199	241.843	389.211
1970-1974	38.747	41.421	80.168	153.117	12.652	1.258	2.601	165.769	249.796
1975-1977*	11.774	11.029	22.803	21.441	8.154	2.691	2.121	29.595	57.210
ΣΥΝΟΛΟ	631.050	387.606	1.018.656	638.141	120.210	30.916	8.201	758.351	1.815.944

*Τα στοιχεία του 1977 αφορούν Ιανουάριο - Σεπτέμβριο

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Πίνακας 3

Κατανομή μεταναστών κατά περιόδους και χώρες προορισμού της Ευρώπης

1955 - 1977

ΠΕΡΙΟΔΟΙ	Αγγλία	Αυστρία	Βέλγιο	Γαλλία	Γερμανία	Ελβετία	Ιταλία	Ολλανδία	Σουηδία	Ρωσία	Άλλες χώρες	ΣΥΝΟΛΟ
1955-1959	1.765	5.514	15.041	1.550	7.964	1.039	5.895	370	64	229	743	40.174
1960-1964	4.075	2.653	10.607	3.596	240.176	9.077	9.235	1.425	387	123	616	280.970
1965-1969	4.895	951	2.005	2.867	215.443	3.669	8.143	1.382	1.978	29	481	241.843
1970-1974	2.713	311	1.191	1.295	153.117	1.153	3.076	762	1.710	10	431	165.769

1975-1977*	1.614	123	577	1.062	21.44 1	411	2.585	358	861	23	540	29.59 5
ΣΥΝΟΛΟ	15.06 2	9.552	29.4 21	10.37 0	638.1 41	14.34 9	28.93 4	4.297	5.00 0	41 4	2.81 1	758.3 51

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 4
Κατανομή μεταναστών κατά γεωγραφικό διαμέρισμα
1955-1977*

Γεωγραφικό Διαμέρισμα	1955-1959		1960-1964		1965-1969		1970-1974		1975-1977*	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Περιφέρεια Πρωτεύουσας	34.641	24,0 9	59.795	15,00	67.555	17,3 6	39.538	15,8 3	13.51 8	23,6 3
2. Στερεά Ελλάδα - Εύβοια	4.794	3,33	12.852	3,24	17.198	4,42	10.920	4,37	2.891	5,05
3. Πελοπόννησος	20.510	14,2 7	39.516	9,97	43.515	11,1 8	18.747	7,50	4.071	7,11
4. Ιόνιοι Νήσοι	2.620	1,82	9.898	2,50	12.484	3,21	5.183	2,07	1.110	1,94
5. Ήπειρος	2.582	1,80	24.275	6,12	24.409	6,27	17.584	7,04	2.919	5,10
6. Θεσσαλία	2.347	1,63	16.778	4,23	21.466	5,52	19.764	7,91	2.500	4,37
7. Μακεδονία	23.163	16,1 1	125.824	31,75	135.29 0	34,7 6	89.594	35,8 7	16.44 2	28,7 5
8. Θράκη	16.194	11,2 6	28.755	7,26	25.211	6,48	19.295	7,73	3.146	5,50
9. Νήσοι Αιγαίου	10.459	1,72 8	21.701	5,48	22.513	5,78	12.002	4,80	2.752	4,81
10. Κρήτη	2.202	1,53	11.646	2,93	10.620	2,73	8.471	3,39	1.285	2,25
Δεν δήλωσαν	24.251	16,8 8	45.260	11,43	8.950	2,29	8.698	3,49	6.576	11,4 9
ΣΥΝΟΛΟ	143.76 3	100	396.300	100	389.21 1	100	249.79 6	100	57.21 0	100

*Τα στοιχεία του 1977 αφορούν Ιανουάριο - Σεπτέμβριο

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Πίνακας 5
Μόνιμη εξωτερική μετανάστευση κατά βαθμό αστικότητας
1971-1977

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΕΣ		ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ		ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ		ΜΗ ΔΗΛΩΣΑΝΤΕΣ	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1971	61.745	21.473	34,8	6.851	10,6	32.019	51,9	1.672	2,7
1972	43.397	15.583	35,9	4.083	9,4	22.157	51,1	1.574	2,6
1973	27.525	10.758	39,1	2.411	8,6	12.576	45,7	1.780	6,5
1974	24.448	10.786	44,1	2.147	8,8	9.523	38,9	1.992	8,1
1975	20.330	9.713	47,8	1.594	7,8	7.373	36,3	1.650	8,1
1976	20.374	9.539	46,8	1.613	7,9	6.999	34,3	2.223	10,9
1977	16.510	6.786	41,1	1.217	7,4	5.757	34,9	2.750	16,7

Σημείωση: Από το 1971 υπάρχουν στοιχεία για την προέλευση των μεταναστών κατά βαθμό αστικότητας.

Πηγή: «Στατιστική Επετηρίδα Ελλάδος» 1972 - 1978

Πίνακας 6
Παλιννόστηση Ελλήνων του εξωτερικού κατά περιοχή εγκατάστασης 1971-1977

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΕΣ		ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ		ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ		ΜΗ ΔΗΛΩΣΑΝΤΕΣ	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1971	24.709	12.715	51,5	2.018	8,2	8.629	34,9	1.347	5,4
1972	27.522	13.323	48,4	2.364	8,6	9.728	36,3	2.107	7,6
1973	22.285	10.163	45,6	1.794	8,1	8.154	36,6	2.174	9,7

1974	24.476	10.9 39	44, 7	2.210	9,0	9.835	40, 2	1.492	6,1
1975	34.067	14.7 40	43, 1	3.028	8,8	14.92 6	43, 6	1.520	4,4
1976	32.067	14.9 15	46, 5	2.876	8,9	12.28 6	38, 4	1.990	6,2
1977	12.572	6.35 0	50, 5	1.013	8,0	4.049	32, 2	1.160	9,2

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.: «Στατιστική Επετηρίδες Ελλάδος» 1972 - 1978

Πίνακας 7
Δημογραφικά χαρακτηριστικά μεταναστών
1955-1977

	1955- 1959	1960- 1964	1965- 1969	1970- 1974	1975- 1977
1. Συνολικός αριθμός μεταναστών	143.769	396.300	389.211	249.796	57.214
2. Μέσος ετήσιος αριθμός μεταναστών	28.754	79.260	77.842	49.959	19.041
3. Κατανομή κατά φύλο:					
α. Άρρενες	88.841	249.586	213.460	139.411	34.282
β. Θήλεις	54.928	146.714	175.751	110.358	22.932
α. Άρρενες %	61.8	63.0	54.8	55.8	59.9
β. Θήλεις %	38.2	37.0	45.2	44.2	40.1

4. Κατανομή κατά ηλικία:					
α. 0-14 ετών	18.772	23.533	45.047	40.362	6.973
β. 15-44 ετών	112.679	352.520	314.205	189.588	40.547
γ. 45& άνω	12.318	20.247	29.959	19.354	9.694
α. 0-14 ετών %	13.0	5.9	11.6	16.2	12.2
β. 15-44 ετών %	78.4	89.0	80.7	75.9	70.9
γ. 45& άνω %	8.6	5.1	7.7	7.9	16.9

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.: Επετηρίδες 1955 - 1977

Πίνακας 8

**Δείκτης της εξέλιξης, κατά ηλικίας σύνθεσης του πληθυσμού
στις αστικές - ημιαστικές και αγροτικές περιοχές 1951 - 1981**

ΟΜΑΔΕ Σ ΗΛΙΚΙΩ Ν	ΑΣΤΙΚΟΣ				ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ				ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ			
	195 1	196 1	197 1	198 1	195 1	196 1	197 1	198 1	195 1	196 1	197 1	198 1
ΣΥΝΘΕ ΣΗ (%)	27, 9	30, 3	32, 3	32, 7	24, 7	28,3	32, 0	33, 4	23,8	28, 2	34, 4	40,7
0-15 ετών	23, 2	23, 1	23, 2	22, 8	29, 1	27,7	27, 3	24, 8	33,0	30, 1	28, 2	20,6
15-60 ετών	70, 8	69, 6	67, 4	66, 6	64, 1	64,1	61, 7	63, 0	59,7	60, 9	58, 8	60,1
Άνω των 65 ετών	6,0	7,3	9,4	10, 6	6,8	8,2	11, 0	12, 2	7,3	9,0	13, 2	19,3

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.: Επετηρίδα 1982

Πίνακας 9
Διάρθρωση του πληθυσμού κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών, δείκτης γήρανσης, δείκτης εξάρτησης 1951 - 1984

Έτος	Συνολικός πληθυσμός	Διάρθρωση του πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών (%)			Δείκτης γήρανσης	Δείκτης εξάρτησης ολικός	Δείκτης εξάρτησης ατόμων 65 ετών και άνω
		0-14	15-64	65 και άνω			
1951	7.632.801	28,8	64,4	6,8	23,4	55,2	10,5
1961	8.388.553	26,7	65,1	8,2	30,6	53,7	12,6
1971	8.763.640	24,9	64,0	11,1	44,8	56,3	17,4
1981	9.739.589	23,7	63,6	12,7	53,7	57,3	20,0
1984	9.895.801	21,3	65,4	13,3	62,4	52,3	20,3

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.: Επετηρίδα 1984

Πίνακας 10
Φυσική κίνηση του πληθυσμού 1980 - 1998

Έτος	Γάμοι	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική αύξηση	Δείκτης θνησιμότητας	Δείκτης γονιμότητας
1980	62.352	148.134	87.282	60.852	9,05	15,36
1981	71.178	140.953	86.261	54.692	8,87	14,49
1982	67.784	137.275	86.345	50.930	8,82	14,02
1983	71.143	132.608	90.586	42.022	9,20	13,47
1984	54.793	125.724	88.397	37.327	8,93	12,70
1985	63.709	116.481	92.886	23.595	9,35	11,73
1986	58.091	112.810	91.783	21.027	9,21	11,32
1987	66.166	106.392	95.656	10.736	9,56	10,64
1988	47.873	107.505	92.407	15.098	9,21	10,71
1989	61.884	101.657	92.720	8.937	9,19	10,08
1990	59.052	102.229	94.152	8.077	9,27	10,06
1991	65.568	102.620	95.498	7.122	9,32	10,01

1992	48.631	104.081	98.231	5.850	9,52	10,08
1993	62.195	101.799	97.419	4.380	9,39	9,81
1994	56.813	103.763	97.807	5.956	9,38	9,95
1995	63.987	101.495	100.158	1.337	9,58	9,71
1996	45.408	100.718	100.740	-22	9,62	9,61
1997	60.535	102.038	99.738	2.300	9,50	9,72
1998	55.489	100.894	102.668	-1.774	9,76	9,59

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

Πίνακας 11
Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά
παλιννοστούντων
1968 - 1977*

	1968-1969		1970-1974		1975-1977*	
	Αριθμός Ατόμων	%	Αριθμ ός ατόμω ν	%	Αριθμό ς Ατόμω ν	%
1. Κατανομή κατά φύλο:	37.015		121.6		78.853	
α. Άρρενες	19.655	53,1	57	54,8	41.706	52,9
β. Θήλυς	17.360	46,9	66.71 0 54.94 7	45,2	37.147	47,1
2. Κατανομή κατά ηλικία:	6.011	16,3	21.78	17,9	13.031	16,5
α. 0-14 ετών	23.515	63,5	9	64,5	50.508	64,1
β. 15-44 ετών	7.488	20,2	78.44	17,6	15.314	19,4
γ. 45 & άνω			2 21.42 6			

3. Κατανομή κατά δραστηριότητα:	19.385	52,4	66.22	54,4	47.703	60,5
α. Ενεργοί	17.630	47,6	4	45,6	31.150	39,5
β. Μη ενεργοί	1.420	7,3	55.43	6,3	2.329	4,9
α. Ελεύθερα επαγγέλματα-Τεχνικοί	268	1,4	3	0,9	232	0,5
β. Διευθύνοντες-Στελέχη	547	2,8	4.137	2,8	1.046	2,2
γ. Υπάλληλοι Γραφείου	1.257	6,5	562	4,5	941	2,0
δ. Πωλητές	745	3,9	1.842	3,5	805	1,7
ε. Γεωργικά επαγγέλματα	13.590	70,1	2.999	73,2	38.756	81,2
στ. Τεχνίτες, Εργάτες	776	4,0	2.332	3,7	1.376	2,9
ζ. Υπηρεσίες	782	4,0	48.47	5,1	2.218	4,6
η. Μη καθορισθέν επάγγελμα			6			
			2.478			
			3.398			
4. Κατανομή κατά προέλευση:	9.890	26,7	34.94	28,7	12.697	16,1
α. Υπερωκεάνιες χώρες	22.742	61,4	6	64,0	62.535	79,3
β. Ευρωπαϊκές χώρες (εκτός Γερμανίας)	(17.960)	(48,	78.58	(52,	(54.740	(69,
	2.513	5)	0	5)	)	4)
γ. Μεσογειακές χώρες	1.870	6,8	(63.84	2,9	881	1,1
δ. Μη δηλώσαντες		5,1	4)	3,8	2.740	3,5
			3.575			
			4.556			

*Τα στοιχεία του 1977 αφορούν Ιανουάριο - Σεπτέμβριο
 Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Πίνακας 12
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Ν. ΑΧΑΪΑΣ
Απογραφή 1951 - 2001

ΕΤΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1951	228.871
1961	239.206
1971	215.150
1981	275.193
1991	300.078
2001*	323.794

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών
 *Τα στοιχεία για το 2001 είναι προσωρινά

Πίνακας 13
Πληθυσμός Ν. Αχαΐας κατά φύλο
Απογραφή του 1981

ΕΤΟΣ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1981	137.923	137.241	275.164

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 14
Πληθυσμός Ν. Αχαΐας κατά περιοχές
Απογραφή του 1991

ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ
300.007	198.664	9.661	91.682

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 15
Πληθυσμός Ν. Αχαΐας κατά ηλικία
Απογραφή του 1991

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΤΟΜΑ	ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΤΟΜΑ
0-4	17.883	45-49	14.370
5-9	21.940	50-54	17.344
10-14	24.093	55-59	17.243
15-19	24.028	60-64	16.884
20-24	25.553	65-69	12.564
25-29	20.913	70-74	9.653
30-34	21.081	75-79	8.360
35-39	19.582	80-84	5.662
40-44	19.337	85 και άνω	3.588

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 16
Πληθυσμός Ν. Αχαΐας κατά φύλο
Απογραφή του 2001*

ΕΤΟΣ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ
2001	162.425	161.369	323.794

*Τα στοιχεία για το 2001 είναι προσωρινά.

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 17
Γεννήσεις στο Ν. Αχαΐας
1974 έως 1995

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ	ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ
1974	4.153	1986	4.476
1975	4.512	1987	4.367
1976	5.007	1988	4.456
1977	4.821	1989	4.002
1978	4.900	1990	4.149
1979	5.831	1991	4.073
1980	5.811	1992	4.034
1981	5.789	1993	4.019
1982	4.719	1994	4.010
1985	4.833	1995	3.961

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 18
Γάμοι στον Ν. Αχαΐας
1974 έως 1995

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΑΜΩΝ	ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΑΜΩΝ
1974	1.782	1986	1.589
1975	1.907	1987	1.786
1976	1.576	1988	1.478
1977	1.811	1990	1.516
1978	1.833	1991	1.761
1979	2.153	1992	1.431
1980	1.767	1993	1.575
1981	1.779	1994	1.603
1982	1.795	1995	1.615

1983	1.802		
------	-------	--	--

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 19
Θάνατοι στον Ν. Αχαΐας
1974 έως 1995

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΑΝΑΤΩΝ	ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΑΝΑΤΩΝ
1974	2.122	1986	2.574
1975	2.176	1987	2.540
1976	2.189	1988	2.526
1977	2.258	1990	2.614
1978	2.169	1991	2.611
1979	2.158	1992	2.669
1980	2.162	1993	2.613
1981	2.321	1994	2.651
1982	2.417	1995	2.671
1983	2.684		

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 20
Εξωτερική μετανάστευση στην Πελοπόννησο
1960 έως 1971

ΕΤΗ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ
1960	4.002
1961	4.381
1962	8.306
1963	9.985
1964	11.822
1965	12.990
1966	11.325
1967	6.654
1968	5.705
1969	6.841

1970	6.140
1971	4.552

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 21

ΕΤΟΣ	ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
1963	81.436	100.072	18.636
1964	83.680	105.569	21.889
1965	84.179	117.167	32.988
1966	86.701	86.896	195
1969	82.252	91.552	9.300
1970	70.919	92.681	21.762

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 22

Κατανομή πληθυσμού Ν. Αχαΐας κατά περιοχές

ΕΤΟΣ	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ
1961	124.942	105.848	8.416
1971	143.312	92.508	4.026
1991	198.664	91.682	9.732

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 23

**Κατανομή αγροτικού πληθυσμού Ν. Αχαΐας κατά ηλικία
Απογραφές 1971 και 1991**

ΗΛΙΚΙΕΣ	1971	1991
0-4	8164	5064
10-14	8891	6987
20-24	4914	6421
30-34	4962	6258
40-44	5973	5949
50-54	4478	4872
60-64	5641	6067
70-74	3124	3923
80-84	1687	3050

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 24
Γάμοι – Γεννήσεις – Θάνατοι Ν. Αχαΐας
1971 έως 1996

ΕΤΟΣ	ΓΑΜΟΙ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ
1974	1.813	4.261	2.145
1976	1.768	5.164	2.273
1978	1.973	4.876	2.298
1980	1.881	5.698	2.656
1982	1.826	5.612	2.681
1986	1.807	4.526	2.714
1988	1.801	4.391	2763
1990	1.795	4.327	2.825
1992	1.649	4.254	3.047
1994	1.673	4.342	3.068
1996	1.634	4.388	3.111

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 25
Εξέλιξη δείκτη γονιμότητας
1951 – 1989

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ
1951	2,48
1961	2,40
1974	2,29
1981	2,07
1982	2,04
1983	1,94
1985	1,70
1986	1,60
1987	1,40
1988	1,40

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

Πίνακας 26
Βρεφική θνησιμότητα
1980 - 1999

ΕΤΟΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ ΚΑΤΩ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΕΤΟΥΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΕ 1.000 ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΖΩΝΤΩΝ (%)
1980	2.658	17,94
1981	2.294	16,27
1982	2.075	15,12
1983	1.932	14,57
1984	1.803	14,34
1985	1.647	14,14
1986	1.381	12,24
1987	1.247	11,72
1988	1.187	11,04
1989	989	9,73
1990	993	9,71
1991	927	9,03
1992	871	8,37
1993	864	8,49
1994	823	7,93

1995	827	8,15
1996	730	7,25
1997	657	6,44
1998	674	6,68
1999	619	6,15

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Πατρών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Τζιαφέτας Γ.Ν. «Συνεχής μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα.»
2. Πολύζος Νίκος «Δημογραφική πρόκληση, υπογεννητικότητα και γήρανση στην Ελλάδα» Αθήνα 1981, Εκδόσεις Εξάντας.
3. Αλεξόπουλος Α. «Εγχειρίδιο Δημογραφίας» 1986.
4. Τσαούσης Δ. «Κοινωνική Δημογραφία» Κοινωνιολογική βιβλιοθήκη, Gutenberg – Αθήνα 1986.
5. Ήρα Έλκε – Πουλοπούλου «Δημογραφικές εξελίξεις και προοπτικές» Αθήνα 1988.
6. Παπαθεμελής Στ. «Το Δημογραφικό μας πρόβλημα. Μια δραματική προειδοποίηση».
7. Κασιμάτη Κούλα «Μετανάστευση – Παλιννόστηση. Οι προβληματισμοί της δεύτερης γενιάς» Ε.Κ.Κ.Ε. Αθήνα 1984.
8. Κιόχος Π. «Στατιστική ανάλυση του δημογραφικού προβλήματος της Ελλάδος από το 1920 μέχρι το 1991».
9. «Πολύτεκνος» Τριμηνιαία εφημερίδα της πολύτεκνης οργάνωσης Πατρών και περιχώρων. Αρ. φύλλου 61-62-63-64. Έτος 1999.
10. Ε.Σ.Υ.Ε. ΑΘΗΝΩΝ – Πειραιώς 1.
11. Frank Schaeffer. « Αναζητώντας την Ορθόδοξη πίστη στον αιώνα των ψεύτικων Θρησκειών ».

